

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE – RUSYA İLİŞKİLERİ AÇISINDAN TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL
LİDERLİK MÜCADELESİNİN ANALİZİ

TEZİ YAZAN
Ahmet PAMUK

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Ali Engin OBA
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Erol KALKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / EYLÜL 2022

ONAY**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE**

2020017019 (20195017) numaralı öğrencimiz olan AHMET PAMUK tarafından hazırlanan “TÜRKİYE – RUSYA İLİŞKİLERİ AÇISINDAN TÜRKİYENİN BÖLGESEL LİDERLİK MÜCADELESİNİN ANALİZİ” başlıklı bu tez çalışması jürimiz tarafından **oybirliği ile** Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğüne Asıl Sureti Islak İmzalıdır)

Üniv. İçi – Jüri Başkanı: Prof. Dr. KHALADDİN İBRAHİMLİ

(Enstitü Müdürlüğüne Asıl Sureti Islak İmzalıdır)

Üniv. İçi – Jüri Asıl Üyesi: Prof. Dr. Ali Engin Oba

(Enstitü Müdürlüğünde Asıl Sureti Islak İmzalıdır)

Üniv. Dışı – Jüri Asıl Üyesi: Doç. Dr. Erol Kalkan

(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)

17/09/2022

Doç. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve Fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kuralları çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabul ettiğimi beyan ederim.

17/09/2022

Ahmet PAMUK

ÍTHAF

Aileme..

TEŞEKKÜR

Tüm yaşamım boyunca desteklerini, şefkatlerini ve sevgilerini hiçbir fedakârlıklarını benden esirgemeyen kıymetli aileme ve dostlarıma derin duygularıyla teşekkürü bir borç bilirim.

Bu araştırma ve çalışma benim için hem öğretici hem pozitif olmuştur. Tez sürecimde desteğini yardımlarını ve birikimini hiçbir şekilde esirgemeyen değerli arkadaşım Burak İPEK ve Doğukan SEVER' e ayrıca küçük büyük emeği olan herkese sonsuz teşekkürler.

Çalışmamda ve daha iyi bir sonuç alabilmem adına eksikliklerimi vurgulayarak bana yol gösterip deneyim ve tecrübe sahibi olmamı sağlayan değerli Doç. Dr. Erol KALKAN ve emekli Büyükelçi Prof. Dr. Ali Engin OBA hocama sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Çalışmamı hazırlarken enerjisini, motivasyonunu, desteklerini ve sabırlarını benden esirgemeyen saygıdeğer tez danışman hocam Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ teşekkürlerimi ve şükranlarımı bir borç bilir ve sunarım.

ÖZ**TÜRKİYE – RUSYA İLİŞKİLERİ AÇISINDAN TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL
LİDERLİK MÜCADELESİNİN ANALİZİ****Ahmet PAMUK****Yüksek Lisans, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Ana Bilim Dalı****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ****Eylül 2022,88**

Ortadoğu jeopolitiğinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Rusya Federasyonu Devleti bölgede hâkimiyet kurabilmek, oyun kurucu olabilmek, Ortadoğu’da ki politikalara yön verebilmek ve ayrıca bölgesel güç nitelik unsuru taşıyabilmek adına Ortadoğu’da liderlik mücadelesinde bulunmaktadır. Her iki devlet de ortaya koymuş olduğu oyun kurucu ve liderlik mücadelesinde ve jeopolitik olarak önem arz ettiği bu bölgede dış politikasını sağlam temelli ve rasyonel perspektifler ile oturtma gayretlerinde bulunmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu’nun tarihten bu yana güçlü köklerinin olması ve her iki devletin de Ortadoğu’ya nasıl yön vereceklerini öngörebilmenin yanı sıra bölgedeki lider güç pozisyonunda olabilmek adına izledikleri politikaların değerlendirilmesidir. Ortadoğu’ya yön vermek ve liderlik etmek isterken bu iki devletin de hem ulusal hem de ticari iş birliği çıkarlarını korumaya özen gösterdiği bilinir ve Türkiye – Rusya arasındaki iş birliklerinde ciddi bir ticari hacim olduğu bilinmektedir. Her iki devletin de ticari kaygılardan ötürü yıllardan beri gelerek birbirine bağımlı bir hal aldığı bilinmekte. Türkiye ve Rusya bölgeye liderlik etme arzusundadır. Rusya bölgesel bir güç olduğunu hissettirmek ve kanıtlamak adına Ortadoğu’da ekonomik ve askerî açıdan bölgeye etki etmektedir. Türkiye, bölgesel gücünü kanıtlamak adına bölgede hava ve kara sınırlarını koruyup komşu ülkelerde yaşanan meselelere ulusal çıkarları doğrultusunda müdahale ederek bölgedeki iradesini göstermektedir. Bu süreç çalışmada realist perspektif çerçevesinde incelenmiştir. Bu tez çalışmasında, nitel araştırma yöntemi doküman ve metin analizi gibi veri toplama araçlarından faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Bölge, Liderlik, Politika, Güç, Türkiye*

ABTRACT**ANALYSIS OF TURKEY’S REGIONAL LEADERSHIP STRUGGLE IN
TERMS OF TURKEY – RUSSIA RELATIONS****Ahmet PAMUK****Master Of Science, International Relations and Globalization****Supervisor: Prof. Dr. KHALADDİN İBRAHİMLİ****September 88**

The State of the Republic of Turkey and the State of the Russian Federation, which are located in the geopolitics of the Middle East, are in a leadership struggle in the Middle East in order to establish dominance in the region, to be a playmaker, to direct the policies in the Middle East, and also to be a regional power element. Both states have made efforts to establish their foreign policy with well-founded and rational perspectives in the playmaker and leadership struggle they have put forth and in this region, where they are geopolitically important.

The aim of this study is to evaluate the policies followed by the Republic of Turkey and the Russian Federation to be the leading power in the region, as well as to predict how the Republic of Turkey and the Russian Federation have strong roots in the Middle East. While trying to direct and lead the Middle East, it is known that these two states take care to protect both national and commercial cooperation interests, and it is known that there is a serious commercial volume in cooperation between Turkey and Russia. It is known that both states have become dependent on each other for years due to commercial concerns. Turkey and Russia desire to lead the region. Russia is affecting the region economically and militarily in the Middle East in order to make it feel and prove that it is a regional power. In order to prove its regional power, Turkey protects its air and land borders in the region and shows its will in the region by intervening in the issues in neighboring countries in line with its national interests. This process has been examined within the framework of a realist perspective in the study. In this thesis, data collection tools such as qualitative research method, document and text analysis were also used.

Keywords; Region, Leadership, Policy, Power, Turkey

ÖNSÖZ

Çalışmanın yapılma amacında, Türkiye ve Rusya'nın ilişkilerini incelemek ve her iki devletinde bölgesel olarak güç dengelerinin gözlemlenmesi, bölgesel güç mücadelelerinin incelenip, akademik olarak katkı sağlamasıdır. Türkiye ve Rusya'nın coğrafi olarak birbirlerine yakın oluşu, ticari ilişkileri sıkı halde tutmuş olup, ticari ilişkilerin yoğunluğu karşılıklı bağımlılığa yol açmıştır. Çalışma amacında, büyük devletlerin siyasal ve ekonomik jandarma rolü üstlenerek hâkimiyet sağlama ve realist perspektif ile bölgede liderlik adına verilen mücadelenin analizleri yapılmaktadır.

Karşılıklı bağımlılıkta, ilişkide bulunan taraflar arasında hangi devlet daha fazla çıkar ile fayda sahibi oluyorsa, güç dengesinin kendi lehine doğru yön gösterme ihtimalinin yüksek olmasıdır. Türkiye ve Rusya arasında, ticari faaliyet hacimlerinin yüksekliği bilinmektedir..

Çalışmanın temel amacı Türkiye – Rusya ilişkilerini ve ticari faaliyetlerini incelemek, iki ülkenin de bölgesel anlamda güç dengelerini korumaya çalışmalarını ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bölgesel anlamda hangi politikalarla ve bölgeye nasıl liderlik edeceğini incelemektir. Türkiye'nin dış politikasına ve bölgesel lider olabilmek adına verilen mücadelelere politikacılara bir ışık tutma niteliğinde olduğundan bir kamu hizmeti olarak faydalanılabilir. Aynı zamanda lisans ve yüksek lisans dallarında öğrenim görenler açısından literatür taraması yapılırken yararlanılabileceği kanaatindeyim.

17/09/2022

Ahmet PAMUK

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYANI	iii
İTHAF	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
EKLER LİSTESİ	xi
1. GİRİŞ	1
2. YÖNTEM	2
2.1. Araştırmanın Arka Planı.....	2
2.2. Araştırmanın Amacı.....	4
2.3. Araştırma Sorusu ve Alt Sorular.....	5
2.4. Araştırmanın Önemi.....	5
3. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	7
4. SINIRLILIKLAR	9
5. TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ AÇISINDAN TÜRKİYE'NİN BÖLGESEL LİDERLİK MÜCADELESİNİN ANALİZİ TÜRKİYE – RUSYA İLİŞKİLERİ	10
5.1. Bölgesel Liderlik Kavramı.....	10
5.2. Türkiye – Rusya İlişkilerinin Önemli Aşamaları.....	15
5.3. Antlaşma ve Anlaşmalarda Türkiye – Rusya İlişkileri.....	20
5.4. “Arap Baharı” ile Başlayan Yeni İlişkiler.....	22
6. TÜRKİYE'NİN BÖLGESEL POLİTİKALARI	27
6.1. “Komşularla sıfır sorun” Politikası.....	27
6.2. Türkiye'nin Kafkas Politikası ve Rusya.....	30
6.3. Ortadoğu'da Rusya.....	35
6.4. Rusya'nın Kürt Politikası.....	40
7. ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE TÜRKİYE – RUSYA İLİŞKİLERİ	45
7.1. Kırım Meselesi ve Türkiye Rusya İlişkileri.....	45

7.2. Suriye’de ve Livya’da Çakışan ve Kesişen Çıkarlar	49
7.3. Türkiye ve Rusya’nın Dağlık Karabağ Sorununa Yaklaşımları	57
8. BULGULAR	62
SONUÇ	64
KAYNAKÇA	69
EKLER	73

EKLER LİSTESİ

Ek- A. Etik Kurul Onayı	73
Ek-B. Etik Kurul İzin İstek Yazısı	76
Ek-C. Etik Kurul İzin İstek Onay Formu	77

1. GİRİŞ

İngilizlerin bu tanımında İngiltere ve Avrupa ülkeleri merkezi kabul edilmekle beraberinde Doğu, Uzakdoğu, Yakındoğu, Ortadoğu gibi kavramlar bu tanımlama doğrultusunda tayin ve kabul edilmiştir. 1947 yılında gündeme gelen Truman Doktrini ve Marshall Planı girişimleri ise Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkileri derinden etkilemiştir. Sovyetlerin, Truman Doktrini'nin açıklanması sonrasında Türkiye'yi Amerika'nın denetimine girmekle suçlaması üzerine, Türk tarafı bunu reddederek, güvenliği için gerekli ittifaklara girebileceğini belirtmiştir. Türk basını, Truman Doktrini sonrasında, Sovyetler aleyhindeki yorumlarını sertleştirmiştir. Bunun üzerine 18 Eylül 1947 tarihinde toplanan BM Genel Kurulu'nda Rus delege Andrey Vişinski basının tavrını şiddetle eleştirmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: "Harççilik Türkiye'de de hüküm sürmektedir. Türk Basını her gün Sovyetler Birliğine karşı menfur iftiralarda bulunmakta ve Türk Milletini harbe teşvik etmektedir. (Dokuyan 2013).

2. YÖNTEM

Türkiye – Rusya ilişkileri açısından Türkiye'nin bölgesel liderlik mücadelesinin analizinin işlenip araştırılacağı bu çalışmada; Türkiye'nin bölgede lider olup olmadığı bölge politikalarına nasıl yön verebileceği ve bölgede nasıl lider konumuna ulaşabileceği hakkında çeşitli bilgilerle literatür taraması yapılacaktır. Ayrıca Türkiye'nin bölgesel liderlik mücadelesi incelenirken Türkiye – Rusya ilişkileri açısından incelemeler ve analizler yapılarak literatürde yer alan bilgilerden yararlanılıp sonuca ulaşılabilecektir.

Kaynak taramalarının yanı sıra Türkiye'nin bölgesel liderlik mücadelesi analizinde nitel yöntemin veri toplama araçlarından olan metin/doküman analizi uygulanarak incelemeler yapıp sonuca ulaşılabilecektir. Türkiye'nin bölgede aktif ve etkin rol oynaması, konu ile ilgili yapılan araştırma kaynakları da taranarak Türkiye'nin bölgesel liderlik mücadelesinde ulusal çıkarlarının korunması bakış açısıyla gerçekçi olarak ortaya konulması açısından bu çalışmanın nitel yöntemle ilerlenmesi uygun bir yöntem olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra ise çalışmada karşılaştırma yönteminden de faydalanılarak Türkiye'nin bölgesel liderlik mücadelesinin analizi incelenirken Türkiye – Rusya ilişkileri açısından konu karşılaştırma ile irdelenecektir.

Ortaya konulan bu araştırma, konu ile ilgili yazılan kitaplar, yüksek lisans tezleri, makaleler, akademisyen, uzman görüşleri ve politikacı açıklamalarıyla esas alınacaktır.

2.1. Araştırmanın Arka Planı

Ortadoğu jeopolitiğinin önemi geçmişten bu yana izlerini sürdürmüştür. Ortadoğu'nun sözlük anlamına bakıldığında; Asya, Avrupa ve Afrika'nın birbirlerine en çok yaklaştıkları yerleri kapsayan ve birbirine komşu ülkelerin oluşturduğu bir bölge olarak geçmektedir. Ortadoğu kavramı, Avrupa merkezîyetçi yaklaşıma dayanmakla ve İngilizlerin 19.Yüzyılda kullanmaya başladıkları bir kavram olduğu bilinir.

Türkiye'nin bölgesel liderlik mücadelesinin analizi, Türkiye – Rusya ilişkileri açısından irdeleneceğinden iki devletin de tarihi arka planı çerçevesinde değerlendirilmeler yapılmıştır. Türk – Rus ikili ilişkilerinde menfaatler doğrultusunda ortak hareket etme arzularından söz edilebilir. İlk Türk – Rus ilişkilerinin (ikinci) II. Bayezid döneminde ticaret yaparak başladığı bilinmektedir. Rusya ve Osmanlı arasında dostlukla başlayan ilişkilerin önemli bir dönemi ise savaşlarla geçtiği bilinmektedir.

İkinci dünya savaşına kadar ikili ilişkilerin belli bir düzey üstünde tutulmuştur. Fakat ikinci dünya savaşından sonra Stalin'in boğazlarda üs kurma gayesi ve toprak istemesi üzerine Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya üye olarak cevap vermiş bulunmaktadır. Bu cevap, iki devlet arasındaki ilişkileri gerginleştirmiştir. (Köse 2019). Montrö Boğazlar sözleşme imza sırasında Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye sergilediği tutum üzerine Türk – Sovyet ilişkileri sekteye uğramış hal almaktadır. Sovyetlerin komünist faaliyetleri desteklemesi ve Türkiye'nin egemenlik haklarına müdahale unsuru olan boğazlar konusunda hak iddia edilmesi Türkiye ve Sovyetler ilişkilerini daha da gergin hale taşımış bulunmaktadır. Kurtuluş Savaşı yıllarında Türkiye ve Rusya özellikle Lenin döneminde iyi ikili ilişkilerde bulunurken, Sovyet Rusya'nın lideri Stalin 1 Kasım 1936 sabahı Cumhuriyet bayramı dolayısıyla Ulu Önder Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü tebrik etmemesi üzerine ilişkiler gerginleşmiştir. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı Prof. Dr. Sadık Tural burada yaptığı konuşmada, Atatürk ve Stalin'in arasında yaşanan bir olaya ilişkin Sovyetler Birliği'nin gizli arşivinden alınmış bir belgede bu durumu açıklamış bulunmaktadır. (www.ayk.gov.tr kaynağından arşivlendi 2008. *Erişim Tarihi 29 Eylül 2022.*)

Ortadoğu bölgesi jeopolitik konum itibarıyla geçmişten bu yana önemini konumlandırılırken günümüzde de önem taşımaktadır. İnsanlık tarihi açısından çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bölge, ticari yolları, enerji kaynakları ve su kaynaklarını bakımından önem arz etmektedir. Özellikle petrol kaynakları bakımından ve yenilenebilir enerji kaynakları bakımından da dünya jeopolitiği üzerinde en gözde coğrafyadır. Petrolün, ne kadar büyük önem arz ettiği ve değerli olduğu ise tarihten beri gelen petrol savaşlarına bakıldığında açıkça görülmektedir. Rusya'nın doğalgaz kaynakları bakımından zengin olduğu bilinmekle beraberinde Avrupa'nın da doğalgaz tüketimi en fazla tüketici konumda bilinmektedir. (Yılmaz 2016).

1.1. Araştırmanın Problemi

Çok yönlü Türkiye-Ortadoğu ilişkilerinde, Rusya'nın Türkiye'nin bölgesel liderlik mücadelesi üzerindeki etkileri nelerdir? Türkiye'nin 2010 ve 2020 yılları aralığında bölgesel liderlik mücadelesinin analiz edilirken, Türkiye ve Rusya ilişkileri açısından önemli aşamalar nelerdir? Türkiye bölgede liderlik mücadelesi verirken ne gibi bölgesel politikalar izlemiştir? Ortadoğu'daki çatışma bölgelerinde Türkiye ve Rusya'nın kesişen çıkarları nelerdir? Türkiye'nin bölgesel liderlik mücadelesinde, liderlik kavramının ne olduğu ve iki devletin aralarındaki anlaşma ve mutabakatlar neler olduğu? Realist perspektif kuramı ile Türkiye'nin bölgede liderlik mücadelesinde komşuları ile nasıl bir

politika izlediği, Rusya Ortadoğu jeopolitiğinde ne denli etkin olduğu ve Kürtlere ilişkin politikaları da neleri hedeflemiştir? Bu nedenle de çalışmada Türkiye – Rusya ilişkilerinin bölgedeki siyasi konjonktüre olan etkisi birlikte incelenmiştir

Araştırma bu bağlamda: “*Türkiye bölgesel liderlik mücadelesinde hangi politikalara ağırlık vermiş ve bölgesel bir güç olabilmek adına nasıl bir politika izlemiştir?*” problemi üzerinde işlenecektir.

2.2. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı Türkiye-Rusya ilişkilerini ve ticari faaliyetlerini incelemek, her iki ülkenin bölgesel anlamda güç dengelerini korumaya çalışmalarını ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bölgesel anlamda hangi politikalarla ve bölgeye nasıl liderlik edeceğini incelemektir. Aynı zamanda, Ortadoğu’da Türkiye ve Rusya haricindeki diğer devletlerin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik, vb. iç karışıqlarla mücadele etmeleri, bu iki devletin dengeli iç durumlarından güç alarak dış politikada bölgedeki potansiyel lider konumuna gelmeleri ve aralarında oluşan liderlik mücadelesinin irdelenmesidir. Türkiye’nin Ortadoğu’da etkin olabilmesi için Rus gücünün etkileri, Rusya’nın Ortadoğu’da geliştirdiği iş birlikleri göz önüne alınıp Türkiye’nin Ortadoğu’da yer alan ülkelerle akılcı dış politika üreterek realist perspektifle ulusal çıkarları doğrultusunda istikrarlı ilişkiler geliştirmesi gerekmektedir.

Türkiye – Rusya ilişkilerinde, kesişen çıkarlar, fikir ayrılıklarının yanı sıra iki devlet arası anlaşmalar mevcuttur. Kıbrıs sorunu, Kırım sorunu, Suriye sorunu, Dağlık Karabağ, S-400 savunma sistem yatırımları, enerji ticareti vb. birçok önemli aşama ayrıca kesişen çıkarlar olmuştur. Suriye meselesinde nihai hedeflerde Rusya, Suriye hükümetinin başta kalmasını isterken Türkiye, Suriye hükümetin değişmesi fikrini savunduğu gibi konularda fikir ayrılıkları yaşasa bile S-400 savunma sanayisinde Türkiye – Rusya arası stratejik işbirliği içerisinde olup anlaşma imzalandığı, nükleer santralinde anlaşma sağlanıp enerji işbirliği çalışmalarının başlatıldığı bilinmektedir. Anılan hususlara ilişkin olarak da, iki devletin de bölgesel güç olduğu görülmekle beraber Türkiye’nin liderlik mücadelesinde bölgede işbirliklerini sürdürmeye devam edip ulusal çıkarlarına ve korumaya yönelik hareket etmelidir.

Ortadoğu bölgesinde liderlik mücadele analizi yaparken Türkiye ve Rusya’nın seçilmesinin ana sebeplerinden birisi iki devletinde köklü geçmişe sahip olmalarıyla birlikte küresel çapta da kayda değer güçlerinin olmasıdır. Çalışmanın amacında

Türkiye'nin bölgede lider olabilmek adına hangi politikalarla ilerlediği sorusuna yanıt aranmaktadır. Eğer bölgesel bir güç ise bölgede oyun kurucu, meselelere çözümcü yaklaşan ve bölgeye liderlik edebilmek adına ne gibi mücadeleler verip izlediği politikalar çalışılacaktır. Bu anlamda çalışmada, Ortadoğu jeopolitiğinde Türkiye – Rusya faaliyetleri üzerine yoğunluk verilmektedir. Realist perspektif çerçevesiyle; Türkiye – Rusya ilişkilerinin önemli aşamaları, Türkiye'nin bölgesel politikalarını ve Ortadoğu'da çatışma bölgelerinde Türk – Rus ilişkilerinde ne gibi yolların izlendiği Türkiye ve Rusya iş birliklerinin nasıl ilerlediği gibi sorulara cevap verilerek bölgesel liderlik mücadele analizleri yapıp incelenmiştir.

2.3. Araştırma Sorusu ve Alt Sorular

Araştırmanın temel sorusu: Türkiye Ortadoğu'ya liderlik edebilmek adına bölgede Türkiye – Rusya ilişkileri açısından ne gibi mücadeleler sergilemekte ve bölgede nasıl bir politika sergilemektedir?

Alt sorular:

S1: Türkiye – Rusya İlişkilerinin Önemli Aşamaları hangileridir?

S2: Türkiye – Rusya ilişkileri ticari, siyasi ve diplomatik yönden nasıl gelişmektedir?

S3: Türkiye ve Rusya bölgesel birer güç müdür?

S4: Türkiye – Rusya ilişkilerinin gelişimini etkileyen temel etkenler nelerdir?

S5: İran ve Rusya işbirliklerinin etkileri bölgeye nasıl yansımıştır ve Türkiye bu durumdan nasıl etkilenmiştir?

S6: Kırım, Dağlık Karabağ, Suriye ve Libya'da Çakışan ve Kesişen Çıkarlar Türkiye'nin bölgesel liderlik mücadelesini nasıl etkilemektedir?

2.4. Araştırmanın Önemi

Türkiye-Ortadoğu ilişkileri, Rusya-Ortadoğu ilişkileri, Türkiye – Rusya ilişkileri veya Ortadoğu'daki siyasi duruma yönelik birçok çalışma bulunsa da Ortadoğu'daki liderlik mücadelesinin hâkim güçlerin analiz edilerek saptandığı çalışmalar oldukça yetersizdir. Bu çalışma literatürdeki Türkiye – Rusya ilişkileri ve iki devletin bölgeye hâkimiyetleri, ulusal menfaatleri bağlamında karşılaştırmalı analizi ve buradan hareketle Türkiye'nin bölgedeki liderlik mücadelesi faaliyetlerinin kapsamlı şekilde incelenmesi ihtiyacını giderecektir Dolayısıyla bu araştırma hem literatüre katkı sağlaması hem de

bu alanda çalışma yürüten politika yapıcılara yol göstermesi açısından ayrıca alanla ilgili öğrenim gören ve araştırma yapanlar için oldukça önemlidir

Araştırmanın önemi aşağıda belirtilen konularda ortaya çıkmaktadır:

- Yapılan kaynak araştırmalarında, Türkiye'nin bölgesel güç niteliği ve bölgede Rusya ile ilişkileri açısından etkin rolü ile ilgili kaynakların yetersizliği görülmektedir. Literatürde var olan eksikliğin giderilmesi adına yol gösterici olacak olan bu çalışma Türkiye ve Rusya ilişkileri açısından Türkiye'nin bölgesel liderlik mücadelesinin analizinde yapılacak çalışmalara kaynak niteliği teşkil edecektir.
- Türkiye'nin oyun kurucu, bölge politikalarına yön veriş ve bölgede hakim gücü hakkında da güvenilir bilgilere yer verecek ve okuyucunun fikir üretmeleri konusunda yardımcı olacaktır.
- Çalışmanın sonucunda ortaya çıkacak bulgulara istinaden Türkiye'nin bölgesel liderlik analizinde Ortadoğu'da ne derece etkin bir güç olduğu ile ilgili çıktılar literatürde yerini alacaktır.

3. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Ortadoğu bölgesi petrol kaynağı, ticari yollar, enerji kaynakları ve su kaynakları açısından önem arz eden bir jeopolitiktir. Bölgede yer alan Türkiye etkin güç olarak rol oynamak, oyun kurucu olmak istemektedir. Türkiye, Rusya ile olan ilişkileri bölgede işbirlikleri içerisinde olup ulusal çıkarları doğrultusunda, realist çerçevede hareket etmiştir. Bölgeye liderlik edebilmek adına ise sıfır sorun politikasıyla diğer ülkeleri kendine bağımlı hale getirmek istemektedir. Bu sayede ise bölgedeki hâkimiyeti ve gücü daha da artacaktır.

Rusya Federasyonu (RF), Türkiye'nin en yoğun ticari ilişkilerde bulunduğu ülkelerden biridir. İhracat yapılan toplam 236 ülke ve serbest bölge içerisinde, Almanya, İngiltere, İtalya, Fransa ve Irak'ın ardından 5.sırada, ithalat yapılan toplam 224 ülke ve serbest bölge arasında ise (yine AB üyesi ülkelerin ayrı ayrı dikkate alınması halinde) 1. sırada bulunmaktadır. (*www.tireto.org.tr kaynağından arşivlendi 2018. Erişim tarihi 22 Eylül 2022*).

TÜİK'in yayınlamış olduğu ülkelere göre dış ticaret verilerine göre; Türkiye'nin Rusya Federasyonu ile yapmış olduğu dış ticaret, 2013 yılından 2016 yılına kadar %47,2 oranında, miktar olarak ise 15 milyar \$ civarında azaldı. Aynı yıllar içerisinde ihracatımız %75 oranında azalırken ithalatımız ise %40 oranında azaldı. 2017 yılında ise yaklaşık 1 milyar \$'lık ihracat artışı ve yaklaşık 4,3 milyar \$'lık ithalat artışı ile Rusya Federasyonu ile dış ticaret hacmi, 2016'ya göre %31,7 oranında arttı. (Tire Ticaret Odası).

Türkiye'nin bölgesel liderlik mücadelesinin analizinde kuramsal çalışmalar incelendiğinde, ülkelerin bölgeye yönelik liderlik mücadelelerinde ve ikili devlet ilişkilerinde bölgede hâkimiyet kurabilmek adına yumuşak ve sert güç unsurlarını bir arada kullanarak akıllı güç kuramını esas aldıkları görülmektedir.

Akıllı güç kuramı, bir devletin uluslararası ilişkilerde istediği hedefe ulaşmak adına sert ve yumuşak güç unsurlarını birlikte kullanmasıdır. (*www.dergipark.gov.tr kaynağından arşivlendi 2019. Erişim tarihi 22 Eylül 2022*)

Akıllı güç kuramından yola çıkarak Türkiye'nin bölgesel liderlik mücadelesi ile ilgili yürütülen araştırmalar ve kuramsal çalışmalar irdelendiğinde güç kavramı, Türkiye'nin bölgesel gücü, bölgedeki diğer devletler ile ikili ilişkileri sert ve yumuşak gücün sentezi olan akıllı güç kuramı yaklaşım metodu ile araştırıldığı görülmektedir. Türkiye bölgesel liderlik mücadelesinde ve bölgedeki komşular ile olan ilişkisinde akıllı güç kuramına göre realist çerçevede bölge politikalarını belirlediğinde, bölgede en

güçlü ve lider güç unsuru olma ihtimalini bir hayli yükseltir ve bölgesel lider olabilme şansına daha da yaklaşır.

4. SINIRLILIKLAR

Bu çalışma içerik olarak Türkiye – Rusya ilişkileri açısından Türkiye'nin bölgesel liderlik mücadelesinin analizi ile kronolojik olarak 2010 ve 2020 yılları arasında sınırlıdır. Araştırma maliyet ve zaman kısıtlarından dolayı Türkiye – Rusya ilişkileri, Ortadoğu analizleri gibi içeriklerin literatür taramaları yapılarak makale, yüksek lisans tezleri, kitaplar, konu ile ilgili internet ortamında uzman görüşleri, politikacılar, kanaat önderleri açıklama ve bilgileri, yorumları dinlenerek araştırmalar yapılacaktır.

5. TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ AÇISINDAN TÜRKİYE'NİN BÖLGESEL LİDERLİK MÜCADELESİNİN ANALİZİ TÜRKİYE – RUSYA İLİŞKİLERİ

5.1. Bölgesel Liderlik Kavramı

Politik araştırmalar için Avrupa Ortaklık Komisyonu'na göre bölgesel bir güç, coğrafik olarak tanımlanmış olan bir bölgeye ait olan, bu bölgeyi ekonomik ve askeri açıdan etkileyen, bölgede hegemonya işlevi görebilecek güve ve güç kaynaklarının kullanımına istekli olacak şekilde dünya ölçeğinde belli bir etkiye sahip olmalı ve komşuları tarafından bölgesel lider olarak tanınmış ve hatta kabullenilmiş bir ülke olmalıdır. (*www.essex.ac.uk*". 2 Şubat 2007 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 22 Eylül 2020).

Alman Küresel ve Bölgesel Araştırmalar Enstitüsüne göre ise bir bölgesel güç mutlaka;

- Kendine ait kimliği ile tanımlanabilir bir bölgenin parçası olmalı.
- Bölgesel bir güç imajına sahip çıkmalı.
- Kendi ideolojik yapılanması kadar bölgenin coğrafik boyutunda kararlı etkisini göstermeli.
- Üst düzey askeri, ekonomi, demografi, politika ve ideoloji yetenekleri olmalı.
- Bölge ile bütünleşik olmalı.
- Bölgesel güvenliği yüksek önemde görmeli.
- Bölgedeki diğer kuvvetler tarafından ve özellikle diğer bölgelerdeki bölgesel güçlerce bir bölgesel güç olarak kabul edilmeli.
- Bölgesel ve küresel yapılarla bağlantılı olmalı ("*www.giga-hamburg.de*" (PDF). 27 Mart 2009 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 22.Eylül 2022).

Uluslararası sistem teorileri ve güç denge teorisi gereği, evrensel sistem üzerinde hem bölgesel hem de küresel güç unsuru, güçlü olma mücadele stratejileri karmaşık yapılar içerisinde ilerlemekle beraberinde incelenmeye de devam edilmektedir. Bölgesel liderlik kavramı irdelenirken ve küreselleşme süreçleri içerisinde gelişmekte olan ülkeler, tarihsel perspektiflerden de yararlanarak, devletlerin geçmiş zamanda güç unsuru haline gelebilmek ve bölge hâkimiyeti kurabilmek adına neler yaptığı, sürdürülebilir bir güç unsuru olması için izlenen stratejileri ve koşulların tespit edilip değerlendirilmelidir.

Bölgesel bir güç unsuru haline gelebilmek adına, öncelikle ülkenin güçlü bir yapıya ulaşabilmesi gerekmektedir. Bu kalite ve güce ulaşmanın hem kolay hem de sürdürülebilir unsurları arasında yer almaktadır ve aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- a) Bilime yatırım
- b) Evrensel eğitim sistemi
- c) Hukukun üstünlüğü
- d) Kurumların bağımsızlığı
- e) Laik fikir ve görüş anlayışı
- f) Kaliteye yatırım
- g) İnsan kaynaklarına yatırım

Bölgesel güç ve bölge hâkimiyeti adına kısa ve net şekilde sıralanmış olan bu maddeler güçlü yapıda ülke olmak için temel unsur nitelikleri taşımaktadırlar.

Bölgesel liderlik denildiğinde, bulunulan coğrafik sınırlar çerçevesinde hem ekonomik hem de askeri güç niteliğinde belirli düzeyin ve kıstasların üzerinde olup etkin bir düzeyde güç yapısına sahip olabilmesi anlamı taşımaktadır. Anılan kavramlar güç unsuru niteliğinde; güvenliği ve güçlü bir yapıyı simgelemektedir. “Liderlik, yönetim biliminin bir konusu ve iş yaşamıyla ilgili bir kavram olduğu kadar; psikolojik sosyolojik, politik, askeri, felsefi ve tarihsel açılardan ele alınıp analiz edilebilen bir olgudur.” (Başaran 2014). Bir ülkenin bölgeye liderlik edebilmesi için; önemli unsur ve kriterleri sürdürülebilir bir biçimde taşıması önem arz etmekte olup aşağıda yer verildiği şekil de sıralanabilir.

- Askeri sistem ve askeri teknolojinin üst düzeylerde yer alması.
- Dışa bağımlılığı en aza indirmek amacıyla sürdürülebilir ve yenilenebilir enerji kaynaklarına sahiplik.
- İstihbarat teşkilatlarının güçlü ve aynı zamanda bağımsız bir kurum haline gelmesi.
- Her anlamda ve her koşulda sadece kaliteye yatırım ve eğitilmiş, kaliteli bir genç nüfus yetiştirip buna sahip olmak.

- Herhangi bir yaptırımla karşı karşıya kalındığında veya bir tehdit unsuruyla karşılaşıldığında ekonominin sarsılmayacak şekilde veya en az etkilenecek derece güçlü bir ekonomiye ve para birimine sahip olmak.
- Güç kavramını en etkin düzeylerinde yaşayabilmek için hem bölgesel kavram olarak hem de küresel anlamda, kendine özgü misyon ve vizyon değerlerine sahip ve bağımsız olabilmek.

Öz tanım ile güç; diğer bir unsura veya kişiye bir şeyler dayatması ve yaptırmasıdır. Bu yaptırım ise üç şekilde gerçekleşir. Bunlar; cebir kullanarak, ekonomik yaptırımlar uygulamasına gidilerek ve rıza ile seçilmesidir. Rıza yoluyla güce boyun eğmek yumuşak güç olarak nitelendirilir. Yumuşak gücü oluşturan birçok etmen bulunur fakat bu etmen ve unsurların birçoğu sivil toplum ile ilgilidir. Ülkenin refah düzeyi, din ve kültürü, eğitim kültürü, yaşama tarzları, eğlence sektörü, medya kuruluşları ülkelerin yumuşak gücü belirleyen temel etkenlerdir. Medya sektörü buradaki en önemli etmenlerden birisidir çünkü bu yayın organları sayesinde diğer ülkelere kendi mesajlarını iletme kanalı olarak da kullanılır.

Güç kavramı irdelendiğinde, sadece ekonomik ve askeri gücün esas olmadığını bilinmekle beraberinde tam aksine birçok aktörün de devrede olduğu açık şekilde görülmektedir. Sıcak savaşın bitmesiyle ve soğuk savaşın aktifleşmesiyle birlikte devletler egemen güç olma yolunda ilerlerken, güç unsurunun önemli bir kısmının ekonomi olduğunun bilincinde hareket ederek, üstünlük kurabilmek adına hegemonik bir yapı içersine girmişlerdir. Bu oluşum seyredilirken daha da güçlü olabilmek için insan kaynaklarına yatırımlar arttırılmıştır. Daha eğitilmiş, teknoloji ve bilim üretebilecek kapasiteli kalifiyeli insanlar yetiştirilme yoluna gidildiği görülmektedir.

Bulunulan coğrafya üzerinde ve çevresinde bir devlet ne kadar etkin ve aktifse, bölgesel liderlik ve bölgesel güç konumunda yer alır. “Bu etkinlik, yakınlık ya da düşmanlık ilişkileri şeklinde ortaya çıkabilir. “Buna göre, bölgesel devlet, bölgedeki diğer devletlere karşı bir koalisyon oluşturabilecek nüfuz alanlarına sahiptir ve orta büyüklükteki devletlerin aksine, bölgesel konularda ve dünya politikasında da önemli rol üslenebilir.” (Konukçu, 2018)

Bulunduğu coğrafyaya, bölgeye liderlik etmek ve güç mücadelesinde sürdürülebilir bir etkinlik elde etmek isteyen bir ülke; bulunduğu davranış ve faaliyetlerde de diğer komşu ülkelerin hareketlerine yön verebilmelidir dolayısıyla akışı değiştirebilmelidir. Bütün bu olgular gerçekleştirilirken; devletler rasyonel perspektif ile

güç unsuru halinde olmalıdırlar. Bölgesel güç stratejilerinde, dış politika şekillenirken ülkenin zenginliği de göz önünde bulundurulmaktadır. Örnek yönünden; yenilebilir enerji kaynakları, doğal kaynakların zenginliği, ekonomik ve askeri, siyasi güç dış politika diplomasisinde önemli rol oynar. Bunların yanı sıra toprak zenginliği ve toprak yüzölçümü de göz ardı edilemez bir nitelik taşımaktadır. Nüfusun önem arz ettiği konuya değinildiğinde, genç ve dinamik bir nüfus çoğunluğu üretim açısından ülkeyi oldukça geliştirici noktada kılar. Bu genç nüfus yoğunluğunun yanı sıra; eğitilmiş bir nüfus yoğunluğu coğrafyayı hem bilim hem de, teknoloji ve üretim konusunda oldukça geliştirir. (Konukçu 2018)

Yeni hegemon dünya düzeninde, petrolün yanı sıra teknoloji günden güne gelişmekte ve ileri gitmektedir. Teknolojiyi aktif kullanan ve bunu dünya pazarına sunan ülkeler, önemli güç unsurlarından birisi olan ekonomik gücünü oldukça geliştirme fırsatı yakalamış bulunurlar. Petrol rezervlerine sahip olan ülkeler ekonomik güç unsurunu elinde bulunduruyor olsalar dahi, petrolün yenilebilir enerji kaynağı olmamasına istinaden tükenebileceğinden ötürü sürdürülebilir güç unsuru halinde yer almadığı bilinmektedir. Belirtilen ya da anılan değerlendirmeye müteakip esas güç unsuru ve bölgesel hem de hegemon liderlik için yenilenebilir enerji kaynaklarına odaklanılması gerekmektedir. Beraberinde bu gelişim üzerinden bulunulan bölgeye hâkim olma yön verme fırsatı elde edilebilmektedir. Örnek teşkil edildiğinde; elektrik ile çalışan yeni otomobiller yaygınlaştıkça ve kar gelirleri arttıkça petrole olan arz talep dengesi bozulacaktır. Bu ise ortaya konulan değerlendirmenin rasyonelliğini sağlamakta ve kanıtlamaktadır. Söz konusu yaklaşım ile güncellenen küresel sistemde ve ülkeler buldukları konuma ve diğer ülkeler nezdinde güç unsuru olabilmek için geleceği realist bir şekilde analiz edip olguları realist bir perspektif çerçevesinde inceleyip adımlarını belirlemeleri gerekmektedir.

Tarihten bu yana Türkiye Cumhuriyeti Devleti; bağımsız şekilde yönetilen ve rejim şekli Cumhuriyet olan, kendi anayasal özgürlükleriyle var olan bir devlettir ve bölgesel güç mücadelesinde rejim şeklinin önemi oldukça büyüktür. Gerek diğer dünya ülkeleri gerekse bulunduğu jeopolitikte diğer ülkelere örnek bir model niteliği de taşımaktadır. Örnek alınma alınabilme yaklaşımı, yer aldığı jeopolitikte ya da bölgede güç unsuru olduğunun kanıtlarındandır. Sınır genişliği, bağımsız bir yönetim şekli, çağdaş ve laik oluşu ve muhtelif tarihlerden bu yana Avrupa Birliği'ne aday olması bölgesel gücünü simgelemektedir. (MFA) Bir diğer değerlendirme ile beraberinde; savunma sanayisi ve askeri gücü, diğer devletler anlaşmalar işbirlikleri halinde olması

saha harici masada da diplomatik çerçeve ve müzakerelerde akılcı politikalar izlemesi güçlü bir devlet olduğunu simgelemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, bölgesel politikasını sürdürürken dış ilişkilerinde ne denli titiz davrandığı açık şekilde görülmektedir. Dış ilişkilerde komşularıyla ‘sıfır sorun’ politikası gütmeyi metafor edinmiş olup girişimci ve insani bir dış politika sürdürmekte kararlı şekilde devam ettiği gözlemlenmektedir. “Türkiye, jeopolitik olarak üç kıtanın kavşak noktasında bulunmaktadır. Avrupa, Asya ve Afrika kavşağında bulunan Türkiye, jeopolitik olarak bu üç kıta arasındaki siyasi, ekonomik, kültürel ve ideolojik ayrışmaların ve kaynaşmaların merkezinde bulunmakta ve bu üç kıtada gerçekleşen değişim ve dönüşümlerden etkilenmektedir.” (Demiray 2019) Bulunduğu bölge ve coğrafyada güç unsuru olan ve lider olma mücadelesi veren Türkiye Cumhuriyeti Devleti, sahip olduğu enstrümanları ile büyük önem arz edip önemli pozisyonda konumlanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti orta ölçek kuvvetinde yer alan bir yapı olması düzlemiyle bakıldığında, bulunduğu bölgede liderlik potansiyeline sahip olduğu ve bölgesel güç lider olma imkânları mevcuttur.

Jeopolitik olarak değerlendirildiğinde; üç tarafı denizler ile kaplı bir kıyısı Akdeniz olan ve aynı zamanda Kuzey Kıbrıs ile beraberinde Doğu Akdeniz de haklarını savunup hüküm süren, Karadeniz ve Ege Bölgesinde de hem sınırlarına sahip çıkan ve bulunduğu bu jeopolitik zenginliklerle gücüne güç katmaktadır. Bunların yanı sıra geniş coğrafi yapı ve barındırdığı yedi ayrı bölgede her anlamda ülkeyi daha canlı ve renkli zenginleştirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, hem bölgesinde hem de dünya adına barışçıl çözümler ve rasyonel perspektifle yakalaştığının örneklerinden biriside Annan planıdır. Bir başka örneklendirmeye bakılacak olunursa eğer, insani değerler ve göç politikaları açısından Suriye’den mülteci kabul edip sınırlarını açması da yine insani barış yanlısı ve destekleyici, kucaklayıcı yapısına birer örnektir ve en önemlisi ise rejimin Cumhuriyet olmasıdır.

Bölgesel lider ve bölgesel güç unsuru halini bürünmek adına askeri ve savunma sanayi alanında üst düzey bir yapı önem arz etmektedir. Geniş ve büyük bir ekonomik perspektife sahip olup yüksek değerlerde ekonomik hacme ulaşmalıdır. Bulunulan bölgeye liderlik edebilen bir yapıda olunması adına, yer alınan coğrafyada ki devletlerinde bölgesel güç niteliğinde olduğunu kabul ederek politikalarına yön verebilmeleri akılcı bir politika olacaktır.

Bölgesel liderlik kavramına Rusya perspektifinden tetkikler ve değerlendirilmeler yapıldığında, Rusya’nın ‘bölgesel ya da küresel’ hangi güç unsur

niteliği taşıdığı incelemeleri yapılmalıdır. Kavram irdelenmeye başlandığında, en kısa tanımlama ile Rusya'nın Ortadoğu bölgesinde faaliyet gösterdiği ve Sovyetlerden gelen etkileri ile Ortadoğu bölgesinde hakim olma arzusu da göz önünde bulundurularak bölgesel güç unsur niteliği taşıdığı değerlendirilmeleri yapılmaktadır. Diğer yandan Rusya'nın elinde bulundurduğu enstrümanlar dikkate alındığında Rusya'nın dünya perspektifinde küresel güç olduğu bilinmektedir. realist çerçeve kuramı ile değerlendirilmelerde, bölgesel güç olmayan bölge hâkimiyeti sağlayamayan devlet küresel güç olamaz mantığı ile beraberinde Rusya'nın da bir bölgesel güç olduğu görülmektedir.

5.2. Türkiye – Rusya İlişkilerinin Önemli Aşamaları

Türkiye ve Rusya ilişkileri değerlendirildiğinde; Sovyetlerin dağılması ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devletine, uzak tutum ve tavırlar gösteren (Yılmaz 2018) Rusya Sovyetlerin dağılmasıyla, özellikle Putin döneminden sonra ilişkiler canlandırılmak istenmiştir. “Vladimir Putin 2004 yılının sonuna doğru başkenti ziyaret ederek temaslarda bulundu. Bu ziyaretin 32 yıllık aradan sonra gerçekleşmesi de çok büyük derecede önem içermektedir. Daha sonra Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan 2005 yılı Ocak ayında Moskova'yı ziyaret etti, daha sonraki yıllarda ikili ilişkilerde gelişme yaşandı ve bu sayede ise, gelişmeler gitgide sıcak hal alıp iş birliklerine yönelmede zamanla pozitif yönde etki yarattı.” (Kurban, 2020)

Türkiye ve Rusya ilişkileri değerlendirildiğinde, bilindiği üzere ikili ilişkileri köklü ve tarihten süregelen bir geçmişe sahiptir. İki devlet de Ortadoğu jeopolitiğinde yer almaktadırlar. (Koçak 2018) Türkiye ve Rusya arasında birçok ikili anlaşmalar ve ciddi derecede ekonomik hacme sahip birçok anlaşmalar sağlanmasına rağmen Suriye krizinde gerginlik ve açmazlar meydana gelmiştir. Yaşanan bu hadiselerle rağmen ikili diyaloglara devam edilip özellikle 2016 yıllarından itibaren ticari anlaşmalar ve diyaloglar tekrardan sıcak bir havaya bürünmüştür. Ticari ortaklıklara bakıldığında, ciddi yatırımların söz konusu olduğu görülmekte ve bilinmektedir.

Milli Mücadele de kurtuluş savaşında Rusya Devleti, güncelde Türkiye Cumhuriyeti Devleti dönemin ise Osmanlı Devleti olarak yer alan ülkeyi neden desteklediği sorularına yanıt olarak; Hukuktan, demokrasiden uzaklaşan ve Batılı ülkeler nezdinde gittikçe yalnızlaşan Osmanlı Devleti güçlü ve büyük müttefik niteliği taşıyan Rusya ile yakınlaşma seçimini yapmıştır. İki devlet arasında iş birlikleri zaman zaman birtakım

olaylara çerçevesinde sekteye uğramış olsa dahi Türkiye'nin geri adım atması ve göstermiş olduğu tavizler neticesinde devam etmiştir. Milli mücadele yıllarında, iki devletin dönem şartları gereğince karşılıklı menfaatler doğrultusunda iş birliği içerisinde olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son döneminde en büyük düşmanı Rusya Devleti olduğu bilinmektedir. Bolşevik Devrimi sonrası, Rusya farklı bir sürece girmekle beraberinde Lenin'in "Kapitalizmle mücadele" ideolojisiyle Bolşevikler ve Batı dünyası arasında siyasi, askeri ve ekonomik çatırdamalar oluşmaya başlamıştır. Haliyle bu durum da, devrim sonrası kurulan Rusya'nın batı dünyasında yalnızlaşmasına yol açmış olacaktır. Mondros Ateşkes Antlaşması ardından Osmanlı toprakları işgallere uğramış olup, işgal neticesinde ise Anadolu'da "Milli Mücadele" meydana gelmiştir. Savaşlar neticesinde ülke ekonomisinin tamamıyla çöküntüye uğramış olması yeteri derecede silah ve sanayinin olmayışı Batı'ya bağımlılığı kaçınılmaz hale getirmiştir.

Türk – Sovyet yakınlaşmasında Mustafa Kemal Paşa'nın "Düşmanımın düşmanı dostumdur" prensip ve ilkesiyle Rusya'nın dostluğunu Batılı devletlere karşı kullanmayı ve Rusya'ya toprak bütünlüğünü kabul ettirerek Batılı devletler uhdesinde avantaj sağlamayı kendi nezdinde amaçlamaktaydı. Bu amaç o dönem Osmanlı Devleti şimdiki Türkiye açısıyla realist perspektiften, Mustafa Kemal Paşa'nın da dehasıyla Türkiye çıkarlarına uyum sağlamıştır. Böylece Ankara Rusya ile inşa edilen ilişkilerde Kafkasların 'Sovyetleştirilmelerini' onaylayıp doğu sınırını güvence altına alan Türk ordusu asıl sığınağını en önemli cephesi olan Batı cephesine yapma fırsatı bulmuştur. Aynı zamanda yeteri derecede olmayan silah cephane ve paranın bir kısmını ise Rusya'dan elde etmeyi hedeflemiştir. Türkiye ise bu durumdan tamamen kendi çıkarlarına faydalanmıştır. İkili ilişkiler gelişirken, Türkiye ve Rusya arasında çözülmesi gereken meseleler bulunmaktaydı. Kafkasların geleceği örnek teşkili gösterilebilir. Sovyetler Birliği enerji yönünden bölgeden vazgeçmek istemezken, Batum'u bölgenin dünyaya açılan kapısı olarak da elde etmek istemekteydiler. Diğer bir alt metin olarak, Rusya kendi çıkarları adına ve pahasına her ne kadar Türkiye'ye destek sağlamış olsa bile bu kemikleşmiş siyaseti; sıcak denizlere erişebilme ve Türkiye toprakları üzerindeki plan ve projelerinden hiçbir zaman feragat etmemiştir. Milli Mücadele zamanlarında Rusya'nın Türkiye'yi desteklemiş olma emelleri, 'Boğazlar' siyasetinin parçası olarak bilinmektedir. Burada ki amaç, Osmanlı dağılırsa boğazlar kontrolü başka bir devletin himayesi altına girebilir, başka bir devletin ya da daha güçlü bir devletin rol alması da Rusya'nın kemikleşmiş olan 'sıcak deniz' politikasını gerçekleştirme emellerinin daha da zora ve çıkmaza girmesi anlamına gelmektedir.

Boğazlarda Rus ticaret gemilerinin rahatça hareket edebileceği anlamı da bilinmektedir. Anılan mezkur hususlara istinaden, Rusya tarafınca Milli Mücadele yıllarında kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye'yi ayakta tutma politikaları güdüldüğü tespit edilmektedir.

İki devletin de aynı jeopolitikte yer alması, sınırların ve mesafelerin birbirine yakın olması, iki devlet arası ulaşım maliyetlerinin en aza ineceği gibi çıkarların sağlanmasının da göstergesidir. Mesafelerin yakın olmasından dolayı ithalat ve ihracatta ulaşım maliyet külfetinin azalması ile beraberinde daha büyük hacimli ticari alışveriş sonuçlarını beraberinde getirecektir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Rus Devletine en çok ihraç ettiği malların başında, meyve ve sebzeler geldiği bilinmektedir. Sebze ve meyvelerin yanı sıra ise; ihraç olarak bunu takip eden, makine ve makine parçaları, yedek parçalar vb. ürünler listede ikinci sırada yer aldığı görülür. Rusya'dan yapılan ihracatların en başında bilindiği üzere enerji kaynaklarının olduğu bilinir Türkiye özellikle doğalgaz ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya'dan almaktadır. Büyük hacme sahip olan bu ikili alışveriş ise iki devlet arasında ticari anlamda önemli konum yer etmektedir. İkili ticari faaliyet iki güçlü ülke arasında yatırımları da teşvik haline getirmiştir. Bu yatırım teşviklerine örneklerinden, Akdeniz bölgesinde kurulan nükleer santral veya Türk iş insanlarının ve üstlenicilerin Rusya'da yatırımda bulunması denilebilir. En büyük diğer etmen ise, S-400 meselesidir.

Bir ülkenin gücünün önemi güvenliğinden geçer. Türkiye'nin komşu sınırında yer alan Suriye'de iç karışıklıklar nedeniyle güvenliği sağlamak ve üst düzeye çıkarmak amacıyla Türkiye savunma sanayisinde iyileştirme yapıp bu karışıklıktan ötürü S-400 alma kararını neticelendirmiştir. Hava sahasını başka bir devletin koruması ya da kiralık savunma sistemleriyle korunması güçlü ülke konumunda ki devletlere aykırı bir görüştür. Bu görüşe istinaden, Türkiye'nin S-400 alma nedenlerinin en başında bölgesel güç olması doğrultusuyla kendine ait bir savunma sisteminin sınırlarında aktif olmasını istemesidir.

“Türkiye için Rusya güvenilir bir tedarikçi iken, Rusya için de Türkiye gaz talebi hızla artan önemli bir pazardır. 2017 yılında 29,03 milyar metreküp gaz ithalatıyla Türkiye, 53,44 milyar metreküp ithal eden Almanya'nın ardından Gazprom'un ikinci büyük müşterisi olmuştur”(Demiryol 2018). Bilindiği üzere, jeopolitik konumunda getirisi olan aynı coğrafyada bulunan bu iki ülkenin yapmış olduğu birçok ticari anlaşma ve girişimler mevcuttur. Doğalgaz ithalatı veya meyve-sebze gibi hacimli alışverişlerin yanı sıra iki devlet arasında, enerji konusunda da yatırımlar ve işbirlikleri

mevcuttur. Bu girişim ve yatırımlara örnek olarak ise, nükleer santral örneği verilebilir. Nükleer santral yatırımı, hem iki devlet için önemli bir gelişme sayılır hem de iki devlet arasında ki bağlar daha da kuvvetlendirir. Nükleer santral, gerek çevreye etmenlerinin daha azaltılması gerekse Türkiye'nin dışa bağımlılığın azalması hususunda, önemli ve ciddi bir yatırım olacaktır. İki ülke arasında yapılan bu hacimli ve büyük yatırım, muhtelif tarihlerde iki ülke arasındaki savaş uçağı geriliminde dahi proje sonlandırılmamıştır. Yaşanan hadiselere rağmen, bu yatırımın veya işbirliğinin son bulmaması ise projenin ne kadar önem arz ettiğini vurgulamaktadır.

Türkiye ve Rusya'nın sahada ve masada olan ilişkilerinin bir diğer önemli noktalarından birisi, bilindiğı üzere turizmdir. Jeopolitik konumun gerekliliğı, gerekse Rus ikliminin ve Türkiye ikliminin getirileri ve sınırların birbirine yakın oluşu turizm sektörü açısından iki ülke arasında büyük ve önemli bir rolü simgelemektedir. İki devlet arasında ki, turizm sektörünün önemi, Türk – Rus devleti arasındaki uçak krizinden sonraki süreçlerde yaşanan gerginlikten ötürü önemini büyük ölçekte hissettirdiğı açık bir şekilde görülmüştür. Turizmin bu denli sekteye uğramasıysa, Türkiye turizm gelirleri açısından bir süreç haline bürünmüştür.

İki ülkenin jeopolitik konum gerekliliğı olarak, pozitif yanlarının olduğu gibi negatif birtakım özellikleri de bulunmaktadır. Jeopolitik konum gereğı, iki ülkede güçlü hacimlere sahip olup Ortadoğı bölgesinde aktif bir rekabet ile güç ve bölgeye liderlik mücadelesi vermektedirler. Suriye meseleleri ise bunun örnekleri arasındadır. Uçak krizine tekrar değinildiğinde; Suriye meselesinde Rus uçağının Suriye bölgesine hareket halindeyken Türk hava sahasını işgal ve ihlal etmesi sonucunda Türkiye'nin de hava sahanlığı ihlali karşısında gerekli yaptırımları uygulamasıyla birlikte Rus uçağına gerekli uyarılar yapılmasına rağmen hava sahası ihlaline devam etmesi sonucu imha edilmek durumunda kaldığından uçak düşürülmüştür. Rus uçağının düşürülmesi sonucu, bilindiğı üzere iki ülke arasında sert gerginlikler yaşanmıştır ve iki ülke arası ciddi sorunlara yol açmıştır. Jeopolitik yakınlığın negatif etkilerine verilebilecek en iyi örneklerinden birisi ise iki ülke arasında yaşanan bu uçak gerilimi örnek teşkili açısından gösterilebilir.

Ortadoğı bölgesinde yer alan, hem bölgesel güç mücadelesi hem de iş birliği içerisinde olan bu iki büyük ve güçlü devlet arasında ki önemli arz eden diğer hususlardan birisi ise şöyle gösterilebilir. Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz darbe girişimi sonrası, Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı ilk arayan isimlerden birisi Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin olarak kayıtlara

geçmiştir. Yaşanan bu darbe girişimi sonrası ise, Cumhurbaşkanının yapmış olduğu ilk ülke ziyareti de Rusya olmuştur. Bu iki hususta gösteriyor ki, Ortadoğu bölgesinde Türkiye ve Rusya arasında önemli ve güçlü bağlara sahip olup bölgesel ve küresel anlamda güç kazanıma gitmek adına çıkarlar doğrultusunda, birlikte hareket eden ve anlaşma sağlayan iki ülke konumundadırlar.

“İki ülke arasında gelişen ticaret ve yatırım ilişkilerinin yanı sıra, TürkAkım ve Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi gibi önemli enerji işbirliklerini de içeren; çok boyutlu ekonomik işbirliği tesis edilebilmiştir. (Sarıaslan, 2019) Öte yandan, Türkiye ve Rusya arasında askeri ve savunma sanayi alandaki işbirliği noktasında ciddi gelişmeler yaşanmıştır. Gerek Türkiye’nin Suriye’de önce Afrin’e yönelik Zeytin Dalı Harekâtını daha sonra Fırat’ın doğusuna yönelik, Barış Pınarı Harekâtı’nı Rusya’nın itirazlarına uğramadan yürütmesi gerekse, ABD muhalefetine rağmen S-400’lerin alımında Türkiye kararlı tutumunu sürdürmesi ikili askeri ilişkiler açısından önemli kilometre taşları olmuştur” (Sarıaslan, 2019)

Diğer hususlara değinildiğinde; “İki ülke arasında tutum farklılıkları olan birçok siyasi meseleye rağmen, ilişkilerindeki ortak çıkarlar Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiye yön vermeye devam etmektedir. Buna örnek olarak ise; PKK’ya karşı Türkiye’nin ortaya koyduğu kanıtları hiçe sayan Rus Devleti, bu örgütü hiçbir zaman terör örgütü olarak görmemiş ve hatta PKK’nın Suriye’deki uzantısı PYD’yi meşru saymıştır. Böylece iki ülke arasında yaşanan önemli olaylar arasında ve anlaşmazlıkların olduğu konular neticesinde yer almıştır.” (Yeltin 2018) Buradan yola çıkılarak; her ne kadar iki ülke arasında önemli derece ve hacimde, masada ve sahada önemli anlaşmalar yer alsalar bile nitekim aynı coğrafyada yer alan bu iki devlet arasında bir güç mücadelesi olduğunun simgesi niteliğinde değerlendirilecek bir olaydır. Ayrıca işbirliklerin ve köklü ilişkilerin de sadece çıkarlar doğrultusunda olduğunun bir göstergesidir. İki devlet arası anlaşmalar ve işbirliklerine rağmen, Rus Devleti Türk Devletinin zayıf yönünü kullanmaktadır. Buna istinaden ise, Türk – Rus ilişkileri açısından önem arz eden bir durum olarak nitelik kazanır.

Türk – Rus ilişkileri genel çerçevelerden değerlendirildiğinde, her ne kadar Suriye meselesinde görüş ayrılıklarına düşse bile iki ülke, ekonomik iş birliklerini iki ülkede sağlam tutmaya özen göstermişlerdir. Diğer alanlarda fikir ve görüş ayrılığına rağmen, ulusal çıkarlar adına iki ülkede ticari faaliyet ve ekonomik işbirliklerinde rasyonel perspektif izlemeye ve yön vermeye titiz adımlarla devam etmişlerdir.

5.3. Antlaşma ve Anlaşmalarda Türkiye – Rusya İlişkileri

“Antlaşma; iki ya da daha çok devleti, bağlayıcı nitelikteki anlaşmalara denir. Söz yahut yemin niteliği taşımaktadır. (Wikipedia E.T.Ekim 2021)

Türkiye ile Rusya arasında imzalanan yürürlükteki anlaşma ve protokoller:

- 8.10.1937 tarihli “Ticaret ve Seyrüseferin Anlaşması” ile 25.2.1991 tarihli “Ticari ve Ekonomik İşbirliğine Dair Anlaşma”
- 15.12.1997 tarihinde imzalanan ve 17 Mayıs 2000 tarihinde onay süreci tamamlanan “Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına ilişkin Anlaşma”
- 15.12.1997 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe giren “Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması”
- 15.12.1997 tarihinde imzalanan “Ticari, Ekonomik, Sınai, Bilimsel-Teknik İşbirliğinin Geliştirilmesi Hakkında Uzun Vadeli Program”
- Türkiye – Rusya Arasında Vize Muafiyeti Anlaşması 12 Mayıs 2011 tarihinde imzalanmış, 16 Nisan 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- Türkiye-Rusya Federasyonu Hükümetler arası Karma Ekonomik Komisyon Protokolleri (12. Dönem KEK Toplantısı Protokolü/20.04.2013)
- Türkiye – Rusya Federasyonu Hükümetlerarası Karma Ekonomik Komisyon Protokolleri(01.12.2014) Türkiye-Rusya Federasyonu Hükümetlerarası Karma Ekonomik Komisyon 14.
- Türkiye – Rusya Federasyonu Hükümetlerarası Karma Ekonomik Komisyon 14. Dönem Toplantısı Protokolü (12.10.2016)
- Türkiye – Rusya Federasyonu Hükümetlerarası Karma Ekonomik Komisyon 15. Dönem Toplantısı Protokolü (21.10.2017)” (Tire Ticaret Odası <http://www.tireto.org.tr/> Erişim Tarihi 28 Eylül 2022).

Anlaşma; sözleşme ya da senet niteliği taşımaktadır. “Sözleşme yahut senet, iki veya daha çok kişi arasında yapılan ve koşullarına uyulması yasayla desteklenmiş olan hukukî işlemlere denir. Tarafların, birbirine uygun irade açıklamalarıyla yapılan bir hukuki işlem olan sözleşmenin, genel olarak belirli bir biçimde yapılması zorunlu değildir. Bazı tür sözleşmelerin belirli biçimde yapılması yasalarda öngörülmüştür. Örnek teşkili olarak, taşınmaz malların satış sözleşmesinin resmi biçimde yapılması

zorunludur. Sözleşmenin yazılı biçimde yapılması anlaşmazlık durumunda kanıtlamayı kolaylaştırmak için de yararlıdır.” (Wikipedia, Ekim 2021)

Anlaşma, hukuki nitelik taşıyan ve uluslararası hukuk platformunda geçerli olan senet ya da sözleşmedir. Antlaşma, devletler arasında yapılan veya imzalanan nitelikler olup anlaşmalar ise, devletler arasında olacağı gibi tüzel kişilikler yahut gerçek kişiler arasında da hem sözlü hem de yazılı şekilde olabilme niteliğine sahiptir ayrıca her iki devlet için de bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Antlaşma ve anlaşma farklılıkları bu şekilde ortaya konulabilir.

Ortak çabalar neticesinde; Soçi muhtırası dâhilinde birçok önemli kararlar alınıp imzalar atılmıştır. Türkiye – Rusya ilişkileri etraflıca ele alındığında; milli para birimleri ile ticari hacimlerin arttırılması ikili ticaret bakımından önemli bir adımdır. Akkuyu Nükleer Güç Santrali ve Türk Akım projelerinde ki iş birliklerinin devamlılığı söz konusudur. S-400'ler ile ilgili olarak belirlenen takvimler çerçevesinde teslimatları gerçekleşmesi ve Türkiye'nin Rusya'dan savunma sanayisi bakımından S-400 ticari anlaşması her iki devlet arasında büyük ve önemli derecede önem arz ettiği bilinir. Her iki ülkenin basınlarında yer alan haberler ise, bu yapılan anlaşmaların ortak çıkarlar doğrultusunda çalışmaların kararlılıkla devam edeceği bildirilmiştir. Suriye'de meydana gelen iç savaş neticesinde yaşanan karışıklıklara istinaden, Türkiye ve Rusya arasından, Suriye'de ki iç karışıklık adına 'barışın, huzurun ve istikrarın' tesis edilmesi maksadıyla çalışmalar yürütülmüştür.

Türkiye'nin, “Barış Pınarı Harekâtı” ile Suriye topraklarındaki etkinliği ve bu harekâtın ana gayesi olarak bilinen bölgede faaliyetlerini sürdüren terör örgütlerinin faaliyetlerine son verip ve bölgeyi güvenli bir hale getirmek için PKK/YGP terör örgütlerinden arındırarak mülteci niteliğiyle Türkiye'ye gelen sığınmacıları geri o bölgelere yerleştirmektir. Bu gayenin en büyük göstergesi ise, “Fırat Kalkanı” ve “Zeytin Dalı Harekâtı” sayesinde bölgede faaliyet alan terör örgütlerinden temizleyerek güvenli bölge haline bu hareketler ile getirilmesidir. Türkiye ve Rusya arasında; terör örgütler ile mücadele, Suriye'nin toprak bütünlüğü ve siyasi birliğinin yeniden sağlanması adına mültecilerin geri dönüşü noktasında 2019 yıllarında mutabakatlar düzenlenip anlaşmalar yapılmıştır.

Türkiye ve Rusya arası geçmiş yıllarda ciddi kriz niteliğinde uçak krizi yaşanmış olsa da ya da Türk askerlerinin şehit düşmesi gibi ciddi ölçüde krize meydan olacak hadiseler meydana gelse de, Ulusal çıkarlar gereğince Türkiye Rusya'dan büyük ölçüde petrol, doğalgaz kaynakları ihraç etmeye devam etmektedir. Bu gibi krizler ikili devlet

arasında ki ticari anlaşmalarda ufak gerilimlere sebebiyet verse bile ulusal çıkarlar doğrultusunda ve uzun vadeli bakış açısıyla ve realist perspektifinden hareket edildiği görülmekle beraberinde ticari anlaşmalara zarar vermediği bilinmektedir. Uçak krizi iki ülke arasında yaşanan en yüksek gerilimli hadiselerden biri olmuştur. Doğalgaz ticaret anlaşmaları yanı sıra, iki ülke arası Nükleer Santral anlaşması da sekteye uğramayıp negatif etkilenmemiştir. Türkiye'nin Rusya'dan doğalgaz ithal etmesi, Nükleer Santral anlaşmasında santralin Türkiye'nin Mersin şehrinde kurulması iki devlet açısından karşılıklı bir bağımlılık yaratmaktadır.

5.4. “Arap Baharı” ile Başlayan Yeni İlişkiler

“Arap Baharı” nedir diye konuya giriş yapıldığında ve kısaca değinildiğinde: Tunus'ta bir kişinin kendini ateşe vermesinin sonrasında, tüm halkın dâhil olmasından sonra tüm Arap halkının bunalımlı ve buhranlı bir dönemidir denilir en kısa tanımıyla. Yapılan bu grev yahut protesto sonrası, birçok Arap mensubu olan ülke bundan etkilenip özgürlük için savaşımıştır. Etkilenen ülkeler sıralanacak olunursa eğer; “Tunus, Suriye, Libya, Mısır, Ürdün ve Yemen gibi ülkeler Arap Baharı” etkisi altına girmişlerdir. Burada ki asıl amaç, ortada ki yaşanan haksızlıkların ve adaletsizliklerin önüne geçebilmektir aynı zamanda ise daha özgür bir yaşam tarzı ile hayatlarını sürdürebilme kaygıdır. “Olayların esas patlaması; Protestolar, Arap Dünyası'nda başta gelen işsizlik, gıda enflasyonu, siyasi yozlaşma, ifade özgürlüğü, usulsüzlükler ve kötü yaşam koşulları gibi pek çok sorun sonucunda önce Tunus'ta Muhadmed Buazizi'nin kendini yakmasıyla başlamıştır. Ardından benzer sorunlar yaşayan ülkelerde domino etkisi göstererek yayılmıştır. (Wikipedia, Ekim 2021) Bilindiği üzere Arap halkı, devasal petrol yataklarına sahip oldukları için büyük ve devasa derecede zenginliğe sahiplerdir. Fakat adaletsizlik nedenlerinden ötürü bütün Araplar zengin değillerdir. Bir grup kesim açlık ile karşı karşıya kalırken bir diğer kesim inanılmaz bolluk bereket ve zenginlik içerisinde yaşamlarını devam ettirmektedirler. Diğer bir nedenler arasında ise, siyasi ve demokratik olarak yozlaşma, ifade özgürlüğü kısıtlaması, enflasyon, gelir dağılımı adaletsizlikleri, diktatör yönetimi, zor yaşam koşulları da nedenler arasında yer almaktadırlar.

23 Yıllık yönetime karşı ayaklanmalar ve protestolar yönetimin istifası ve devlet başkanına yönelik nefret karşıtı söylemlerle dolup taşıyordu ve daha büyük etkenlerden diğeri ise, bu isyanlara diğer ülkelerinde katılmasıydı. Ülkede oluşan ayaklanmanın

önüne geçebilmek ve püskürtebilmek adına ‘OHAL’ olağanüstü hal ilanı yapıldı. Fakat bu girişim ise, bir önlem yerine var olan isyanı daha da arttırmaya ve şiddetlendirmeye sebebiyet verdi yani olağanüstü hal protestoları giderek daha da alevlendirmeye neden oldu. Devlet başkanı Zeynel Abidin Bin Ali kaos ortamını durdurabilmek adına şikayetlerin ana nedenlerinden birisi olan işsizlik için açıklamalarda bulunup 300.000 gibi rakam açıklayarak iş imkanı sağlayacağını duyurmuştur ve bir önünde ki döneme görevini bırakacağı açıklamalarında bulunsa bile kendisine netice sağlamamıştır.

Olağanüstü hal çözümünün işe yaramamasının ardından, yeni bir çözüm arayışı içerisinde olan devlet başkanı Zeynel Abidin Bin Ali sokağa çıkma yasağı ilan etti fakat bu çözüm arayışları da işleri iyice tersine çevirip halkı daha da kızdırdı. Neticesinde ise birçok kişi hayatını kaybetti. Devlet başkanı olan Zeynel Abidin Bin Ali, halkın kızgınlığını ve isyanını durdurmak adına bir diğer çözüm arayışı olarak birçok bakanı görevden aldığını, gıda fiyatlarını düşürdüğü açıklamalarında bulunsa bile halkın kızgınlığını almaya yetmedi ve eylemler devam etti. Çünkü asıl amaç artık hükümete dur demek ve başkanın görevden ayrılması istenilmedir. Neticede çıkan kargaşa ve kaosa dayanamayan Zeynel Abidin Bin Ali, görevinden ayrılarak ülkeden kaçmıştır. Halk ise, zaferine kavuşmuş oldu. Bu yaşanan olay ise diğer bütün Arap ülkelerine örnek oldu ve sırasıyla diğer ülkelerde de esmeye başladı.

“Arap Baharı” tüm dünyayı etkisi altına alırken, Libya’da da özgürlük yükselişleri başladı. Fakat Libya’da ki direnişler Tunus’a göre çok daha şiddetli ve daha fazla can kayıplarına neden oldu. Muammer Kaddafi, bu ayaklanmalara karşı geri adımda bulunmayacağını belirterek halkın bu direnişlerine karşı çok daha sert tepkilerde bulundu. Bu ayaklanma karşısında, can kayıpları artmaya devam ettikçe dünya kamuoyu ve “NATO” olaylara müdahalede bulunmaya başladı. Olaylar gitgide büyüyünce, “Ağustos 2011 yılında silahlı muhalif gruplar başkent Trablus'u ele geçirdi. Böylece Kaddafi ve oğullarının birkaç sürecek kaçış dönemi başladı. Kaddafi, 20 Ekim 2011 günü öldürüldü. O dönem iktidarda olan geçici hükümet, Kaddafi'nin çatışmada öldürüldüğünü açıkladı. Ancak olay sırasında çekilen ve internette yayılan görüntüler, Kaddafi'nin linç edildiğini gösterdi. Kadafi'nin cesedi, günlerce bir soğuk hava deposunda halka sergilendi. Sonra bir gece, çölde bilinmeyen bir yere gömüldü. (BBC, Ekim 2011)

Arap Baharının en büyük etkilerinden birisi de Bahreyn’de gerçekleşmiştir. Bahreyn petrol bolluğuna istinaden çok zengin bir ülke niteliğindedir. Buradaki protestoların ana nedenleri ise; gitgide artmakta olan işsizlik ve gelir dağılımındaki çığ büyüyen

eşitsizliktir. Halk sosyal medya ve internet platformları sayesinde örgütleşip ayaklanmalar başlattı. Bahreyn halkı kararlı şekilde hükümete karşı duruşunu sergilemiştir. Bu ayaklanmalara protestolara karşılık olarak ise, hükümette çok sert tepkiler göstermiştir. Hem halk hem devlet tarafından bu sert tepkiler büyüdükçe kısa zaman içerisinde ölü sayısı da artmaya başladı. Hükümet tarafından sert tepkilere maruz kalan halk ise, bu tepkilere istinaden ayaklanmaları daha da sertleştirdi ve hükümete karşı protestoları daha da büyüttü.

Ortadoğu ve Türkiye ilişkileri rasyonel bir bakış açısıyla ele alındığında önemli unsurlardan birisi; Türkiye Cumhuriyeti Devletinin toprakları Ortadoğu içerisinde yer almakta buna bağlı olarak da ülke dış politika uygulamalarında bölge politikasından ayrı tutum sergileyememektedir. Örnek teşkili açısından; Ortadoğu bölgesinde bulunan diğer ülkelerin sergilediği tutum, davranış ve politikalar, Türkiye'nin de sergileyeceği davranış ve tutum üzerinde doğrudan etkin bir rol oynar.

Arap Baharı, Türkiye için hem fırsatları hem de sorunları beraberinde getirmiştir. Mevcut ortamda Arap Baharı öncesi politikaları uygulamanın zor olduğu ve halen belirsizliklerin olduğu bu ortamda daha dikkatli ve tutarlı bir politika izlemesi Türkiye açısından önemli gözükmemektedir. (Ünver Noı 2012). Yaşanan olaylar neticesinde Arap Baharı süreçleri ve gelişmeleri sadece Ortadoğu bölgesi değil küresel çapta da yankı uyandırmıştır. Arap Baharı ve Türk dış politikası kavramı ele alındığında ise, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin gütmüş olduğu dış politikada yenedünya düzeninde komşu ülkeler ile sorunsuz bir politika hedeflediği bilinmektedir. Bu hedef doğrultusunda ise Arap Baharının Türk politikasına etkileri, “Örneğin bir yıl önce vizelerin kaldırıldığı, dostluk barajı temellerinin atıldığı, sınırlardaki mayınlı bölgelerin temizlendiği ve ortak bakanlar kurulunun yapıldığı Suriye sınırında, bir yıl sonra Suriye ordusu ile çatışma durumuna gelinmiştir.” (Çağatay, 2012) Bulunulan coğrafyada yani Ortadoğu Bölgesinde, komşular ile sorunsuz ilişkiler iş akışının nitelikli ve sorunsuz ayrıca çözümcü yaklaşımlarla ilerlemesi aynı zamanda ise, diplomatik yollar ile çözülüp ulusal çıkarlara ilişkin politikalar uygulanması Türkiye'nin yararınadır. En önemlisi ise, Türkiye Cumhuriyeti devleti bulunduğu coğrafyada güven imajı oluşturur ve böylece ekonomik anlamda da güven tazeleyebildiği için yatırımcı çekmekte işleri kolay bir hal taşır. Diğer bir bakış açısıyla Türk İslam perspektifinden yaklaşıldığında ise, Türkiye'nin tepkisiz kalmayıp Arap Baharıyla ilgili Türkiye'nin yaptığı açıklamalar hem Arap Müslüman halkının hem Ortadoğu'da hem de küresel çapta sıcak karşılanmıştır.

‘2002 seçimleri sonrası, parlamenter sistem ile yönetilmekte olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti Başbakanlık hükümet seçimini bilindiği üzere Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidar olarak kazanmıştır.’ Adalet ve Kalkınma Partisi seçimleri kazanmasından itibaren; dış politikada da yeniliklere gidip çalışmanın ikinci bölümünde de bahsedileceği üzere sınır komşu ülkeler ile ‘sıfır sorun’ politikası çizip ve hatta sadece komşu ülkelerle Ortadoğu ile değil diğer tüm dünya ülkeleriyle de sorunsuz bir dış politika gütmeyi amaçlama yoluna gitmiştir. Fakat elde olmayan ve öngörülmesi mümkün olmayan mücbir sebepler neticesinde, Arap Baharı Türkiye açısından birtakım dengeleri bozmuş ve komşu ilişkilerinde istenilen düzeye ulaşılamamıştır. Söz konusu dönemlerden bahsedilecek olunursa eğer; Ortadoğu ve Türkiye analizinde yapılan araştırmalar ve tetkikler neticesinde, bahsi geçen dönemlerde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ekonomik anlamda çıkış ve ivme yakalamaya başladığı görülmektedir. Aynı zamanda ve halen devam etmekte olan Arap dünyasının Türk dizi ve filmlerine merakları kendi dillerinde seslendirme yayınları ile Türkiye olumlu bir izlenim sergilemekte ve bu sayede Arap ülkelerinden birçok turist ülkemize gelmekteydi. İş turizmiyle kalmayıp yanı sıra ise, birçok iş adamı ve iş ortaklıkları kurulup ülkemizde istihdam yaratıldı. Bu tip küçük örneklendirmeler neticesinde ise; Türkiye Cumhuriyeti devletinin muhtelif tarihlerde çizmiş olduğu bu politika hem komşular ile sıfır sorun politika güdümüne destek oldu hem de ikili ilişkilerin gelişmesi yanı sıra ekonomik anlamda da ülkeye katkı sağladığı görülmektedir. Bu yaşanan Arap Baharı süreci ve olayları ise, SWOT analizi perspektifi ile yaklaşıldığında her ne kadar fırsatlar getirmiş olsa da beraberinde meselelerde getirmiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere; sıfır sorun politikasına istinaden Türkiye’nin çizmiş olduğu rotada bölgede güç konumunu üstlenecek bir yapıya hızla ulaşmaktaydı fakat Arap baharı neticesinde, Suriye’de yaşanan bu karışıklık sonucu ılımlı ve sıcak olan tavırlar sınır yakınlığı sebebiyle birkaç zaman içerisinde birtakım sertleşme havasına yol açtı. Arap baharı ve yeni ilişkiler bağlamı altındaki konu başlığımızda; bahsedildiği üzere fırsatların yanında mesele ve sorunlarında beraberinde geldiği belirtildi. Muhtelif dönemlerde ve tarihlerde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Avrupa Birliği üyeliğine kabul edilme güdüsü bulunduğu bilinmektedir. Arap Baharının ortaya çıkış esası olarak, diktatör ve kalıplaşmış yönetimden artık çıkıp demokratik çerçevelerde bir yönetim anlayışı istenilmesi olduğu bilinir. Dolaylı yoldan ise, Türkiye’nin komşu ülkeler ve Ortadoğu’da ılımlı bir politika izlemesi barışçıl çözümler ile süreci desteklemesi aynı zamanda hem ekonomik hem

yönetim modelinin refahlaştırılması ve iyileştirilmeye gayret edilmesi Avrupa Birliği üyeliği isteyen Türkiye Cumhuriyeti Devleti için bir fırsat ortamı neticelendirmektedir.

Arap Baharı etkilerini ve tanımını en net ve kısa şekilde açıklanıldığında, yıllardan beridir baskıcı ve totoriter rejime boyun eğen bir halkın artık tahammül sınırının dolduğu ve yaşadığı buhrandan dolayı baş kaldırmışlığı söz konusu olarak bahsedilir.

Bölgede ulusal çıkarları doğrultusunda iş birliği içerisinde olan Türkiye ve Rusya, Arap Baharı sonrası iş birliği ilişkileri daha da sıkı hale gelmiştir. Örneğin S-400 uzun menzilli hava savunma sistemi anlaşması, iki ülke arasında Arap baharı sonrası başlamış bir iş birliğidir.

“Arap Baharı ardından bölgesel dengelerin değişmesi, Rus ekonomisinin sıkıntılı sürece girmesi manasında menfi etkiler yaratsa da, kendisini tekrar büyük dış güç olarak konumlandırması perspektifinden önemli bir fırsat yaratmıştır. Suriye meselesi üzerinden Batıyla karşı karşıya gelen Rusya’nın, ABD hegemonyasını sarstığına ve uluslararası sistemde Amerikan politikalarını dengeler hale geldiğine dair yorumlara neden olmaktadır.” “Rusya’nın Arap Baharı sonrası süreçte; Suriye dışındaki ülkelerde etkinliği azalmış ve Tunus, Mısır, Libya gibi rejim değişikliği yaşanan ülkelerle ekonomik ilişkilerini geliştirse bile, siyasi anlamda tekrar inşa süreçlerine akış sağlayamamıştır. Rusya hâkimlik alanını büyütmekten ziyade, Soğuk Savaş dönemlerinde kaybettiği bölgeleri tekrardan kazanmaya çalışan bir ülke görüntüsüne girmiştir. Rusya’nın esas güdüsü ise; uluslararası hukuk normlarına atıfta bulunarak, Arap ülkelerine yönelik dış müdahaleye karşı çıkıp bölgedeki ulusal çıkarlarını koruyarak Arap Baharı’nın ortaya çıkardığı demokrasi taleplerinin ve İslami siyasetin kendi ülkesine sıçramasını engellemek, yeniden oluşan bölgesel ortamda kendine yer edinmeyi amaçlamayı sağlar.” (Dersan, 2018).

6. TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL POLİTİKALARI

6.1. “Komşularla sıfır sorun” Politikası

“Komşularla sıfır sorun” doktrini bir dış politika söylemidir. Pratik olarak güdülen temel amaç Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bölgedeki tüm komşu ülkeler ile bütün sorunları gidermesi değildir. Asıl amaç; Türkiye’nin Osmanlı coğrafyası ile karşılıklı ekonomik bağımlılık ilişkiler içerisinde bulunarak yepyeni bir ilişki modeli geliştirilmesini sağlamaktır denilir. Bu modelde, çevre ülkelerle kurulan ilişkiler güvenlik boyutundan ziyade ticari ilişkileri kuvvetlendirip bu perspektiften sıkı ilişkiler kurulması hedeflenmiştir. Bu süreçte hedeflenen amaç, Türkiye’nin uluslararası sistemdeki çevre ülkeleri etkileyen ve merkez ülkelerden ise, etkilenen anlamı taşıyan yarı çevre rolü kapsamında yani gelişmemiş ülkelerle birlikte ekonomik kazancı kendi lehine ticari ilişkiler geliştirmektedir. Diğer bir hedef ise; aynı zamanda büyük devletlerin siyasal ve ekonomik jandarma rolünü üstlenip bulunulan bölgede hâkimiyeti tam anlamıyla sağlayabilmektir.

Amerikalı siyaset bilimci ve Clinton döneminin etkili ismi Joseph Nye, Soğuk Savaş sonrası dönemi tanımlayan “yumuşak güç” adını verdiği bir fikir ortaya atmıştır. 2. Dünya Savaşı’nın sonunda Amerika’nın olduğundan görece daha zayıf görünmesine rağmen, ülkenin hâlâ kendine özgü bir güç kaynağına sahip olduğunu iddia etmiştir. Fikir babası, yumuşak güç kavramını, “*bir şeyler yapmak, başkalarını kontrol etmek adına askeri gücü kullanmanın dışında, başkalarının normalde yapmayacakları şeyi yapmalarını sağlamak*” olarak açıklamış; ABD’nin ise yumuşak gücünden (zorlayıcı olmayan gücünden) yararlanarak dünyadaki liderlik konumunu güçlendirebileceğini ifade etmiştir. Fiziki güçler ile harekete geçerek güç unsurunu ölçmek veya teknolojik olarak adlandırmak kolaydır fakat yumuşak güç simgeleri olarak ise, Nye’ye göre; ideolojik, kurumsal ve kültürel başlıkları altında sınırlandırmıştır. Dünyanın birçok ülkesi kültürel, ideolojik ve kurumsal alanlarda Amerika Birleşik Devletleri gibi olmak istemektedir; ABD’nin bu çekiciliği; dünyanın şekillendirmesine de yardımcı olacaktır. Bir devlet, gücünü başkalarının gözünde meşru gösterirse, isteklerine karşı daha az dirençle karşılaşır. Nye, bu iddiasını kültürü ve ideolojisi çekici olursa, diğerleri onu daha isteyerek takip eder, sözleriyle açıklamıştır. Nye için, ABD yumuşak gücünün temeli, özünde liberalizm olmak üzere; liberal demokratik siyaset, serbest piyasa ekonomisi ve insan hakları gibi temel değerlerdir. Kaynaklarının ve yöntemlerin somut

oluşu, aralarındaki farktır. Sert güç için askeri ve ekonomik bağlamlar kullanılırken, yumuşak güç için çekici unsurlardan yararlanılmaktadır. Diğer bir yandan bazı durumlarda güçlü olmak, bir çekicilik unsuru olarak da kabul görülür. Ekonomik ve askeri olarak gerileyen bir ülkenin uluslararası gündemi şekillendirme yetenekleri de oldukça zor ve yitirilmiş sayılır. Sert güç ile, diğer ülkelere baskı uygulamak yahut himaye altına alınmak istenirse karşılarında bir direnç görebilirler fakat cazip şekilde yumuşak güç uygulanırsa iş birlikleri artar pozisyonu alır.

Ortadoğu da ki bu güç mücadelesi meselesinde, konum itibariyle Türkiye jeopolitik olarak güçlü bir konumda olduğu açık şekilde görülmektedir. Jeopolitiğin yanı sıra ise, ticari ve ekonomik hacimlerde de; diğer ülkeler ile ekonomik işbirlikleri, ithalat ve ihracat hacimleriyle beraberinde bir güç unsuru rolündedir. Bilindiği üzere Türkiye tarihten sıra gelen köklü bir yapıya sahiptir. Bulduğu coğrafya itibariyle, Cumhuriyetin ilanından sonra her geçen dönemde de gerek anayasal yapısı hukukun üstünlüğü, rejim şekli cumhuriyetten de anlaşılacağı üzere laik ve demokratik yapısıyla hem güven aşılacaktır hem de çekici bir güç imajını göstermektedir. Bunların yanı sıra ise; laikliğin yanı sıra Müslüman bir devlet oluşu Ortadoğu da güçlü bir imaj çizip bulunduğu jeopolitik konumda güç konumu merkezi haline gelmesini desteklemektedir.

Komşularla sorunsuz politika biçiminde; hem yenedünya düzenine uyum göstermek hem de bulunulan bu coğrafyada güç unsuru haline gelebilmek için 2010'lu yılların başından itibaren dış politikada bu doktrin güdülmüştür. Bulunulan bu coğrafyada Türkiye artık oyun kurucu pozisyonunda almak ve güç unsuru haline gelebilmek için askeri, ekonomik ve bunların yanı sıra daha da çağdaşlaşma yollarından ilerlemiştir. Statükocu pozisyonunu terk edip artık var olanı korumak değil korunmaya değer şeyleri yapma hedefleri peşinde olmuştur.

'Sorunsuz dış politika' için Ahmet Davutoğlu "Türkiye için köprü ülke olmaktan ziyade artık merkez ülke konumunda olmalıdır ve Türkiye olmadan hiçbir şeyin tam anlamını çevre ülkeler tarafından anlamlandırılmayacağını ifadesinde bulunmuştur." (Sancak 2018) Komşularla sıfır politikasında, realist perspektif yaklaşımı ile Türkiye'nin artık komşu ülkeler ile sorunlarını bir kenara bırakıp ulusal çıkarlarının kazanması doğrultusunda politikasını devreye alarak iyi ilişkiler kurulması amaçlanmaktadır. Güdülen politikaya ilk olarak içerden başlanıp, ülkede yaşayan bireylerin daha refah seviyelerde ve güvenlik içerisinde yaşaması hedeflenmiştir. Yumuşak güç örneklerinde de bahsedildiği üzere problem ve anlaşmazlıklar artık sıcak savaş veya silahlarla değil, masada ve diplomatik çerçevelerde halledilmesi gerektiği de

amaçlar arasındadır. Bu güdülen politikada en önemlisi ise, jeopolitik konum gereğince bulunulan bu coğrafyada özellikle komşu ülkeler ile ekonomik ve ticari hacmi genişletip karşılıklı bir bağımlılık söz konusu yaratmaktır. Bu sayede ve bu amaçlar doğrultusunda ortaya realist perspektiften Türkiye'nin ulusal çıkarlarını koruyarak, bölgesel bir güç olma potansiyelini ortaya koymuştur.

2000'li yılların başlarından itibaren Türkiye Cumhuriyeti Devleti Ortadoğu'da aktif bir politika izleme yönünde adımlar atmaya başlamıştır. Ortadoğu'daki bu aktif politika adımları ve amaçları, komşularla sıfır sorun çizgi doğrultusunda Ortadoğu'nun birçok ülkesiyle yakın ilişkiler geliştirme amaçları gütmüştür. Ortadoğu'daki barış ve istikrarın sağlanmasının ancak bu ülkeler arasında karşılıklı saygı ve menfaat çıkara dayanan perspektifte ilerleyebileceği kanaatiyle; ilk olarak ikili ilişkileri geliştirmek suretiyle Ortadoğu'da başlayan bir açılımı olmuştur. 2000'li yılların başıyla beraberinde bu ilişkileri geliştirme amaçları mezkûr tarihten öncesinde ikili ilişkilerde bir bozukluğu veya anlaşmazlığı ifadelemez ya da simgelemez. Önceki yıllarda da Ortadoğu ülkeleriyle hem ikili ilişkiler hem ticari faaliyetler görüşülmekteydi dolayısıyla Ortadoğu ile ilişkiler sıfırdan başlamadığı bilgisine ulaşıp daha önce de ilişki zeminlerinin mevcut olduğu görülmektedir. Fakat 2000'li yılların başlarından itibaren farklı boyutlarda ilişkileri geliştirme yönünde adımlar daha arttırılmıştır. İki ayrı noktada ele alınacak olunursa eğer ilk olarak; ikili ilişkilerin geliştirilmesi denilebilir. Başta Suriye olmak üzere Irak, Mısır, Ürdün ve körfez ülkeleri diğer taraftan ise, kurumsal ilişkileri geliştirme yönünde adımlar izlenmiştir.

Türkiye'nin İsrail ile de iyi ilişkilerinin olduğu bilinir. Hem Arap dünyası ile hem de İsrail devletiyle iyi ilişkilerin mensubu olarak Türkiye Ortadoğu'da barış ve istikrarı tesis edip, barış ve istikrara Ortadoğu'da daha fazla katkıda bulunacağını dile getirmiş sayılır. Birçok Arap Ülkesiyle stratejik konseyler oluşturulup yatırım ve ticari faaliyetler arttırılma yoluna gidilmiştir. Dolayısıyla Ortadoğu'dan Türkiye'ye turist sayısı da bu gidişata istinaden önem arz edecek derecede artış göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti o dönemlerde Ortadoğu'da diğer ülkelere karşı bir örnek ülke arasında yer almaktaydı. Gerek siyasi sistemi, gerek çoğulculuğuyla veya Türk halkının aktif siyasete ve sürece katılımı ile muhtelif tarihlerde ekonomik alanda sergilemiş olduğu performans ile Arap ülkeleri ve Ortadoğu bölgesinde bir örnek teşkili halinde olmuştur. Fakat geçen zaman içerisinde Suriye krizinin başlaması ile birlikte olaylar farklı bir şekilde bürünmüştür. Türkiye, krizin başında gayet rasyonel ve halkın talepleri ve sokağın sesine kulak verilmesi doğrultusunda politika izlemiştir. Fakat zaman içerisinde ve

değişen süreçte yaşanan krizin sokak olaylarından farklı bir yöne gidildi ve gerekli önlemler sağlanmadığı halinde herkes için kaygı verici durumların yaşanacağı tespit edilip muhatap olunan komşu ülke Suriye'ye gerekli izahlar uyarı siyasetleri izlenmiştir. Diğer taraftan ise bulunulan coğrafyada İsrail faktörü vardır. Ortadoğu'daki kırılma noktalarından birisi ise, 2013 yılında Mısır'da gerçekleştirilen darbedir.

Türkiye komşularla sıfır sorun politikası güderken, dış politikasında geniş görüşlü bir politika gütmeyi amaçlamıştır. Ortadoğu bölgesinde yaşanan durumlara karşı bir politika belirlemekten ziyade, akışa yön verip olay ve durumları kendisi belirleyen bir ülke konumunda olabilmek için adımlar izlemiştir. Örnek teşkil açısıyla çalışmada yumuşak güçten bahsedilmiştir. Yumuşak gücün, ulusal çıkarlar doğrultusunda politika izleyerek ticari faaliyetleri genişletip, vizeleri kaldırıp karşılıklı bir bağımlılık yaratma prensibi olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'nin en büyük artısının ise rejim şeklinin Cumhuriyet olmasından mütevellit demokratik bir yapıya sahip olmasıdır. "Türk dış politikasında temel alınan bu ilkelere, 2010'da "düzen kurucu aktör", 2012 yılında "değer odaklı", "geniş görüş temelli", "özgüvene dayalı" ve "özerk dış politika" ilkeleri eklenmiştir." (Işık, 2017)

6.2. Türkiye'nin Kafkas Politikası ve Rusya

Kafkasya batısında Karadeniz, Doğu tarafında ise Hazar Denizi'nin yer aldığı alan olduğu bilinmektedir ve öneminden ötürü tarihten beri birçok ülkenin ise çatışma alanı olmuştur. Sovyetlerin dağılmasıyla beraberinde Rusya Federasyonu'nun kurulması ile birlikte bölgedeki hareketlenmeler de artışı gözlemlenmektedir. Türkiye, Rusya ve İran Kafkasya'daki izledikleri politikalarıyla beraberinde bölgesel gelişme ve akışlara yön veren ülke konumundadırlar. Anılan jeopolitikte Amerikan Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği bölge dışı güç olarak nitelendirilmektedir. Türkiye'nin gerçekleştirdiği projeler ile birlikte Kafkasya'daki gücünü artırma arttırmak adına mücadele vermeye özen gösterdiği bunun sebebi ise, Türk Dış politikasının ana unsurlarından birisi olarak yer alması denilebilir. Ekonomik ilişkileri güçlendirmek adına ikili güç birliği anlaşmaları yapan Türkiye'nin önceliği ise enerji sektörüdür. Enerji sektörünün öncelik olmasının sebebi ise Kafkasya'nın dünya doğalgaz kaynakları açısından birinci, petrol kaynakları açısından ise ikinci sırada yer almasıdır. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin çevresine göz atıldığında ise, enerji anlamında tüm kaynakların Türkiye'ye komşu ülkelerde yer aldığı bilinir. Artan nüfus oranlı ve yaşanan gelişmelere ilişkin; her geçen

gün ve zaman Türkiye'nin enerjiye olan ihtiyacında artış göstermektedir. Özellikle doğalgaz başta olmak üzere enerji ihtiyaçları ise Rusya ve İran'dan karşılandığı bilinmektedir. Ancak değişen dış politika ve enerji hedefleriyle birlikte kaynakların çeşitlendirilmesi doğrultusunda birçok adımlar atılma yönünde ilerlenmiştir. Bilindiği üzere Azerbaycan'dan gelen petrol ve doğalgaz boru hatlarının Türkiye'den geçmesi ise, Türkiye'yi enerji düğümü haline getirmektedir. Bu enerji kanalı olma perspektifi ise Türkiye'yi uluslararası arenada hem de Ortadoğu jeopolitiğinde itibarını artırır pozisyonuna getirmektedir. Türkiye bulunduğu konum ve jeopolitiği itibari ile bu bölgede bir güçlü aktördür aynı zamanda diğer aktörlerle birebir ilişkiler sağlamaktadır. Boru hatlarının ve kaynakların Türkiye'den geçmesi ve Avrupa Birliğine bu kaynakların nasıl gideceği konusu jeopolitik konum itibariyle Türkiye'ye bağlıdır. Türkiye'nin alacağı kararlar doğrultusunda ve gerçekleştirdiği projeler ile birlikte birebir olacaktır.

Enerji bağlamında tek bir ülkeye bağımlı hale gelmek istemeyen Türkiye Cumhuriyeti, bölgede devletin her kademesi ile kendini ve ağırlığını hissettirmiştir. Parlamenter dönem kapsamında, dönem Başbakan ve Cumhurbaşkanı bölgeye sık sık ziyaretlerde bulunduğu bilinmektedir. Enerji ile ilgili projeler hayata geçirilirken, ticaret hacminde de kayda değer artışın sağlanmasıdır. Türkiye'yi enerji projelerinde değerli kılan sebep haritalarda da görüldüğü üzere jeopolitik konumudur ve önemli bir geçiş noktası olmasıdır. Örnek teşkili açısından; Bakü – Tiflis – Ceyhan boru hattı ya da Bakü – Tiflis – Erzurum doğalgaz hatlarına bakıldığında, kaynak ülke Azerbaycan ara transit ülke Gürcistan ve son merkez ülke ise Türkiye'dir. Geçilen Yıllarda ise; Türkiye ve Rusya arası ticaret, yatırım ve turizm ciddi miktarda artış sağlamıştır. Rusya, Avrupa Birliğinden sonra Türkiye'nin önemli ticari ortaklarından olan ülke konumunu yer almıştır. Bölgedeki diğer dikkat çeken ülkelere bir diğeri ise Azerbaycan'dır. Güney Kafkasya'nın en zengin ülkesi konumunda yer alır. Türkiye – Azerbaycan arası doğalgaz boru hat projesi iki ülkede kendi öz kaynakları ile sağlamaktadır. İki dost kardeş ülke olan Azerbaycan ve Türkiye bu proje ile beraberinde ilişkilerine de daha da fazla ivme kazandırmıştır. Bu proje sayesinde ise, Türkiye'nin büyük oranda Rusya'ya bağımlı olduğu enerji sektöründe ciddi oranda azaltma yolunda ilerleyecek ve ek bilgi olarak ise, Türkiye en düşük ücretli doğalgazı sıkı ilişkiler doğrultusu Azerbaycan'dan almaktadır.

Kafkasya'nın jeopolitik öneminden bahsedilip vurgulanıldığında Kafkasya'da ulaşım hatları, yollar ve koridorlar yeni düzende önemli jeopolitik konulardan birisi olacaktır.

Dağlık Karabağ savaşı sonrasında ise, ulaşım hatları ve yeni yollar, koridorlar gündemde yer almış olmaktadır. Rusya Devlet Başkanı olan Putin'in de en çok üzerinde durduğu konular ve sık sık gündeme getirmiş olduğu hususlardan birisi de, bu yolların başta Rusya olmak üzere bölge devletleri ve dünya için önemlidir. Moskova'nın bu hatların üzerinde durmuş olmasının önemi nedir? Sorusuna yanıt aranmak istenirse eğer: Dünya üzerindeki tüm ülkeler özellikle de büyük devletler için, yer altı ve yer üstü kaynaklarının yanı sıra ulaşım hatları da oldukça önem arz etmektedir. Özellikle, Rusya gibi kara devletinin diğer ülkelere hatta ve hatta coğrafyalara çıkış olanak sağlaması büyük derecede önem arzı sağlamaktadır. Bu duruma ilişkin ise, Dağlık Karabağ savaşı sırasında veya sonrasında Rusya Devlet Başkanı olan Putin Güney Kafkasya'dan geçecek olan bu hatların ve koridorların, tren yollarını vurgulaması ve üzerinde durmasının sebebi söylenebilir. Güney Kafkasya'da yaşanan Dağlık Karabağ savaşından sonra açılacak olan bu yolların, hem bölgesel anlamda hem de küresel anlamda önemi ve neticesi mevcuttur. Bölgesel anlam da değerlendirmeye alınırsa, Rusya'nın önemli ve en öncelikli ittifak içerisinde olduğu Ermenistan'a kara çıkışı yer almamaktaydı. Bu sebepten ötürü; Rusya, Kuzey Kafkasya Derbent üzerinden Ermenistan sınırına kara yoluyla ulaşabiliyordu. Dağlık Karabağ'da Rusya barış gücünün olduğu Hankendi, Hocalı, Ağdere, Hocaent gibi bölgelere lojistik sağlamak büyük derecede maliyetli ve meşakkat içermekteydi. Buna göre ise, bu tren yolları Rusya, Dağlık Karabağ'a kolay bir şekilde hem ürün taşımış hem de ulaşım sağlamış olmaktadır.

Bilindiği üzere Rusya uzun süredir Ermenistan'a kara yolu sağlayamamaktaydı. Bu kara yolu sebebi aynı şekilde İran'a ulaşımında da aynı sorunları yansıtmaktaydı. Bu sefer ise, Rusya hem İran'a hem de Ermenistan'a çıkış yolu elde etmiş sayılmaktadır. Tabi ki aynı zaman da ise, Rusya'nın jeopolitik olarak hedeflerinden birisinin de uzun yıllardır Ortadoğu'ya çıkış elde etmek olduğu bilinmektedir. Bu yollarla ise artık Ortadoğu'ya çıkış elde etmiş sayılmaktadırlar. Ortadoğu'da Rusya ve Gürcistan arasında zaman zaman problemler ve anlaşmazlıklar yaşandığı bilinmektedir ve bu problemlerden ötürü ihracat yapmış olduğu Ermenistan'a ürün gönderirken hem teknik hem de Rusya - Gürcistan gerginliklerinde Rusya'nın yüklü tırları ve ürünleri kapılarda bekletilmekteydi dolayısıyla bir gecikmeye sebebiyet vermekteydi. Bu yeni yollarla ise, Rusya Ermenistan'a hatta küresel bağlamda da Ortadoğu'ya bir çıkış yolu elde etmiş sayılmaktadır.

Bu yeni yolların açılması ile ilgili Türkiye perspektifinden değerlendirildiğinde; Türkiye, Gürcistan üzerinden Azerbaycan'a oradan da, Orta Asya veya Hazar'a yol elde etmiş sayılıyordu. Bu yeni yolların açılması ise, Türkiye açısından daha ulaşım daha kısalmış olacak demektir. Bu ise, hem maliyet ve külfet sarfiyatında düşüşe hem de zamanlama yönünden iktisat sağlamış olacaktır. Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde Türkiye için büyük derecede önem arz eden bir avantaj olarak sayılmaktadır. Türkiye, Ortadoğu'da İran üzerinden de bağlantı ve ulaşım sağlamaktaydı bu yolların açılmasıyla gerek Azerbaycan gerekse Türkiye İran'a ihtiyaç duymadan bu yollar üzerinden geçebilme fırsatı yaratacaktır. Yolların faaliyete girmesi Gürcistan'ı memnun etmediği kadar İran'ı da negatif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bir cümle ile özetlendiğinde, İran oyun dışı kalmış sayılmaktadır.

Gürcistan perspektifinden ve çerçevesinden değerlendirilme yapıldığında; gözlemlendiği üzere Gürcistan'ın transit bir ülke konumunda ve jeopolitiğinde yer aldığı bilinmektedir. Yeni yollar ise, diğer Ortadoğu ülkelerine bir avantaj ve fırsatlar sağlarken Gürcistan açısından olumlu bir yanı olduğu söylenemez. Bu yeni yollar ile birlikte Rusya, Gürcistan ile yaşadığı ilişkilerde ve müzakerelerde bir üstünlük elde etmiş pozisyonu almaktadır. "Türkiye son dönemde gerçekleştirilen projelerle petrolden sonra doğal gaz alanında da transit ülke haline dönüşmektedir. Rusya ve Azerbaycan doğal gazını Türkiye'ye ve devamında Avrupa ülkelerine ulaştırmak için planlanan iki ayrı enerji nakil hattı tamamlanmak üzeredir. Ayrıca İran ve Irak doğal gazını Türkiye üzerinden aynı pazarlara ulaştırmayı hedefleyen projeler de geliştirilmektedir."(Kakışım 2020).

Ermenistan perspektifi ile konu ele alındığında; rasyonel ve realist bir yaklaşımla değerlendirildiğinde, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ ile ilgili iddiaları olduğu bilinmektedir. Yani Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü eğer ki tanırsa, Ermenistan'da yaşamlarını sürdüren vatandaşlar için bu yollar büyük derecede önem arz etmektedir. Türkiye ve Azerbaycan tarafından bir bloke içerisinde yaşayan Ermenistan'ın Ortadoğu'daki çıkış yolu, Gürcistan'dır. Bu yolların açılmasıyla birlikte ekonomik yönden bölge ciddi derecede canlılık yaşayacak ve bölge halkı nefeslenecektir. Bu bilgiler doğrultusunda ve neticesinde, rasyonel ve realist bir perspektif ile mevzu değerlendirilmeye alındığında, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ ile ilgili yaratmış olduğu iddialardan feragat etmesi gerekmektedir.

Gün geçtikçe daha da küresel bir hale bürünen ve yaşamsal faaliyetlerin sürdürüldüğü bu gezegen, birçok coğrafyanın ve jeopolitiğin kaderi ve adımları silsile

halinde ilintili bir şekil almıştır. Kafkasya’da yaşanan gelişmeler ve değişimler Akdeniz bölgesindeki egemenlik ve liderlik mücadelesini etkisi altına alınırken, batı bloğu bir gerileme dönemlerine girmiş bulunmaktadır. Bu gerilemeyi Rusya etkin değerlendirirken, birçok noktada ise bu etki alanına karşı aktif olarak Türkiye dışında hamle yapan yoktur. Türkiye’nin Azerbaycan ile daha sık ilişkiler yaşama açıklamaları, Kafkaslara girişin ön sinyalleri olarak değerlendirilebilmektedir. Bölgede daha aktif bir Türkiye Akdeniz’deki kazanımlarını bu yollar ile arttırma yoluna gidebilmektedir. Diğer bir yandan Ukrayna’nın Rus işgali altında olduğu bilinmektedir. Buna istinaden ise, batının tek çözümü Rusya’ya ekonomik ambargo uygulamak olmuştur. Bölgede en aktif olarak Ukrayna’da politika yürüten ve üreten ülke Türkiye’dir. İki ülke arasındaki stratejik ortaklığın gelişmesi için savunma alanındaki iş birliği büyük derece önem arz etmektedir. Batı bloğunun şu an birçok cephede mağlup olmasının sebebi de gittikçe değişen ve evrimleşen bu küresel sisteme güncel olarak ayak uyduramamalarıdır. Yenedünya düzeninde, birbiriyle ilişkisi olmayan ülkelerin etki alanları da kalmamaktadır.

Kuzey Kafkasya’ya dönüldüğünde ise, sınırlarının Rusya toprakları içerisinde bulunduğu bilinmektedir. “2000’de Putin iktidara geldikten sonra Rusya’da bazı yapısal değişiklikler gerçekleştirilmiş, ülke 7 bölgeye ayrılmıştır. Kuzey Kafkasya’da bulunan cumhuriyetler şunlardır: Adıge Cumhuriyeti, Çeçenistan Cumhuriyeti, İnguşetya Cumhuriyeti, Dağıstan Cumhuriyeti, Kuzey Osetya Cumhuriyeti, Kabarday-Balkar Cumhuriyeti ve KaraçayÇerkez Cumhuriyeti. Yeni değişime göre Kuzey Kafkasya bölgesinin ismi değiştirilmiş ve Güney Rusya yapılmıştır. Burda iki husus dikkati çekmektedir: birincisi psikolojik baskı, ikincisi artık Kafkasya yoktur ve Güney Rusya vardır. Aynı zamanda Kuzey Kafkasya coğrafi olarak güneye doğru büyütülmüş, bu yeni idari yapı içerisinde Rus nüfusu çoğunluğu oluşturulmuştur” (Kırımova, 2019)

Rusya’nın bölge üzerindeki hâkimiyetini yitirmemek adına, hem masada yani diplomasi kanallarını hem de saha anlamında askeri güç niteliğini ve siyasi iradesini kullanmaktan çekinmemiştir.

Türkiye’nin Kafkas politikasına önem arz etmesinin bir diğer nedenlerinden birisi, iç siyasette Antik Yunan kökeninden gelen diaspora kavramını anlam taşıyan azınlıkların nüfus içinde yer alıp barınmasıdır. Bunlara örnek teşkili olarak; Çerkez, Azeri, Gürcü vb. örnekleri teşkil eder. Kafkas politikasındaki önem arz eden asıl amaçsa bölgede, bağımsız devletlerin yer alıp ekonomik ve ticari hacimleri genişletip ihracat ve ithalat verilerini yukarı yönlü çekip ekonomik bağlamda daha geniş sınırlara ulaşip refah bir

düzeğe ulaşmak. Bu sayede ise, sadece bölgede güçlü konum da olan Rusya ticari anlaşmalar dışında diğere ülkelerle de ticari alışverişlerin sağlanıp bir bağımlılık hali yaratmamak denilebilir.

6.3. Ortadoğuda Rusya

1999 yılında Başbakanlık, 2000 yılında ise Devlet Başkanlığı makamına oturan Vladimir Putin, Rusya adına Çeçenistan'da olan direnişee son verip nokta koyma gayeleri gütmüştür ve başkent Moskova'da yer alan terör propaganda ve eylemlerine ilişkin gerekçeler ile Çeçen Savaşını başlatarak siyasete hızlı bir giriş yapmıştır. (Wikipedia Erişim tarihi: 2 Eylül 2022) Putin'in Çeçenleri bastırma gayesinin alt siyasi metin gerekçelerinde ise, Çeçenistan'ın jeopolitik konum itibariyle petrol ürünleri bakımından zengin oluşu aynı zamanda ise, doğalgaz ve petrol kanal hatlarının aktarımının sağlandığı bölge olmasıdır. Diğere bir yandansa, Çeçenistan eğerki bağımsızlığını alırsa, diğere başka ülkelerin de bağımsızlık adına mücadele içerisinde olacağı bu durumun ise SSBC'nin dağılması gibi Rusya'nın da dağılabileceği ihtimalini doğurabileceğidir.

Putin Rusya'nın birinci Çeçen Savaşında büyük askeri kayıp vermesini de göz önünde bulundurarak ikinci Çeçen savaşına son derece özenli hazırlanıp minimum kayıpla direnişee bastırmayı hedeflemiştir. Aynı zaman da Putin Rusya'yı Ortadoğuda bölgesel bir güç nitelik unsuru haline getirmek isterken ilk gerçekleştirdiği faaliyetlerden birisi ise, askeri bakımdan Rusya'yı oldukça sağlam bir konuma getirip güçlü bir ordu meydana getirmektir. Putin'in ordu adına attığı ilk adımlardan ve ortaya koyduğu faaliyetlerden biri ise savunma sanayi için ayrılan bütçeyi Başkanlık Makamına geçtikten sonra dört kat arttırmak olmuştur. (Aydınov, 2013) Savunma sanayisindeki yatırımlarının en büyük maksadı ise, uluslararası arenada orduyu oldukça güçlü hale getirip, halkın da sempatisini kazanarak güçlü bir ordu inşa etmektir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in birçok basın açıklaması ya da demeçlerinde dile getirdiği üzere güce çok önem verdiği görülmektedir. Güç kavramına ve devletin güçlü olmasına önem vermesinin sebebi ise Rusya'nın hem iç hem de dış politikasında başka devletleri işine karıştırmaksızın kendi politikasını izleyebilmesi hem de Ortadoğu ve küresel çapta güç merkezi halinde etkin rol oynayabilme hedeflemesidir.

Ayrıca Vladimir Putin devletin savunma sanayiye yatırımları ve ülkenin silahlanmaya gitmesinin, bir silah yarışı olmadığını dolayısıyla güvenlik ikilemi olarak

algılanmayıp savunma gücünün etkinliği vurgulanmakta olup, buna ilişkin ise diğer devletlerce tehdit olarak algılanmasından ziyade, güçlü ordu inşa etmenin Vladimir Putin sonrası devlet politikası olduğu vurgusunu yapmıştır.

SSBC sonrası tekrardan gücünü toparlayıp kazanmak isteyen Rusya'nın enerji pazarına yoğunlaştığını Rusya ekonomisinin en büyük gelirin enerji kaynakları olduğu bilinmektedir. T.C. Dışişleri Bakanlığı yayınları 17. sayılı Uluslararası Ekonomik Sorunlar dergisinde Rusya Federasyonu petrol ve doğalgaz sektörünün Rusya ekonomisindeki yeri adıyla yayınlanan yazıda da görüldüğü üzere, Vladimir Putin sonrası dönemde Rusya'nın petrolden elde ettiği kar markajının bir hayli arttığı görülmektedir. (mfa.gov. 3 Eylül 2022). Rusya'nın Vladimir Putin liderliğinin ardından Ortadoğu'da birincil ve öncelikli hedeflerinden birisi Rusya'yı tekrar süper güç yaparak bölgedeki diğer devletlere de yön belirleyip aynı zamanda bölgesel tüm politikalara akış kazandırıp söz sahibi olabilmektir. Ortadoğu'nun önemi ise gerek jeopolitik konum gerekse coğrafik yakınlık aynı zamanda ise, bölgede enerji kaynaklarının bol olmasıdır. Bölgesel güç olan Rusya Ortadoğu bölgesinde liderlik mücadelesinde, Ortadoğu devletleri ile ilişkilerine de yön verme ve akışkanlık kazandırma çabalarında bulunmuştur. İran'ın Rusya ne önem arz ettiği neden önemli olduğu değerlendirilmeleri yapıldığında ve İran'ın son güncel petrol rezervlerine bakıldığında dünyadaki petrol rezerv göstergesiyle %11,72'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir. (Enejiatlası E.T.Eylül 2022) “2003 yılında Irak'ta Saddam rejimin devrilmesinden sonra, İran RF'nin Ortadoğu politikası açısından stratejik konuma gelmiştir. Bu durum Irak'ta bulunan İran yanlısı eğilimlerin artmaya başladığı Şii topluluğunu, Suriye ve Lübnan'ın iç işlerini etkilemenin en önemli faktörü haline gelmiştir. Bugün RF, İran'ı hem kendi güvenliğine yönelik olası tehlikelere karşı tampon bölge olarak görmekte, hem de uygun bir yayılma alanı olarak görmektedir” (Aydınov 2013). Aynı zamanda tüm veriler göstermektedir ki, Ortadoğu bölgesindeki yer alan devletlerin güvenliğini arttırması ya da silahlanmayı arttırması Rusya için güvenlik açığı veya tehdit algısına yol açsa bile İran için bu hususun geçerli olmadığı ve İran ile yapılan anlaşma ve antlaşmalarda da görüldüğü üzere çıkarlar doğrultusunda barışçıl işbirlikleri içerisinde dirler. Rusya'nın İran ile nükleer işbirlikleri, Rusya'nın Ortadoğu'da ortaya koymuş olduğu politikayı müspet ve menfi etkilediği görülür. Müspet perspektiften değerlendirildiğinde; Amerika'ya karşıt olarak Ortadoğu bölgesinde denge sağlayabilmesi ve bununla beraberinde ekonomisi açısından pozitif etkinin getirisiidir. Menfi olarak

değerlendirilmeler de ise, Ortadoğu'daki barış süreçlerinden uzak yöne kayması aynı zamanda İsrail'in rahatsızlıkları denilebilir.

Vladimir Putin başkanlığı sonrası Rusya Küresel gücünü tekrar kazanma arayışları içerine girmiştir ve küresel güç olabilmek için ise ilk olarak bölgesel bir güç niteliği taşıyabilmek gerekmektedir. Bölgesine hâkim olamayan bölgesini kontrol edemeyen küresel güç niteliği taşıyamamaktadır. Bölgedeki en önemli aktörlerden, coğrafi olarak da Ortadoğu Rusya'nın yakınıdır. Dolayısıyla Amerikan gücünün geri çekildiği dönemde bölgeye dahil olabilme imkanları daha fazla ve Rusya için bir fırsat niteliği taşımaktadır. Fırsat olmasının sebebi ise bölgede Amerikan gücünün etkisinin azalması Rusya açısından daha ekonomik bir efor sarf edeceği anlamı taşımaktadır. Bu duruma ilişkin, Rusya'nın Ortadoğu'da kendisini bölgesel güç olarak kendini var edebiliyor olması süper güç olma hedefleri yolunda da yardımcı basamak olarak Rusya'ya yarar sağlayacaktır.

Rusya'nın kendi çıkarları doğrultusunda ve kendine faydası doğrultusunda tüm aktörler ile konuşabileceği izlediği siyasete bakılarak bilinmektedir. Gerek Türkiye gerekse diğer tüm aktörler ile Rusya ile olan ilişkisinde; konuşmanın ve kurulan ilişkinin bir güven ilişkisi olmadığı ya da kurumsal bir ilişki olmadığı, karşılıklı alışverişe dayanan, çıkar ilişkisi devam ettiği sürece devam eden bir ilişki biçimi olduğunun farkındadırlar. Çıkar ilişkisi adı altında bahsedildiği üzere uzun soluklu olmayan bir ilişki biçimi olduğu neticesine de ulaşıldığı görülmektedir. Buna örnek olarak ise, Türkiye'nin Avrupa Birliği veya NATO ile kurduğu gibi uzun soluklu ilişkiler örnekleri verilebilir. Rusya'nın ise çıkarlar bittiği anda ya da artık çıkar sağlayamaz hale geldiği koşulda diğer aktörlerle olan konuşmaları bitirebilecek bir potansiyeldedir. Bu da Rusya'nın bölgesel bir güç olma yolunda her türlü çıkar anlaşmasına varabileceği örneğini kanıtlamaktadır.

Rusya'nın Ortadoğu'da ana aktörlerinin İran ve Türkiye olduğu bilinmektedir. Bölgesel güç olabilmek adına her ne kadar İran ve Türkiye ile görüşmeler sağlansa bile bu iki ana aktörle de çatışma olasılığının potansiyelinin yüksek olduğu görülmektedir. Buna örnek olarak ise, Türkiye Rusya arasındaki uçak krizi örneği göz önüne alınabilir ya da Libya ve Suriye'de Rus politikası ile Türkiye politikasının ayrıştığı veya İran üzerinden bakıldığında, Suriye'de Rusya ve İran'ın çıkarlarının örtüşmediği ve ayrıştığı görülmektedir ve bu örneklemelerle çatışma alanları vurgulanabilmektedir.

Rusya ve İran arasındaki ticari ilişki hacminin büyümesi de ekonomi boyutu açısından her iki devlet için önemli etkene sahiptir. Amerika'nın Ortadoğu bölgesindeki

etkinliğini devam ettirmesi adına bölgede iş birliği içerisinde olduğu ortaklarını silahlandırmaya devam etmesinin mantığı ile Rusya'nın İran'ı ve Suriye'yi silahlandırma mantıkları birebir aynı olarak değerlendirilir. Amaç bölgede söz sahibi ve etkin olabilmek aynı zamanda bölgeye liderlik edebilmektir. Vladimir Putin sonrası Rusya'nın bölgesel güç olma mücadelesi perspektifinde Ortadoğu bölgesinde aktif rol oynama girişimleri ile beraberinde bu durumdan Amerika oldukça rahatsız bir hal almıştır. İran'a silah satışı yaparak ekonomik boyutta ilerleme kaydeden Rusya'nın İran'a silah satışını engelleme amaçları gütmüştür. Rusya'nın ise hem dış politikasında hem de Ortadoğu bölgesindeki amaçladığı politikada aktif rol oynayarak bölgeye liderlik edip yön sağlayabilmek aynı zamanda ise, ülkesinin ekonomik kalkınma hedeflerini gerçekleştirebilmektir. Buna istinaden ise Amerika ile çıkarları Ortadoğu bölgesinde ters düşmektedir.

Rusya'nın kemikleşmiş olan geçmişten beri geri gelen 'sıcak deniz' politikası altında, asıl hedef olarak Akdeniz'in Doğusuna ulaşabilmektir. Rus Ortadoğu ve dış politikasında ise Doğu Akdeniz'e ulaşabilmeyi başardığı takdirde, bölgesel bir güç olmakla beraberinde uluslararası sistemde ve küresel çapta aktif şekilde etkin rol üstlenebileceği öngörüsü yer almaktadır. "Doğu Akdeniz'in jeopolitik öneminin belirlenmesinde temel faktör, jeostratejik konumudur. Bölgeye bu açıdan bakıldığında, jeostratejik önemini artıran üç faktörün olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, bölgenin okyanus ve iç denizlerle bağlantısını sağlayan tartışılmaz stratejik öneme sahip kanal ve boğazlara ev sahipliği yapmasıdır. Doğu Akdeniz, uluslararası ticaret yollarının doğu ve batısını birbirine bağlayan güzergâh üzerinde yer almaktadır" (Üren, 2021). Jeopolitik kavramı irdelendiğinde; bir ülkenin coğrafi konumundan kaynaklanan avantaj ve dezavantajlarının bütününe verilen bir tanımlama olarak isimlendirilebilir. Doğu Akdeniz'de ise bölgesindeki gelişmeleri etkileyecek ve önem arzının sebeplerinden ise, güçlü ülkeler tarafından bölgenin kendi kontrolleri altında bulunma istekleri gösterilebilir. Rusya'nın Doğu Akdeniz'de oluşturduğu siyasi temelli politikada ise, Ortadoğu politikasında olduğu gibi Doğu Akdeniz'de de yer alarak ve söz sahibi niteliği taşıma siyasi politika güderek bölgesel bir güç niteliğinin yanında küresel bir güç olduğunu da kabul ettirmektedir. Buradaki ve Rus dış politikasındaki hedef Doğu Akdeniz'de ve Ortadoğu'da Amerika'yı saf dışı bırakarak ve Rusya'nın Amerika ile aynı güçte olduğunu ortaya koyarak uluslararası sorunların çözümlerinde eşitlik sağlamaktır. Doğalgaz enerji kaynaklarının büyük bir kısmına sahip olan Rusya,

bilindiği üzere Doğu Akdeniz’de keşfedilen doğalgaz rezervlerinin çıkartılması ve aynı zamanda dünya pazarına sunulmasında da etkin rol oynamak istemesidir.

Donald Trump yönetimi sonrası Ortadoğu bölgesinde askeri azaltmaya giden Amerika sonrası Ortadoğu’ya Rusya nüfus etmeye başladığı bilinmektedir ve Rusya’nın Ortadoğu ile ilişkisi İran ile beraberinde olmuştur. Rusya’nın Ortadoğu’ya nüfus etme çabaları ise Vladimir Putin ile beraberinde var olma politikası halinde olup, bulunulan bu jeopolitik konumda bölgesel güç niteliği taşıyarak Ortadoğu’da yön verebilmek ve söz sahibi olabilmek adına liderlik mücadelesinde bulunmuştur. Bu amacın altında yatan en büyük örnek ise, Ortadoğu’da var olmak demek; sıcak denizlere erişebilmek ve ticari ağını genişleterek ekonomisine de katkı sağlamaktır.

1990’lı yılların başlarından itibaren, Rusya ve İran ilişkilerinde, Rusya’nın İran’ın silah gücünü karşılamaya başlaması ve ticari alışveriş gelişmeleriyle beraberinde ikili ilişkilerde sıkılaşımlar olduğu bilinmektedir. Silah ticaretinin yanı sıra ise, Rusya – İran Nükleer anlaşmaları da ikili devlet arası ilişkiler güçlendirmiş ve sıkılaştırmıştır. Rusya’nın İran’ı önemsemesindeki önemli faktörlerden birisi, ticari faaliyetler sayesinde ekonomisinin genişlemesi ve İran ile yaptığı iş birlikleri sayesinde Ortadoğu’da söz sahibi olabilme potansiyeli, İran’ın ise nükleer enerji anlaşması sonrası doğu siyasetinde Rusya’yı en mantıklı seçenek olarak görmesidir. Ayrıca; nükleer enerji konusunda batılı devletler ile anlaşmazlıklar sonrası ters düşmesi neticesinde, bilindiği üzere Birleşmiş Milletlerin altı önemli organlarından birisi olan Güvenlik Konseyinde İran konusunun görüşüldüğü bilinir. Rusya’nın da Güvenlik Konseyinin her daim üyesi olması da göz önünde bulundurularak ve doğu siyasetinde Rusya ile sıkı ilişkiler İran açısından mezkûr hususlar doğrultusunda rasyonel olmuştur. (Ay 2019). Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar da, Ortadoğu’da müttefik rolünde olan İran ve Rusya’nın tutumları aynı olmuştur. Ortadoğu bölgesinde, bölgesel güç niteliği taşıyan bu iki devlet muhtelif platformlarda birbirlerini destekleyerek ve aynı zamanda Ortadoğu bölgesinde bölgesel güç niteliği taşıma hedeflerinde özellikle Rusya bölgede İran ile geliştirdiği yakın temaslar sayesinde Ortadoğu’da varlığını ve bölgesel güç olabilme olasılığını arttırarak ilerlemektedir. Her ne kadar Ortadoğu jeopolitiğinde iki devletin iş birlikleri ve ikili ilişkilerin de yakın olduğu görülse bile, Ortadoğu bölgesindeki gelişmelerin gidişatı değiştiğinde ya da yeni bir oluşum meydana geldiğinde kurmuş olduğu işbirliğinden de vazgeçmeyecekleri anlamı olmadığı da değerlendirilmektedir. İki devletin de değişen şart ve koşullar karşısında ulus çıkarları adına görüşlerinin ve tutumlarının ayrışabileceği gözetilmektedir. Ortadoğu bölgesine güncel olaylar çerçeve

ve perspektifinden değerlendirilmeler yapıldığında; Ortadoğu'da İran'ın etkinliğini artırması, İsrail'i de tedirgin edeceğinden, İsrail'in daha proaktif bir politika izlemesi söz konusu olabilir. Bu noktada Rusya'nın Ukrayna'da attığı "işgal" adımları, Filistin topraklarında haksız işgalini sürdüren İsrail'in, Filistin topraklarındaki varlığını korumak ve pekiştirmek açısından bahane üretmesine zemin hazırlayacağı değerlendirilmeleri yapılmaktadır. (*www.milliyet.com.tr kaynağından arşivlendi 2022. Erişim tarihi 20 Ekim 2022*)

6.4. Rusya'nın Kürt Politikası

Ortadoğu bölgesindeki temel sorunlardan olan; Suriye sorununun ön plana çıktığı söylenmesi mümkündür. Özellikle Irak'ın artık stabil bir hale getirilmesi, Suriye'deki bu çok parçalı yapının da farklı bir sorun yaratma teşkiline neden olmuştur. Burada Işid Daiş terör örgütünün ortadan kaldırılması sadece Idlip gibi bir bölgede farklı terör yapılarının yer alması sorunun aslında Türkiye, İran, Amerika ve Rusya arasında çözülmeye çalışılmasında yol açmaktadır. Ancak bölgedeki son gelişmelerle beraberinde Fırat'ın Doğu kanadında bulunan PKK/PYD yapısının Amerika yönetiminin Donald Trump yönetimi zamanlardaki kararı ile almış olduğu asker azaltmasına gidilmesi nedeni ile kontrolsüz bir bölgeye evrilme süreci mevcudiyeti hali alacağı öngörüsü yapılmaktadır. Donald Trump zamanındaki Amerikan yönetimi bölgedeki özel kuvvetler asker sayısını gücünü 10/1 oranında azaltmaya yönelik bir karar almıştır. Fırat'ın doğu bölgesinde PYD PKK yapısının hali hazırda varlıklarını sürdürdüğü bilinmektedir. Türkiye'nin bu durumla mücadele etmek kaydıyla ilk etap da Suriye sınırının Güney tarafında yirmi mil alanlık bir emniyet kuşağı bölgesi oluşturulması adına basında yer alan bilgiler neticesinde Amerika ile görüşmeler yapıldığı bilinmektedir. Oluşturulan bu kuşak sayesinde kısımda olsa bir emniyet bölgesi sağlanmış olacaktır diye güvenlik kaynakları açısından değerlendirilmeler yapılmıştır. Fırat'ın Batı kanadında ise, Suriye'de Rusya'nın genel bir güç ortamı oluşturduğunu ve Suriye'de Rusya'nın farklı biçimde ortaya konulduğundan bahsedilmesi mümkündür. İran'ın da ciddi nitelikte askeri gücünün bulunduğu Suriye bölgesinde; Türkiye, İran ve Rusya Astana sürecinin (Suriye Barış Süreci) Amerika'nın baskısı ile Cenevre sürecine evrilme çalışmaları devam etmiştir. Bu bağlamda Suriye'de gelecekteki çözümün özellikle Amerika ve Rusya arasındaki anlaşma ile ortaya konulabileceği ifade edilebilmektedir.

Bilindiği üzere Türkiye'nin Suriye politikasında en başından beri görüşleri nettir. Örnek teşkili açısından; Suriye'nin toprak bütünlüğünün sağlanması, Suriye'deki terörist gruplarının temizlenmesi, bunun içerisinde YPG ve DAESH'te yer almaktadır. Rusya tarafına gelindiği zaman ise, Rusya bağlamında YPG bulunmasa bile bölgede ki Kürtlerle bir iş birliği kurulması yönünde görüş açısına sahiptir. Bunun sağlaması ise, basına sızmış bulunan Rusya'nın bölgedeki bir grup Kürt liderleri ile temaslarıdır. Rusya'nın politikasında ise, Beşşar Esad ile Kürt grupları arasında bir arabuluculuk rolü üstlenme peşinde olduğu görülmektedir.

Bilindiği üzere Rusya'nın yüzyıllardan beri sıra gelen 'Sıcak Denizlerde Yer Alma Politikası' kemikleşmiş ve hala geçerli dinamikleri olarak kabul edilmektedir. Güney yönünde genişleme düşüncesi politikaları, 'şark' meselesinden bu yana gelen bir konudur. Komşu bölgelerde yer alan etnik kökenler ile işbirliği stratejisi oluşturarak sıcak denizlere inme amacını gütmüştür. Ortadoğu'daki güç mücadelesi ve bölge hakimiyet görüşüne hedefine ulaşabilmek adına "Rusya ve Rus bilimciler Kürtler ile işbirliği ve Kürt politikasında, Türkiye çatısı altında yer alan Kürtler için kimlik mücadelesi verip kimliklerinin gelişmesi yönünde çalışmalar yapmıştır. Kürt gruplarının sosyal yaşamlarına dair; dillerinin gelişmesi ve kendi aralarında yaygınlaştırılması maksadıyla gramer çalışmaları yaptırılmış ve tarihleri hakkında sosyolojik araştırmalar gerçekleştirilmiştir". (Üren, 2019).

Rusya Devleti sıcak denizlere ulaşabilme politikası güderken meydanlarda yalnızca askeri güç envanterlerini kullanmakla kalmayıp, dönem gerekliliği açısından modern çağ ve soğuk savaş gereği yıldırma politikaları da gütmüştür. Ortadoğu bölgesinde güç mücadelesinden, galip çıkabilmek ve bölgede hâkimiyet sürebilmek adına bölgede diğer güç unsuru olan Türkiye'nin iç sorunlarından faydalanıp Kürt etnik grupları ile iş birliği halinde bulunmuştur. Bölgesel güç mücadelesinde, rakip devletlerin iç sorunlarına tetkiklerde bulunmak ve iç sorunlarını iyi derecede analiz ederek ordusal güçten ziyade içte yaşanan sorun kaynakları iş birlikleri ile yıpratma politikası uygulayıp, rakip devleti güçten düşürerek istikrar sağlamasını, siyasi bütünlük ve birliği en az maliyetle en aza indirgenebilmesidir. Örnek olarak ise; Osmanlı dönemlerine bakıldığında, yıpratma politikası amaçlı, Kürt aşiretlerine verilen eğitimler ve aşılana düşünceler neticesinde özerklik adına ayaklanma girişimlerinde bulunmaları dolayısıyla Osmanlı Devleti gücünü harcamak zorunda bırakmıştır.

Tarihsel süreçlere ve Uluslararası sistemdeki ülkelere bakılacak olunursa istikrar sağlama hususunda, Rusya kadar başarılı şekilde sürdürülebilir kılmamıştır. Rusya

Devleti ve Kürt grupları arasındaki bu anlaşma sonucunda Kürtler özgürlüğüne kavuşacak Rusya ise Ortadoğu bölgesinde rakip statüsünde olan Türkiye'nin gücünü zayıflatıp 'Sıcak Denizler' politikasını gerçekleştirme nihayetinde olacaktır.

Rusya Devleti'nin, Ortadoğu'da güç unsuru olabilmek adına Kürt etnik gruplarının özerkliğine kavuşmasını desteklemesi, güç unsuru haline gelebilmek adına çıkarları ve yararı durumunda mıdır? "Bölgedeki Kürt bağımsızlık hareketlerini desteklemek, bölgedeki istikrarın yok olması bir tarafa, bölgedeki statükonun daha da bozulması anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda böyle bir gelişmeye doğal olarak doğrudan tepki gösterecek olan Türkiye, İran, Irak ve Suriye ile işbirliğinin kaybedilmesi de demektir. Ayrıca Kürtlerin bağımsızlığından esinlenerek kendi siyasi bünyesi içindeki başta Çeçenistan olmak üzere bazı özerk bölgelerin muhtemel bağımsızlık taleplerine rasyonel olarak itiraz etme hakkı da kaybedilmiş olacaktır. Böyle bir ortamda Ortadoğu'da küresel bir güç olduğu iddiasını ispatlamaya çalışan Rusya'nın Kürt Kartı'nı kullanarak bölgesel ve küresel hedeflerine ulaşması zordur." (Üren, 2019). Buradan çıkarılan sonuç ise, Ortadoğu Bölgesinde güç unsuru halinde olabilmek adına ve jeopolitik unsurlar gereği, Kürt meselesinin önemli bir faktör olduğu öneme alınıp kurulacak olan politikaların bu bağlamı da önünde bulundurularak şekillendirilmesi gerektiği tespit edilmektedir. Geçmişten bu yana Rusya'nın Kürtlerle ilişkisi incelendiğinde, askeri nedenlerle de Kürtlerle ilişki içerisinde olmak istemektedirler. 1800'lü tarihlerdeki asıl amaç Karabağ'ın Rus topraklarına katılıp az sayıda bile olsa orada yaşayan Kürt nüfusunu Rus idaresi altına almaya çalışma ve sınır komşu olabilme çabaları vardır. Amaç Kürtleri askeri güç olarak yanlarına çekebilmedir.

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Rusya'da bir kaos ortamının yaşandığı kendi içerisinde siyasi ve ekonomik bir kriz içerisinde olduğu bilinip, bu süreçte Kürtlerle ilişkileri etkin olmamıştır. 2000'li yılların başından itibaren ise Rus Devletinin kendini yeniden organize etmesinden toparlamasından sonra Sovyetlerin etkisi olduğu yerlerde yeniden bir etkinlik arayışı içerisinde olmuştur. Fakat burada dikkat çeken nokta ise, Rusya'nın Ortadoğudaki ya da diğer bölgelerde ki etkinliği 'Oyun kurucu' olmaktan ziyade Sovyetler Birliği sonrasında kaybedilmiş olunan etkinlik alanlarında en azından bir kısmını Kırım gibi Suriye gibi stratejik önemli olan bölgelerin tutulması gibi bir çaba içerisine girmiştir.

Rusya Devletinin Rojava meselesinde izlediği siyaset, Sovyetler Birliği dönemi politikalarından çok da farklı kılınmamıştır. Rojava bağlamında Rusya Devletinin tutumuna bakıldığında ve değinildiğinde; Suriye'nin ve Esad'ın Putin ve Rusya için

taşıdığı önemi kavrayamamasıdır. Suriye Rusya'nın Ortadoğu bölgesinde son fiziki tutunma noktası olduğu aşıkardır, diğer bir deyiş ile Ortadoğuda ki son kalesi niteliğindedir. Çünkü Libya'daki ve diğer bölgelerde ki etkinliğini kaybetti. Bu yüzden Ortadoğu bölgesinde ve güç mücadelesinde Suriye Rusya için önem arz eden bir noktada yer almaktadır. Suriye'nin toprak bütünlüğü ya da kaç bölünebileceği veya hangi idari sistemler içerisinde yönetilebileceği gibi meselelerde bir esneklik söz konusu. Rusya'nın temel isteği ise Esad üzerinden Kürtlerle bir muhataplık ya da kontak geliştirmek. Peki Rusya Rojava'da ne istiyor diye bir argüman irdelenirse, Rusya'da ki genel durum Kürtlerin ulusal demokratik haklarının verilmesi gerektiğini, bunun bir hak olarak gördüğü fakat bunu gerçekleştirirken de olabildiğince Esad'ın Suriye'nin lehine bu durumu gerçekleştirebilme çabası içerisinde. Burada belirleyici olan Kürtlerin, bölgede ciddi derecede örgütlenmesi, savaş gücü olarak nitelendirilip Esad'ın anlaşması yönünde genel bir eğilim içerisinde.

Ortadoğu bölgesinde Rusya – Suriye ikili ilişkilerine göz atıldığında, tarihten süregelen iki ülke arasında büyük ticari anlaşmaların olduğu bilinmektedir. Rusya Suriye'ye geniş hacimde silah mühimmatı tedarikte bulunduğu yalnızca silah tedarik etmekle kalmayıp askeri anlamda da Suriye'ye destek ve eğitim verdiği bilinir. Rusya Devletinin Kürt gruplarıyla ilişkileri köklü bir geçmişe sahiptir. Ortadoğu bölgesinde güç unsurunu elinde tutabilmek adına Kafkasya'ya ilk girişinden itibaren 'yıpratma politikası' çatısı altında Kürtler ile ilişkilerini kuvvetlendirip sıkı ilişkiler peşinde olmuştur. Dolayısıyla bu bir dış politika olarak adlandırılır. Tabii bu doğrultuda karşılıklı çıkarlar söz konusudur. Tarihten bu yana gelen Kürtlerin özgürlük ve bağımsızlık mücadele arayışı ve kimlik içerisinde olma düşüncesi Ruslar ise Türkiye'nin gücünü azaltma yollarını güderek bulunduğu bölge ve jeopolitik konumda önemli bir güç unsur haline bürünmesidir. Türkiye ile ilgili herhangi bir meselede ikili devletlerarasında herhangi bir anlaşmazlıkta Rusya Devleti için Kürt kozunu kullanmak her koşulda beklenen ve öngörülen bir analizdir.

Öngörülen diğer analizlerden bir diğeri ise, Tunus'ta meydana gelen ve patlayan Arap Baharı sonrası 2010 yıllarından sonra Kürtlerinde özgürlük ve bağımsızlık anlayışına istinaden Ortadoğu'da bir Kürt Baharı çıkabilir mi? Düşünceleri meydana geldiği bilinir. Rusya Devletinin Kürtlerle olan iş birliğinden ise dolayısıyla ve doğal olarak en yüksek hacimde etkilenecek devletlerden birisi ise nüfus ve jeopolitik konum itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti Devletidir. Türkiye ise bu durumu ön görüp hem de

siyasi politikalar gereği, çözüm olarak ürettiği politikalardan birisi ise ‘özüm süreci’ olup, bu süreci Kürt vatandaşlarının da destek verdiği desteklediği bilinir.

7. ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE TÜRKİYE – RUSYA İLİŞKİLERİ

7.1. Kırım Meselesi ve Türkiye Rusya İlişkileri

Sıcak denizlere açılan önemli bir liman olması nedeniyle, bölgenin büyük devletlerinden biri olan Rusya'nın geçmiş tarihten bu yana 'sıcak denizler politikası' gereği ilgi duyduğu bir yerdir. "Ukrayna ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun verdiği karara göre Kırım, hala Ukrayna'ya bağlı bir özerk cumhuriyet olarak nitelendirilmektedir. Stratejik ve jeopolitik konumu, verimli arazileri ile dikkat çeken Kırım'ın tarihi geçmişi istila ve işgallerle doludur." (Wikipedia Nisan 2022).

Kırım sorununun temel nedeni Kırım'ın kendisi olmasından ziyade asıl problem Ukrayna'dır. Rusya Devletinin, Ortadoğu Bölgesinde güç unsuru lider olma güç mücadelesinin yanı sıra Avrasya İmparatorluğu peşinde olduğu da bilinir. Diğer tüm hedefler gibi bu yüzdende yayılcı politikasına devam etmektedir. (Ayvacı – Al 2017).

Doğu Türkistan, Orta Asya, Musul ve Kerkük Türkiye'den uzak düşmüş diyarlar olarak adlandırılır. Bunun yanı sıra ise Kırım'da aynı şekilde uzak düşürülmüş diyarlar arasındadır. Kırım Tararları, hem dili hem kültürü hem de değerleri ile Türkiye ile iç içedir. Kırım'ın stratejik ve jeopolitik konumuna bakıldığında fazlası ile değerli olduğu görülmektedir. Tabii ki bu değer, bölgede ki diğer büyük güçlerinde dikkatlerini üzerine çekmiştir. Kırım'ın geçmişi ve şimdiki durumu, önemine değinildiğinde; Rusya'nın her daim planı olduğu gibi, Sovyetlerden bağımsızlığını ilan eden devletler üzerinde hâkimiyetini her daim sürdürme amacı gütmüştür. Tıpkı Azerbaycan'da Dağlık Karabağ, Gürcistan'da Abhazya ve Güney Osetya, Moldova'da Transdinyester, Ukrayna'da Kırım merkezli ayrılıkçılık planı gibi. Ukrayna'nın tam bağımsızlık düşüncesi ile ilgili attığı adımlar Moskova için bir tehdit unsuru oluşturmaktaydı. Rusya, Ukrayna'yı kaybedebilir ancak Ukrayna'nın parçası olan Kırım'ı asla kaybetme lüksü olmamalıdır. Çünkü en temel ve en net gösterge olarak Kırım Rusya'nın Karadeniz'e açılan tek kapısı olarak adlandırılmaktadır. 2014 senesinde Rusya, Kırım'ı dünyanın gözleri önünde işgal etmiştir. Bu işgale istinaden ise, Kırım Türkleri esir duruma düşmüş sayılmaktaydı.

Tarihsel süreçlere bakıldığında ise; Moskova yokken Kırım'ın var olduğu gerçeği bilinmektedir. Kırım'daki Türk hâkimiyeti ise geçmişte Hun İmparatorluğuna kadar uzanmaktadır. Kırım'ın liman kenti olması ise, ticaret açısından büyük derecede önem

arz ettiğini ortaya koymaktadır. Tarihsel perspektiften bakıldığında; Batı ile Doğu arasındaki ticarete ev sahipliği rolü üstlenmektedir. Dolayısıyla bu da diğer devletlere göz kamaştırıcı ve cazip halde görünmektedir. Böylece Selçuklu sultanlarına cazip gelen Kırım'ın ve bölgenin ticaret merkezlerini ele geçirme çabaları nüksedildi. Bu nokta ile beraberinde ise, Kırım'ın Anadolu ile bağları güçlenme yolunda ilerledi. Zaman içerisinde Osmanlı Devleti içerisinde çıkmış olan karışıklığı fırsat olarak değerlendiren Ruslar Kırım'a saldırılar düzenlemiştir. Buna istinaden ise Osmanlı Devleti Kuzeyde ki topraklarından vazgeçme mantığı içerisine girmişlerdir. Osmanlı'nın, Kırım'dan hak iddia edememesi adına ise Kırım'ı Rus Devletine bağlamıştır.

Rusya'nın asimile yöntemlerinden birisi ise, milli ve aydın kişileri yok edip tamamen asimile etmeye uğratma çabalarıdır. Aydınları yok edip halkın özgür düşünce içerisinde olabilmesi ve gelişebilmesini engelledi. Diğer asimile yöntemlerinden birisi ise iskan yani nüfus yerleştirme politikasıdır. Bu doğrultuda ise, Kırım'da Rus nüfusunu yoğunlaştırmak adına yerel halka Rus pasaportları dağıtmada çözümü bulmuştur. Çünkü kendi nüfus yoğunluğu olan bölgeye müdahale etme şansı çok daha kolay ve yüksek olacaktır. İş gücü sıkıntısı ve zorlu ekonomik koşullar doğrultusunda, 1950'li yılların başında Kırım Ukrayna'ya bağlanmıştır. Sovyetler Birliğinin yıkılmasının beraberinde, içerisinde barınan devletler bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu devletlerden birisi ise Ukrayna'dır. Sovyetlerin dağılmasının ardından Moskova eski Sovyetler Birliği coğrafyası üzerinde etkisini sürdürme çabaları ve düşünceleri içerisinde. 2014 yılı muhtelif aylarda, Rus Devleti Kırım yarımadasını işgal girişimlerinde bulunması doğrultusunda Kırım Türklerinin yarısı esir düşerken diğer yarı kesim ise Türkiye ve Ukrayna ve Avrupa'ya göç etmek durumuyla karşılaştı. Kırım'ın egemen olması Moskova için önemli problemler arasında yer almaktadır. Kırım, Rusya'nın Karadeniz üzerinden Güney'e incek tek kapısıdır. Sıcak denizlere inme hayalini gerçekleştirmek adına en önemli çıkış yolu arasında yer almaktadır. Sovyetler Birliği dağılmasının ardından Ukrayna'nın yetersiz ve kaynaksız kaldığı aşikardır. Nüfus yoğunluğunun ise Rus vatandaşlarının olduğu bilinir. “Şubat 2014'te Kırım bölgesi özerkliğini ilan edip, Kırım Cumhuriyetini kurdu ve aradan 1 gün bile geçmeden 23 saat içerisinde bir referandum düzenleyip oy çokluğu ile Rusya'ya bağlanma kararı almıştır.” (Wikipedia Nisan 2022).

Çarlık Rusya ve Sovyetler birliği döneminde Moskova yönetiminde olan Kırım yarımadası Ukrayna'ya bağlanmıştır. Sovyetlerin dağılmasının ardından özerk yapı

olarak Ukrayna'ya bağılılığı sürmüştür. Bölgede ki Rusların sayılarının ağırlıklı ve fazla olmasının nedeni olarak Kırım ve Donbas bölgesinde ağırlıklı olarak Rusça konuşulmasının daha aktifliğini göstermektedir. Donbas bölgesinin önemi ise, enerji kaynakları niteliği taşıyan kömür madenlerinin zenginliği atfetmektedir. Kırım meselesinin derinlerine inildiğinde, Rusya ve Avrupa birliği arasında güç mücadelesi bağlamında bir etkide görülmektedir. Rusya'nın enerji kaynakları açısından zengin oluşu, enerji kaynaklarına en çok ihtiyaç duyanların başında da Avrupa Birliğinin olması, kısacası her iki tarafında birbirine deyim yerinde ise, gebe oluşu yani bağımlı olması güç mücadelesi bakımından ikilem oluşturmaktadır. “Türkiye, gerek Ukrayna ile olan karşılıklı menfaatleri gerekse özellikle Kırım Tatarları ile olan kültürel, tarihi, dini ve etnik bağları nedeniyle bu krize duyarsız kalmamıştır. Türkiye, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün devam etmesi ve sorunların ülkelerin egemenlik ilkeleri ile toprak bütünlükleri de göz önüne alınarak hukuki ve diplomatik çerçevede çözümlenmesini istemiş, Kırım'ın ilhakını tanımadığını ve tanımayacağını bildirmiştir” (Yılmaz, 2019).

Rusya'nın, Kırım ve Ukrayna ile ilgili düşüncelerine göz atılırsa eğer; Ukrayna her ne kadar bir cumhuriyet gibi yahut bağımsız gibi bir izlenim profil çizse dahi Rusya'nın etkisi ve Rusya siyasi politikaları etkisi altında olmuştur. Gerek sınırların birbirine yakın oluşu, gerekse Ukrayna'nın jeopolitik konum itibarıyla büyük önem arz etmesi Rusya'nın güvenlik yönünden çıkarlarına hizmet ettiği görüşü vardır. Ayrıca enerji kaynakları bakımından zengin olan Rusya'nın enerji piyasasındaki ticaretini sağlarken sınırda olan Ukrayna'nın üzerinden bu enerji kaynakları taşıdığı bilinir. Rusya'nın, Ukrayna ve Kırım'da ki politikalarını güderken göz önünde bulundurduğu bir diğer etmenlerden birisi ise, Rus vatandaşlarının oluşturmuş olduğu nüfus yoğunluğundan dolayıdır. Rusya'nın tarihsel süreç ve köklerden bu yana “sıcak deniz” vazgeçilmez bir politika olduğu bilinmekle beraberinde, sınırda olan Ukrayna'yı jeopolitik konumundan ötürü kendi toprakları arasında görmek istemesi bu nedenle de Kırım'a her daim ülke dış politikaları gereği sıcak gözle bakmıştır. Rusya, muhtelif tarihlerde Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından dış politikasına ülke güvenliği, halk çıkarlarına yönelik ve sıcak denizlere inme politikası güdüp ağırlık verirken aynı zamanda yeni dengelerin nasıl kurulacağı hususunda önemli değerlendirmeler yapmak adına Kırım'a sıcak yaklaşımlarda bulunmuştur ve aynı zamanda dış politikasında ülkesini kalkındırmak adına faydacı yaklaşımlarda bulunmuştur. Ukrayna her ne kadar bağımsızlığını kazanmış olsa bile Rusya'ya kafa tutacak bir yaklaşım ve adımlar atma yanlısı olmamıştır. Bir takım kesimler tarafından desteklenen Ukrayna lideri Viktor Yuşçenko

başa geçtikten sonra ise, Ukrayna'nın Rus yanlısı bir devlet olma politikası dışına çıkıp daha batı yanlısı batıya ağırlık veren bir politika izlemesi üzerine, bu politikalar doğrultusunda Rusya ve Ukrayna arasında ki sıcaklıklar bir kenara bırakılıp ilişkiler gerilme noktalarında bulunmuştur. İki ülkenin de birbirlerine karşı oluşturabileceği güvenlik ikilemleri arasında Ukrayna'da yaşam faaliyetlerini sürdüren azınlık Rus nüfusunun yer bulması diğer taraftan enerji bakımından oldukça zengin olan Rusya'nın joker olarak enerji hacmi enstrümanını devreye sokması başlamıştır. Doğal olarak Avrupa Birliğine giden enerji kaynaklarının Ukrayna üzerinden yol bulması halinde bu karşılıklı enstrüman savaşlarından Avrupa Birliği de etkilenmiştir. "Kırım'ın Rusya ile Ukrayna arasında sorun olmasının önemli nedenlerinden biri, Rus Donanması'nın Çarlık ve Sovyetler Birliği dönemlerinden beri Kırım'daki Sivastopol Limanı'nda üslenmiş olmasıydı. Kırım'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Rusya, Karadeniz'deki stratejik üstünlüğünü kaybetmemek adına buradaki deniz üssünü kullanmaya devam etmek istemiştir, Rusya'nın, Ukrayna'ya karşı olan politikasının değişime uğramasında etkili olan pek çok faktör bulunmaktadır. Bunların başında 'Turuncu Devrim', 'Yanukoviç Dönemi' ve 'Euromaidan' gelmektedir. Turuncu Devrim, Rusya ile Ukrayna arasını ciddi anlamda açan ilk olay olmuştur." (Yılmaz 2019).

Ortadoğu'da bölgesel liderlik mücadelesi bağlamında, Karadeniz'in büyük bir önem arz ettiği bilinmekle beraber burada Türkiye ve Rusya olan iki büyük ve güçlü devlet Karadeniz'de güvenlik politikalarına ağırlık verip mutabakatlar yaparak birlikte hareket etme gayretleri içerisinde bulunmuşlardır.

Ekonomik faaliyetler alanında ve ülkelerin gerek iç gerek dış politikaları uhdesinde ekonomik ferahlık bakımından ülkeler ticari faaliyetlerini canlandırmak ve ticari hacimleri daha da geniş çaplı hale getirmek amacıyla Karadeniz bölgesinde yer alan devletler birbirleriyle ilişkilerini daha sıcak hale sokma çabası içerisinde bulunmuşlardır. Bu durumun neticesinde ise, tarihten süregelen Türkiye – Rusya arası çatışmaları yahut güç gösterileri yerini ittifak hali, birlikte ve ortak hareket ve mutabakatlara bırakıp iki ülke arası masada diplomatik anlaşmalara bırakmıştır. Rusya Devlet Başkanının Vladimir Putin olması ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin başına muhtelif tarihlerde başbakanlık görevini yürütüp güncel olarak Cumhurbaşkanlığı Makam görevini yürüten Recep Tayyip Erdoğan, iki liderinde görevlerini yürütmeye başladığı tarihlerden itibaren iki ülke arası ilişkiler zaman zaman krizler çıksa da iyileştirme yönünde adımlar sağlanmaya çalışılmıştır. Kırım Yarımadasında birçok

Tatar nüfusun barınması Türkiye Cumhuriyeti için büyük ölçüde önem arz etmekte olup aynı zamanda Rusya ile yapılan ticari anlaşmalarda bir kanal görevi gördüğü için ayrı önem arz edip Ukrayna ile de sıkı ilişkiler güdülmüştür. Ukrayna'ya bağlı özerk yapıda yer alan Kırım'da birçok Kırım Tatarlarının yer alması hususunda Türkiye Tatarlar adına önemli adımlar atmıştır. Buldukları bölgenin gelişimi ve rahat yaşam faaliyetlerinde bulunulabilmesi açısından temel ihtiyaçları karşılama yönelik okul, hastane, cami ve konut gibi birçok destekler sağlamaya, aynı zamanda gerekli platformlarda Tatar sürgünleri ile ilgili gayretler gündeme getirmiştir. Türkiye'nin Kırım'da ve Kırım Yarımadası ile ilgili somut adımlarının yanı sıra soyut yatırım olarak da hem kültürel bir etkileşimin sağlanması maksadı gözetilerek Kırım Tatar'larının ülkemize üniversite öğrenimi görmeye teşvikleri aynı zamanda ise ülkemizden Kırım'da üniversite eğitimi görülmesi bakımından teşvik yatırım adımları atılmıştır. Ayrıca Türkiye Kırım'da ki barışın ve özgürlüğün bilhassa devamı herhangi bir anlaşmazlık veya sorunla karşı karşıya kalındığında, diplomatik yollar ile masada çözüm arayışlarının olması gerektiği, Kırım Tatarlarının güvenlik içerisinde olması gerektiği hususunda sürekli olarak çağrışımında bulunmuştur.

Türkiye ve Rusya ikili ilişkilere göz atıldığında, ikili ilişkilerin sadece jeopolitik konum olarak ya da ticari anlaşmalar olarak değil aynı zamanda askeri alanda da birçok iş birlikleri içerisinde olduğu bilinir. Buna örnek teşkili olarak askeri savunma sanayisi bağlamında Türkiye'nin Rusya'dan S-400 savunma sanayi alanında iş birlikleri iki ülke arası ilişkiler birbirlerine bir hayli yakınlaştırmış ve sıcak temaslarda bulunulmasını sağlamıştır. Bu ise doğrudan Kırım konusunda etkileyici olmuştur. Her ne kadar Türkiye – Rusya ilişkiler irdelendiğinde ikili ilişkilerin iyi seyirde ilerlemesinin yanı sıra ara sıra çeşitli gerginliklerin yaşandığı hadiseler meydana gelse bile, dış politikada denge politikası gütmüş hem de Kırım Tatarları ile ilgili Türkiye'nin her durumda takipte olduğu vurguları tüm platformlarda şifahen ve yazılı metinlerde dile getirilmiştir.

7.2. Suriye'de ve Livya'da Çakışan ve Kesişen Çıkarlar

“El-Ümmet Tugayı veya Liva el-Ümmet; Suriye İç Savaşı'nda mücadele eden silahlı bir gruptur.”(Unionpedia Nisan 2022)

Liva'nın kelime taşıdığı anlam niteliği, birden fazla alay oluşumu ve bu askeri birliğin komutanına bahşedildiği terimdir, aynı zamanda 'bayrak ve sancak' terimi de kullanılmaktadır.

2010'lu yıllarda başlayan ve günümüze kadar uzanan Arap dünyasında meydana gelen halk ortak hareketlerinden denilebilir. Arap halkının demokrasi, özgürlük ya da insancıl yaşama talep ve istekleri doğrultusunda meydana gelmiş bu hareket tüm Arap devletlerini etkilemiştir. Bunlara örnek teşkili olarak Tunus'ta hükümetin devrilmesi, Cezayir'de meydana gelen büyük protestolar neticesinde uzun yıllardır devam eden olağanüstü hal durumu kaldırıldı, Bahreyn'de kamu kurum ve kuruluş idarelerinin işgali, Irak'ta halkın hükümete isyanları ve Mısır'da benzeri durum ve olayların yaşanması. Suriye'de yaşanan iç savaş neticesinde 1 Milyona yakın insanın yaşamlarını kaybettiği ve milyonlarca insanın ülkesini terk ederek başta Türkiye olmak üzere başka ülkelere 'sığınmacı' kapsamı altında nüfus ettiği bilinmektedir. Türkiye'nin yoğun miktarda göç alması ise, birtakım sıkıntılar ile karşı karşıya kalma durumunu teşkil etmiştir.

1970'li yıllarda Suriye, Arap devletleri tarafından eleştirilen bir ülke konumuna gelmiştir. Hafız Esad'ın ise bu durumu düzeltme teşkili adına birtakım çalışmaların başlatıldığı bilinir. İsrail karşıtı düzenlediği sık politikalar neticesinde Arap dünyasının bir nebze dikkatini çekip hoşgörüsünü almıştır. Ek olarak, meydana gelen İsrail – Mısır savaşında Mısır'ı desteklemesiyle Suriye'nin Arap dünyasında ki yalnızlığı sona ermiştir. Suriye'de ise birçok modern değişikliğe gitmek istediği; bilime önem vermesi, orduyu güçlendirme çabaları ve ekonominin üzerine daha fazla düşkünlük sağlaması ve kadınların erkekler ile aynı haklara sahip olması gibi büyük ve önemli derece adımlar atar. Laikliğe karşı olup ülkenin tamamının din ile yönetilmesini isteyen ve diğer bir grup olarak sınıflandırılan birçok kurumlara, devlet yönetim yerlerinin çeşitli yerlerine yerleştirilmiş Esad'ın kendi akrabalarının ve mezhepdaşları ile paylaştığı için hükümetin devrilmesini istenir ve Müslüman kardeşler olarak bir araya geldikleri bilinir.

2000'li yıllardan itibaren Hafız Esad'ın vefatı üzerine iktidara yerine oğlu Beşer Esad'ın geçtiği bilinir. Beşer Esad Suriye'de ciddi bir değişiklik istemektedir. İlk olarak yaptığı değişiklikler arasında çoklu partili sisteme geçiş, basın özgürlüğünün arttırılması gibi konularla çalışmalar başlatılmıştır, her ne kadar gidişata olumlu yön verilmeye çalışılsa da ekonomik kriz gidişat yönünü negatife doğru sürüklemiştir.

2011’li yıllarda, ‘Arap Baharı’ başlığı altında başlayan Arap ülkelerinde bağımsızlık harekâtları başlamıştır. Halkın ayaklanması neticesinde ise, Arap ülkesinde ki birçok lider devrilmiştir. Bu harekât Suriye’ye de yansımış bulunup, Suriye’de de halk sokağa dökülmüştür. Suriye halkının isyanları ve gösterileri sonucu hükümet sert hamlelerde bulunup baskılamak için bütün gayreti sarf etmiş ve bu neticede birçok can kaybı meydana gelmiştir. Can kayıpları neticesindeyse halk isyanı durdurmak yerine daha da hırslandı ve olayla daha da körüklü hal bulmuştur. Suriye’de olan iç savaş başka ülkeler tarafından da şekillendirildiği görülmekte olup, o dönemler ABD Başkanı olan Barack Obama tarafından savaşın veya kimyasal silah kullanmanın insanlık suçudur ifadelerine yer vermesine rağmen herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Bölgede ABD sonrasında diğer önemli derecede etki sağlayan ülkelere Rusya’dır. Suriye’de, Rusya’nın temel amaçları tarihten bu yana değişmeyen köklü politikası gereği ‘sıcak denizlere hâkimiyet’ ve Ortadoğu’da tutunmaktır. Günümüzde hala Esad rejiminin ayakta kalabilmesinin en büyük esaslarından birisi Rusya’dır. Çünkü Esad rejimini desteklemeyen ABD’ye karşı Suriye’de boy göstermek ve politikalarını gütmek maksatlı Esad rejimini sonuna kadar desteklemektedir.

Suriye’de yaşanan karışıklı ve kargaşadan ise en çok etkilenen devletlerden birisinin Türkiye Cumhuriyeti Devleti olduğu bilinmektedir. Türkiye’nin Suriye politikasında da ABD’nin tutumu olan Esad rejimine karşılık vardır. Milyonlarca göçmenin Türkiye’ye sığınması ise Türkiye açısından, kültür ve göçmen krizi sebeplerine, ekonomi dengesinin kayması sonucu yaşam şartlarının daha da zorlaşması nedenleri doğurmuştur. Sonuç olarak ise, bağımsızlık ve demokrasi için gösteriler düzenleyen halk kendini büyük bir iç savaşın ortasında bulmuştur. Suriye’de meydana gelen bu iç savaş ise yüz binlerce insanın yaşamını yitirmesine ve milyonlarca insanın ülkelerini bırakıp göç etmesine sebebiyet tanımıştır. Her ne kadar iç savaş olarak anılsa bile bu hususta birçok dışarıdan müdahalede bulunan devletler yani dış güçlerde Suriye’de yaşanan olaylarda faaliyetlerini sürdürmektedir.

Türkiye’de Suriye’de faaliyet gösteren ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye karşıtı çalışmalar sürdüren ve hareketlerde bulunan örgütler için bölgeye girdi, Suriye hükümeti ve diğer ülkeler Türkiye’nin de ABD ve Rusya gibi bölgede güç kazanma derdi olduğunu düşüncelerine yer vermektedir. Türkiye bu operasyon düzenlerken Kuzey Suriye’de ve terörden, savaştan arındırılmış güvenli bir bölge oluşumu açısından adımlara yer vermiştir. Bununla ilgili olarak; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan Suriye ile alakalı yapmış olduğu her açıklamalarda, güvenli bölge hâkimiyeti

oluşturmanın her daim şart olduğunu tüm platformlarda dile getirmiştir. Suriyeli göçmenler sınır ülkelerine dağılırken ağırlıklı olarak Türkiye'ye girdiği bilinip, Türkiye açısından göçmen dalgasını durdurmak adına diplomatik şekilde Suriye hükümetiyle güvenli bölge oluşumu adına mutabakatlar düzenleyip anlaşma yapılma adımları atılmıştır.

Suriye iç savaşının ilk yıllarından itibaren Esad rejimi ve özgür Suriye ordusu arasındaki çatışmalar zaman zaman Türkiye sınırına kadar ulaşmış olup çatışmalarda Türk bölgelerine bombaların isabet ettiği bilinmektedir. Kendi sınırlarının hâkimiyeti adına ise, sınır ihlalinde bulunan Suriye'de ki gruplara bir takım top atışları gerçekleştirilmiş olup bu saldırı, NATO tarafından da destekli bir hale gelmiştir. Türkiye'nin bölgeye girip örgütleri yok etme istekleri birçok ülke ile karşı karşıya kalma durumunda kaldığı bilinmekte olup, en büyük örneği ise ABD'dir. Bölgede bulunan YPG'nin terör örgütü olmadığı kanıksaması, aksine bölgede ki terör örgütlerine karşı mücadele veren bir oluşum olarak nitelendirdiği, Türkiye açısından YPG ise, yıllardır mücadele içerisinde bulunduğu terör örgütü olan PKK'nın Suriye kolu olarak görmektedir. Dolayısıyla YPG, Türkiye sınırlarından arındırılmalıdır. Türkiye'nin sınırlar ve terör örgütleri konusunda ki kararlı duruşu, ABD'nin sınırda yer alan terör örgütlerine destek sağlaması iki ülke arasında gerginliklere yol açması ve ABD – Türkiye arası soğuk bir savaş niteliğinde karşı karşıya getirmiştir. Bunun sonucu olarak ise birtakım ekonomik yaptırımlar sonucu doğurması dolayısı ile ekonomik anlamda Türkiye'yi olumsuz etkileyen bir durum meydana getirmiştir. Türkiye'nin Suriye'de oluş amacına değinilecek olduğunda, Suriye'de çıkan iç savaş neticesinde birçok göçmenin sınır ülkesi olarak Türkiye'ye göç etmesi; hem ekonomik açıdan, hem de iş gücü açısından, Türk vatandaşlarını zor bir durum ile karşı karşıya getirmiştir. Türkiye ise, göçmenlere yararlı olurken kendi halk çıkarlarını göz ardı etmemek adına Suriye sınırında güvenli niteliğine bir bölge meydana getirip tüm sığınmacıları buraya toplamaktır. Bu şekilde; ülke bekası adına hem sınırlar kontrol altına alacak, hem göçmenlere fayda sağlanabilecektir, hem de ülkede yaşayan Türk vatandaşları göçmenlerden negatif yönde etkilenmemiş olacaktır.

“Esad rejimi ile mücadele eden Suriyeli muhalefetin askeri gücü ‘Özgür Suriye Ordusu ve benzeri örgütler’, tarafından kontrol altında tutulan bölgeler 2013 ve 2014 yıllarında rejim ordusunun, IŞİD'in ve PYD'nin askeri kanadı olan YPG'nin eline geçmiştir. YPG Suriye'nin kuzey IŞİD ise Rakka ve Deyre-Zur'u kontrol altına almıştır. Suriye Ulusal Koalisyonu'nun askeri yapısı olan Özgür Suriye Ordusu, kendisine mali

ve askeri yönden yeterli dış destek verilmemesinden ötürü ciddi anlamda bir güç kaybı yaşamıştır. Bu durumun temel sebebinin; ABD ile Batılı ülkeler tarafından, Suriye'deki muhalefetin radikal ve ılımlı olarak, farklı şekillerde tanımlanmasıyla birlikte Esad rejiminin, IŞİD'in ve el-Kaide'nin Suriye kanadı olan el- Nusra Cephesi'nin güçlenebilmesi için belli bölgeleri mücadele etmeden söz konusu unsurlara bırakması olduğu ifade edilebilir.” (Semin ,2018).

Arap Baharı etkileriyle Suriye'de meydana gelen iç karışık, sınırlarına yakın olan Türkiye'ye en önemli etkilerinden birisi; Türkiye'nin yıllardan beri gelen terör örgütleri ile mücadelesinde bu iç karışıklıktan ötürü bölgesel otoriter boşluktan doğan durumu Ortadoğu'da liderlik mücadelesi içerisinde bulunduğu Rusya'nın sınırların daha karışık hal alması adına PKK'ya destek vermesidir. Bu da Türkiye için bir tehdit niteliği anlamını taşımaktadır. “Türkiye, PYD'yi güdümüne alan ABD'yle karşı karşıya gelmemek için Menbiç'e müdahalede bulunmamışsa da meşruiyetini Suriye sahasında faaliyet gösteren DEAŞ karşıtı uluslararası koalisyonun hedefleri üzerine bina ederek Fırat Kalkanı Harekâtı'nı gerçekleştirdi. El-Bab kasabasını müttefiki Özgür Suriye Ordusunun denetimine vererek PYD'nin denetimindeki Menbiç ile Afrin arasına engel koydu, İran ve Rusya ile birlikte başlattığı Soçi süreci'yle (Kasım 2017) daha güneydeki İdlib'e de uzandı ama ABD desteğindeki PYD'nin Afrin'den Akdeniz'e uzanma ihtimalini bertaraf edemedi.” (Köylü, 2018).

Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) nedir denildiğinde, ilk etaptan Suriye Ordusundan ayrılan farklı kademelerde ki komuta kademelerinde ki subayların koymuş oldukları bir isim niteliğinde olduğu bilinmekle olup, ortaya çıkışı ve amacı Suriye'de yaşanan iç karışıklık nedeni ve Esad rejimi karşıtlığına istinaden silahlı bir şekilde faaliyet gösteren gruptur. Aynı zamanda Özgür Suriye Ordusuna birçok büyük ve batılı devletlerden askeri, finansal ve lojistik yardımlar gelmektedir.

Devletin ve ulusun güvenliği, 'güvenliğin ana unsurudur' perspektifi ile ele alındığında şu şekilde açıklanabilir. Türkiye – Rusya açmazları ve bölgesel güç niteliği taşıyan iki devletin işbirliklerinin ele alınması gerekirse; devletler savaşmak istemedikleri zaman eğer kendi temel değerlerini feda etmek zorunda kalmıyorlarsa ve eğer savaşmaya karar verdiklerinde bu savaşı kazanabilecek kapasiteye ve yeteneklere sahiplerse, devletin ulusun güvende olduğundan bahsedilebilir. Uluslararası ilişkiler teorilerinden yaklaşım da bulunulduğunda, en temel kuram olan realizm kendi odağına ulusun güvenliğini, devletin güvenliğini merkez almaktadır. En önemli güvenlik araçlarından birisi olarak da askeri güvenliği görmektedir. Ortadoğu jeopolitiğine ve

Suriye meselesine Türkiye - Rusya açısından yaklaşıldığında bölgesel güç olan iki devlet arasında açmaz meselelerin de ve bu açmaz meselelerinin ne denli idare edildiği konusunda Suriye mükemmel bir örnek teşkil etmektedir. Ortadoğu jeopolitiğinde bölgesel güç olan her iki ülkenin farklı hedefleri bulunmaktaydı. Bu hedeflere rağmen Türkiye Rusya arasında ki ilişki, çeşitli iniş çıkış ve tüm açmazlarına rağmen bir şekilde işbirliği ilişkisi olmayı sürdürmüştür. Suriye meselelerinin başlangıcından bu yana Rusya ve Türkiye arası ufak çaplı çatışmalar yaşandığında politika yapıcılar ve yorumlamalara dayalı iki ülke arası ilişkilerinde kopma noktasına gelindiği ya da savaş noktasına geldiği değerlendirilmeleri yapılmıştır. Fakat tüm gerilim hattı varlığına rağmen Türkiye ve Rusya ilişkisi işbirliği dinamiğini devam etmiştir. Türkiye ve Rusya'nın Suriye'deki farklı pozisyon ve görüşleri; Rusya'nın Suriye'deki rejim değişikliğine ciddi şekilde karşı olduğu ve en başından beri Esed'i desteklediği bilinmektedir. Türkiye'nin ise, Esed rejimine yönelik muhalifler ile ortak çalışma zemininde yer aldığı bilinmektedir. Temel gergin ortamın ise, Rusya'nın askeri olarak Suriye'ye müdahale etmesiyle gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye'nin Rus askeri uçağını düşürmesi üzerine ise az önce de anıldığı üzere, bölgesel güç olan bu iki ülke arasında ilişkilerin tamamen kopacağı mı? Yoksa savaş mı? Yorumlamaları yer almıştır. Uçak krizi iki ülke arasında savaşa neden olmasa bile Türkiye'nin Rusya tarafınca ciddi yaptırımlara maruz kaldığı bilinmektedir. (Kurban – Cabbarlı 2019). Türkiye'nin önemli gelirleri arasında yer alan turizm sektöründe bu yaptırımlarla beraber ciddi miktar da düşüşler olmuştur. Bunun dışında Türkiye'nin tarım ürünlerinden ve daha başka pek çok iktisadi yatırımlarına kadar, Rusya'daki ciddi yaptırımları ile karşı karşıya kalmıştır. Sekteye uğrayan bu ikili ilişkilerin tekrar düzelmeye noktasına gelmesinde ki nokta ise Türkiye'nin 15 Temmuz tarihinde yaşamış olduğu darbe girişiminden sonradır.

Bölgesel güç olan bu iki ülkenin aralarındaki krizin ardından nasıl uzlaştıkları ve nasıl tekrar ilişki kurduğu sürecinin başlaması ise, her iki ülkenin de belirli bir ortak tehdit algısında olduğu. Batı bloğunun hem kendi rejimine yönelik bir tehdit içerdiği noktasında hem de aslında bölgede güçlü bir aktör olarak Batı'yı istenmemesi ve bu duruma ilişkin ise birlikte çalışmaları gerektiği bilincinde ve noktasında Ortadoğu jeopolitiğinde bölgesel güç olan Türkiye ve Rusya uzlaştığı değerlendirilmeleri yapılabilmektedir. Suriye üzerinden şekillenen ortak tehdit ve fırsat algısı çok önemli bir faktör niteliği taşımaktadır Türkiye Rusya ilişkisini yorumlamak ve anlamak adına.(Yeltin, Işık 2017).

Amerika'nın YPG ve PYD ile kurduğu ilişkinin Iştd karşıtı koalisyon da, Türkiye tarafından Batı'ya yönelik tehdit algısını ayrıca Donald Trump döneminde askeri ve silah desteği verilen bu ilişkinin Batı'nın kendisine yönelik bir güvenlik tehdidi oluşturduğu ve Türkiye'nin kendi güvenlik tehdit unsurlarını göz ardı ettiği ve müttefik olarak davranmadığı konusunda ki endişelerini ciddi derecede arttırmıştır. Bu çıkarımdan bir sonuca varılırsa ve Türkiye – Rusya işbirliğinden Türkiye'nin sağladığı yarar ve çıkar; Türkiye'nin Suriye'de yeniden bir aktör olmasını mümkün kılmıştır. Bu ilişkinin Rusya perspektifinden nasıl şekillendiğine bakılırsa; Türkiye'nin muhalifler ile kurduğu ilişki Suriye'deki muhalifleri denetleyebilecek ciddi bir işbirliği mekanizması sağlamaktadır. Ortadoğu jeopolitiğinde bölgesel güç olan iki devlete ilişkin bu iş birliği değerlendirildiğinde; kendi güvenlik kaygıları etrafında faydalı bir işbirliğinin ortaya konulduğu görölmektedir. Türkiye Rusya ile işbirliği yaparak Suriye'de bir askeri güç haline gelmeyi ve Suriye'ye müdahale edebilmeyi özellikle terörle YPG/PYD ile verdiği mücadelede bir biçimde bölgede var olabilmeyi mümkün kılmıştır. Rusya'ya ilişkin değerlendirme yapıldığında ise, Rusya Türkiye'yle işbirliği yaparak bir biçimde Türkiye tarafından dolaylı ya da doğrudan desteklenen muhalif güçler üzerinde etkisini dolaylı olarak arttırmıştır. Her iki aktör açısından da, iki aktörün de bölgesel güç haline gelmesini ve birer bölgesel güç olarak meşru imgelerini ya da güç imgelerini Suriye çatışması ciddi bir biçimde arttırmıştır. Suriye her iki ülkenin kendi askeri işbirliklerini aynı zamanda güvenlik işbirliklerini de genel anlamda arttırmış bulunmakla beraber bu hususun Türkiye ve Rusya'nın açısından Suriye'de kesişen çıkarları olduğu vurgulanabilir. Buradaki iş birliği her iki aktör açısından da karlı bir iş birlik niteliği oluşturmaktadır. Her iki aktör açısından hem güvenlik kaygıları karşılandı hem de askeri olarak Suriye'de varlıklarını meşru bir hale getirmiş bulundular. Sorun çözücü, olaylara müdahale eden, birlikte iş birliği yapabilen ayrıca bölgesel olarak güçlü aktörler haline gelmiş olarak her iki aktör tarafından oldukça çıkarlı şekilde olduğu görölmektedir.

Rusya ve Türkiye ilişkileri değerlendirildiğinde, karşılıklı çıkarları anlaşmaları aynı zamanda çatıştığı noktalar olduğu bilinir. Aralarında; Karabağ, Kırım, Kafkasya, Libya olduğu gibi ilk sıralarda yer alacak olan Suriye düşünce bakımından ayrışmışlardır. Tüm dünya ve Türk kamuoyunu ilgilendiren birisi olan yer ise Suriye'dir. Türkiye – Rusya'nın ayrıştığı noktalardan bahsedildiğinde; Suriye Kuzeyi ve İdlip bölgesi olarak iki cephede ele alınır. Muhalifler ile Rusya ve Esed birliği Suriye'deki çatışması Şam bölgesinde başladığı bilinmektedir. Şam'da muhalifler Rusya ve Esed rejimine karşı

kaybettikten sonra geriye iki cephe kalmıştır. Bunlar Suriye'nin Kuzeyi ve İdlip cephesi. Türkiye ve Esed karşıtı muhalifler için manevi ve stratejik öneme sahip Halep, Rusya tarafından Astana sürecine rağmen orantısız olarak bombalandığı bilinmektedir. Bu sebebe istinaden, bombalara maruz kalan birçok sayıda insan İdlip ve Türkiye sınırına göç hali almak zorunda kalmıştır ve Türkiye ve Rusya Soçi mutabakatında bulunmuştur. İdlip'in önemi bakımından, Suriye'nin her noktasından Esed rejimine karşı muhalif olan kesimler İdlip'te toplandı ve İdlip dolayısıyla en fazla nüfus yoğunluğu olan yer haline geldi. Türkiye'nin İdlip politikasının önemi, içerisinde Suriye politikasını barındırması PKK ile verilen mücadelenin sekteye uğraması ve daha fazla mültecinin ülkeye sığınması gibi menfi durumlar ile karşı karşıya kalırdı. Soçi mutabakatına rağmen Rusya, İran ve Esed İdlip'i almak amacıyla politikalar güttüğü bu sayede ise, birçok mülteci daha Türkiye'ye sürgün edilerek Esed'in varlığı ilan etmektedir. Buna istinaden ise, Türkiye tarafından yapılan hamlelerde İdlip'e yapılan destek artırımına gidildi. Rusya, İran ve Esed İdlip'e girme kararının ve Türkiye'nin İdlip bölgesine askeri destekte artırımına gidildiğinde birçok sayıda Türk askerinin şehit olduğu ve buna istinaden ise Türkiye tarafından, "Bahar Kalkanı" operasyonu ile operasyon düzenleyip Esed rejimine ve Esed rejimi destekçilerine sert karşılıklar verdiği bilinir. Harekattın devam etmesinin ardından Türkiye ve Rusya'nın yani karşılıklı çıkarlar ve çatışmalar yaşayan iki anlaşamayan dost ülke mutabakat perspektifi açısından masaya oturmuşlardır.

Rusya'nın Suriye politikasında, Akdeniz'e erişim sağlamak amacıyla ve Akdeniz üzerinde ki etkiyi arttırmak adına kendini sağlamlaştırma adımlarına gitmesidir. Libya politikası olan Akdeniz'e bakan Tartus'a askeri üstlerini gittikçe güçlendirme istek ve çabaları. Aynı zamanda arabulucu rolünü de üstlenip, Mısır, Türkiye ve Libya krizini çözmek amacıyla paralel bir siyasi süreci tartışmaktadır.

Türkiye; Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı Hareketlerinden sonra Barış Pınarı hareketini başlatıp Fırat'ın doğusunda PKK-PYD terör uzantılarını bölgeden temizleyip, PYD koridorunu daha açmak istemiştir. Rusya, İdlip'te ve Suriye'nin Kuzeyinde Türkiye'nin güçlü olmasını istememektedir. Bunun sebebi ise Rusya'nın en köklü politikası olan ve yıllardır değişmeyen sıcak denizler politikasıdır. Siyasi ve jeopolitik maksat bakımından, Akdeniz'e açılan Lazkiye Tartus limanları himaye altına almak olup diğer bir nokta ise terör örgütü uzantısı olan PYD'ye destekler sağlayıp özerklik statülerini vermektir. PYD'nin statü kazanması Batılı devletlerinde arzuladığı durumlar arasında

yer almaktadır çünkü Kobani ve Münbiç Türkiye'nin kontrolü, himayesi altına girseydi PKK-PYD için manevi değerde olan Kobani düşmüş olacak, İdlib, Afrin, Fırat Kalkanı ve Barış Pınarı bölgeleri birleşmiş bir hal alacağı bilinmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin yapmak istediği bu hamleler Rusya ve ABD tarafından engellenmiştir, bu ise çakışan çıkarlar arasında yer almaktadır. Bölgede diğer güç unsuru olan İran, tıpkı Karabağ'da Ermenistan'dan yana tavır aldığı gibi benzeri şekilde burada da Rusya safında yer almaktadır. Türkiye'nin askeri varlığını tanımadığını bildirmiştir. Ortadoğu'da Türkiye'nin güç unsuru halinde olmasından yana tavır sergilememektedir.

Tarihten bu yana ABD ve Rusya'nın her konuda farklı perspektiflerden yaklaştığı ve ayrı düşükleri bilinse bile, Suriye Kuzeyi meselesinde ortak hareket edip aynı düşünceler içerisinde oldukları görülmektedir.

7.3. Türkiye ve Rusya'nın Dağlık Karabağ Sorununa Yaklaşımları

Bu bölgede sorunun başlangıcı olarak; Azerbaycan'ın bağımsızlığını yeni kazandığı tarihlerde düzenli ordusunun olmayışını, ayrıca ekonomik ve siyasi krizlerinde gezdiği ve SSBC'nin dağılma aşamalarını sancılı dönemlerini fırsat niteliği olarak değerlendiren Ermenistan'ın toprak ihlali yaparak ve öncelik olarak Dağlık Karabağ'dan başlayarak saldırıya ve işgale geçtiği bilinmektedir. Örnek olarak Hocalı soykırımını gösterilebilir. "İnsan Hakları İzleme Örgütü, Hocalı Katliamı'nı Dağlık Karabağ'ın işgalinden bu yana gerçekleşen en kapsamlı sivil katliamı olarak nitelendirmiştir." (Wikipedia Nisan 2022) Rusya, Amerika ve Fransa tarafından kurulan "Agit Minks Grubu" somut adımlar atabilmek adına diplomatik kanallar yoluyla mutabakatlar yapılmak istendiği bilinir. Dağlık Karabağ için önem arz ve teşkil sağlayan esas konuların başında ise, Bakü-Tiflis Kars demiryolu, Bakü-Tiflis Kars Ceyhan boru hattı ve Güney Kafkasya doğalgaz boru hatlarının buradan geçtiği yer aldığı bilinmektedir.

"Azerbaycan, Türkiye'nin Kafkasya'ya bakışında tartışmasız bir öncelik ve belirleyiciliğe sahiptir. Azerbaycan, Türkiye için, etnik ve kültürel bağların yanı sıra tarihsel geçmişin mirasını değerlendirme, bölgesel dengelerin belirlenmesi, Kafkasya ve Hazar civarındaki doğal kaynaklardan pay alabilme ve diğer bölge aktörleri üzerinde etkinlik kurabilme adına büyük önem arz etmiştir. Bu bağlamda Azerbaycan, Türkiye'nin Kafkaslardaki stratejik ortağıdır. Azerbaycan'la ilintili her türlü iç ve dış politika konusu, Türkiye'nin kendi meselesi olarak görülmüştür." (Çelikpala Mithat

2010). Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, söz konusu Azerbaycan olduğunda hiçbir konu fark etmeksizin yaklaşımının ve perspektifinin her daim “tek millet iki devlet” olduğu iki kardeş ülke olarak bakış açılarının sürdürüldüğü ve yaklaşımlarının gerçekleştiği bilinmektedir. Türkiye’nin bu temel sorunlara yaklaşımı Ermenistan’ın işgallerine son verilmesi gerektiği yönünde vurgulamalar yapılmaktadır. Rusya’nın perspektifinden Dağlık Karabağ meselesi değerlendirildiğinde; tarihten beri Ermenistan’ın müttefiki olarak yer aldığı Ermenistan’a silahlanabilmesi adına kredilerinin temin edilmesi, diğer yandan ise silah yardımlarının olduğu Rusya’nın Ermenistan’a müttefik olduğunun simgelemesidir.

“Rusya ve Batı dünyası, Ermenileri desteklemeye devam etmektedir. Çünkü Ermenistan Asya’ya açılan kaledir. Rusya, Ermenistan’a silah desteğini sağlamış ve onlar da fırsat bulup işgal etmiştir. Ancak işgalden 20 yıl sonra gelinen noktada Azerbaycan’ın askeri bütçesi Ermenistan’ın devlet bütçesinden fazla hale gelmiştir” (Yiğit, 2017).

Rusya’nın, Azerbaycan ve Dağlık Karabağ ile ilgili dış politikası değerlendirildiğinde, Azerbaycan sosyal ve siyasi ortamında huzur ve barışıl yapıdan ziyade karışıklık arzulamaktadır. Bu arzunun sebepleri ise, tarihten bu yana olduğu gibi Azerbaycan’ı sömürge altına alıp iskan politikasında kendi nüfus yoğunluğunu yerleştirmektir. Böylece Azerbaycan – Türkiye arası hiç değişmeyen iki dost kardeş ülke politikasını rafa kaldırıp Türk politikalarını çıkmaza çevirip, Türkiye üzerinde ki güç ve hakimiyetini daha da arttırma arzusu içerisinde olmuştur. Azerbaycan ve Dağlık Karabağ konusunda, Rusya her ne kadar ABD ile çıkarları ve fikirleri ayrı düşse, uyuşma sağlamasa da, Azerbaycan’a uyguladığı dış politikada ABD ile aynı olup Ermenistan ile yakın ilişkilerini daha sıkılaştırma yönüne gitmiştir. Son 150 seneye bakıldığında Kafkas’larda ki düzeni kendi lehine çevirmeye çalışan Rusya, Ermenistan sınırlarında yaşamsal faaliyetlerini sürdüren Türk’ü bölgeden çıkarırken, Karabağ’da ki Ermeni nüfusu arttırmak için bölgeye Ermeni nüfus yerleştirme politikaları gütmüştür.

Rusya ve Ermenistan’ın kurduğu askeri iş birliğine bakıldığında, Rusya’nın kendi güvenlik doktrinlerini, bu bölgeyi başka aktörlerin girmesine izin vermeyerek ve kendi arka bahçesi olarak ve temel güvenlik alanı olarak gördüğüne bakılırsa eğer Türkiye’nin orada varlığı büyük bir dönüşümün işareti olarak değerlendirilebilir. Rusya perspektifinden bir kayıptır.

Azerbaycan ya da Kafkasya meselesi söz konusu olduğunda önemli değişikliklerden birisi, Türk dış politikasının temel ilkelerinden birisi doksanlı yıllar boyunca

“Adriyatik’ten Çin Denizine Türk Dünyası’ idi. Anılan dönemde de maksimalist görüş olarak ifade edilen büyüme hedefli ve odaklı bir görüş söz konusu idi. Fakat maksimalizmin yani dorukçu yaklaşımın temelde Türk etnik kimliği üzerinden Türklük üzerinden etnik benzerlik üstünden ilerlediği bir tür siyasal hattın varlığından söz etmek mümkündür. Türkiye’nin dorukçu yaklaşım hedefi, bu bahsi geçen argüman doksanlı yılların sonuna gelindiğinde ve iki binli yılların başında bırakılmaya başlanmıştır. Bu argümanın bırakılmasında ki nedenlerden birisi ise, iki binli yılların başlarında Türkiye – Rusya arası başlayan yakınlaşmanın etkileri önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Çünkü Türkiye kendi adına, arka bahçede maksimalist ana aktörlerden birisi olmak istememesiydi. Anılan yıllara ilişkin Türk dış politikasında Ortadoğu jeopolitiğine yani Osmanlı topraklarına ya da Müslüman kardeşliklerine yönelme çatısı altında Ortadoğu bölgesine yönelmiştir. Türkiye Kafkaslarda örtük biçimde Rusya’nın hegemonik pozisyonunu böylece kabul etmiş sayılmıştır ve hiçbir şekilde Türkiye Rusya ile rekabet içerisine giren politikalar izlememiştir. Esas da; Türkiye ne Gürcistan krizinde, ne Ukrayna krizinde de Rusya ile hiçbir şekilde gerilim siyasetine girmek istememiştir. Örnek olarak; Avrupa Birliği yaptırımları reddedildi, Karadeniz için dolayısıyla Türkiye, Karadeniz’de kurulan Rus askeri hegemonyasının kurulmasına da aracılık etmiş pozisyonu almıştır. Bölgesel devletler de Azerbaycan’da dahil olmak üzere Rusya ve Türkiye’nin rekabet etmesini arzu etmemişlerdir. Çünkü iki devletin birbirleriyle rekabet halinde olması Azerbaycan çıkarlarına da aykırı bir durum teşkil edecekti. İki devletin işbirliği içerisinde olması ve belki de Rusya’nın bu hegemon pozisyonunu üstü kapalı ya da açık şekilde kabul görmesi yine Azerbaycan ve Orta Asya devletlerinin çıkarlarına uygundur çünkü Rusya ile o devletler de işbirliği geliştirme arzusu içerisindeydiler. Pek çok devletin Sovyetlerin dağılmasının ardından Başkanlık makamına oturan Putin ile kurduğu ilişkileri katılaştırdığını, geliştirdiğini, çoğalttığını da görülmüş olundu. Bu istek aynı zamanda Rusya’nın güçlenmesi ve Putin’in liderlik konumuna gelmesinden sonra toparlama arzusuyla, başarılı olmasıyla da ilgilidir.

“Dağlık Karabağ Ateşkes Antlaşması, 10 Kasım 2020 tarihinde Azerbaycan ile Ermenistan arasında yapılan ve 2020 Dağlık Karabağ Savaşı’nı sona erdiren bir ateşkes antlaşması olduğu bilinmektedir. (<https://tr.wikipedia.org> kaynağından arşivlendi 2020. Erişim Tarihi 15 Ekim 2022) Bu Antlaşma, Ermenistan’ın teslim olduğunu duyurmasının ardından 9 Kasım’da Azerbaycan cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin arasında imzalanmıştır. Dağlık Karabağ bölgesindeki tüm çatışmalara 10 Kasım

2020 tarihinde Moskova saati ile 00:00 itibarıyla son verildiği açıklandı (Tunçer, 2019). Bölgede Ermenistan tarafından yerleştirilen mayınların, tüm dünyaca insan yaşamı yitirilmesine sebep olduğu bilinmektedir. Kelbecer bölgesi altın madenleri ve doğal mineral su yataklarının bulunduğu oldukça önemli bir bölge olduğu, Dağlık Karabağ'a gelen su buradan gelmektedir. Yerleştirilen mayınlar, bölge açısından güvenlik zafiyeti gösterdiği, 1. Karabağ Savaşı'nda bölgeden ayrılan Azerbaycan Türklerinin bölgeye dönüşünü engellemek suretiyle döşendiği düşünülmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere; su kaynakları altın madenlerine gölge düşürmekte hedefler arasındadır. Anlaşmanın, Türkiye ve Azerbaycan arasında önem arz eden kazanımlarından birisi Zengezur – Nahçıvan yolunun açılması askıya alınmış bir biçimde kalmaktadır. Ermenistan tarafından bu konuya istinaden yapılan açıklamalarda Nahçıvan – Zengezur yolunun açılmayacağı, bölge halkının buna karşı olduğu ifadelerine yer verilmiştir. Buranın önemi ise; Türkiye'nin yeni ticaret, lojistik hattı elde etmesi ve Türk dünyasına doğrudan bağlanması bu yolun faaliyette olmasına bağlıdır. Her ne kadar yapılan anlaşma maddelerinde yer almasa bile bölge halkı tarafından dile getirilen bir diğer husus ise, Rus barış gücünün dengelenmesi unsuru olarak Türk askerlerinin gücünün hissedilmesi gerektiği belirtilmektedir. Özellikle, stratejik önem doğrultusunda Şuşa, Laçın ve Kelbecer bölgesinde TSK 'Türki Silahlı Kuvvetleri' üssü bulunması alan hakimiyeti açısından önemli derecede önem arz etmektedir. Buna sebep olarak ise; bahse konu bölgelerin Ermenistan sınırlarına çok yakın olması ve anayolların Rus – Ermeni kontrolüyle himaye altında olmasıdır. Bu durumda ise, önemli bir çatışma anında yahut çatışmada Türk askerinin bölgeye askeri çıkarmalar yapması zaman yönünden zor bir hal almaktadır.

Barış gücü olarak bölgeye yerleşen Rusya buradan ne elde etti soruları yanıtlanacak olunursa; jeopolitik açıdan önem bakımından Ortadoğu'ya kara yolundan çıkışlar elde ettiği bilinmektedir. Çin'in Doğu'dan Batı'ya uzanan Kuşak ve yol girişiminin Güney Kafkasya ayağını kontrol altına almış bulunmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin Türk dünyası ile bağlantısına engel olarak, kendi arka bahçesi olarak nitelendirdiği bölgeye Türkiye gibi güçlü bir yapıda olan alternatif bir güç unsurunun oluşmamasını sağlamış bulunmaktadır. Rusya'nın Ortadoğu bölgesinde liderlik mücadelesi güderken, oyun kurucu olabilmek adına Dağlık Karabağ sorununa yaklaşımında burada, anlaşmazlıklar yaşandığı ve meydana geldiği takdirde rol alan devletler arasında Rusya olmaz ise hiçbir sorun çözülemez imajı çizmeye çalışmaktadır. Ermenistan'ı destekleyerek, Türkiye'nin bölgede hakimiyetini azaltıp bölgede güç unsuru olmasını engellemek

nihayetli Ermenistan yanlısı davranışlar sergilemektedir. Bu sayede ise yine bölgesel liderlik mücadelesinde, Ermenistan'ın sürekli olarak Rusya'nın kontrolü altında kalmasını amaçlayıp sağlamaktır. "Güçlü askeri varlığına ek olarak Rusya, özellikle enerji sektörü, metal sanayii, telekomünikasyon ve bankacılıkta Ermenistan'ın altyapısına da büyük yatırımlar yaptı. Statükoda herhangi bir değişiklik Rusya'nın bölgedeki güvenlik ve stratejik enerji çıkarları için olumsuz olacaktır. Karabağ çatışmasının çözümü Rusya'nın bölgedeki varlığını zayıflatacaktır ve Ermenistan için mesela Azerbaycan'la ekonomik işbirliği yapmak gibi alternatif olasılıklar yaratacaktır; bu da bazı sanayilerde ve özellikle gaz arzı gibi konularda Rus tekeline zarar verecektir" (Tunçer, 2019).

Karabağ sorununda en büyük problem ve tarihten süre gelen çözümsüzlüğün büyük faktörü olarak burada yer alan aktör Ermenistan'dır. Bu düşüncenin örnek teşkili olarak Ateşkes mutabakatında, bölgeye bombaların yerleştirilip Ermenistan'ın birçok can kaybına yol açması ve aynı zamanda Azerbaycan'dan toprak hak iddia girişimlerinde bulunmasıdır.

Azerbaycan'ın, Karabağ politikasında ise, yıllardan beri gelen iki dost ülke görüş çatısı altında, Türkiye ile bağların sıkı şekilde devam etmesi. Aynı şekilde Rusya Dağlık Karabağ sorununda Ermenistan'ın yanında yer alıp destek sağladığı gibi Azerbaycan ve Türkiye'de ortak hareket halinde bulunmuşlardır. Rusya politikasında Ermenistan'a destek verirken kendi köklü politikaları olan sıcak denizlere inme statükosu maksadı ile Karabağ sorununda Türkiye'nin de önünü kesmek istemiştir. Bir diğer neden olarak ise, Ortadoğu bölgesinde liderlik ve oyun kurucu mücadelesini sürdürmektir. Türkiye ve Ortadoğu'ya en yakın sınır ve yer Ermenistan'ın olduğundan, Rusya için büyük derecede önem arz etmektedir.

8. BULGULAR

Çalışmanın sonuna gelindiğinde;

Realist perspektif çerçevesinden değerlendirilmeler yapıldığında; Türkiye'nin bölgesel bir güç ifade ettiği ve Ortadoğu jeopolitiğinde daha güçlü olabilmek adına 'komşular ile sıfır sorun' politikası güttüğü görülmüştür. Suriye meselesinde, Rusya ve Türkiye'nin iş birliklerine ilişkin bölgesel güç imgeleri olduklarını Suriye meselesinde kanıtlamış bulunmaktadır. Çıkarılan bulgulardan bir diğeri iki devletinde bölgesel güç olmak ve sürdürebilmek adına işbirliği içerisinde hareket etmeleri gerektiği değerlendirmelerine varılmıştır. Türkiye'nin bölgesel güç olduğu kanıtlarından bir diğeri ise, oyun kurucu aktör, vizyon temelli ve özgüvenli bir dış politika ilkeleri sergileyerek hareket etmesidir. Türkiye'nin Suriye ve Karabağ meselesine yaklaşım ile tutumları bölgesel bir güç ve potansiyel lider güç olabileceğini kanıtlamıştır. Ele alınan ve anılan hususlara ilişkin Rusya perspektifi ile yaklaşım sağlandığında, Rusya'nın doğalgaz akışını kestiğinde Avrupa'nın kaygı ve zor duruma düşmesi ise Rusya'nın da bölgesel güç niteliği olduğunun kanıtları arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra ise, Türkiye – Libya arası mutabakatta Doğu Akdeniz'de bulunan doğalgaz enerji kaynağının Avrupa'ya taşınması adına Türkiye'den 'Olur' alınması gerektiği, Türkiye'nin bölgede güçlü pozisyonunu vurgulamaktadır. Rusya'nın Ortadoğu'da daha güçlü konumda olabilmek adına askeri, siyasi ve diplomatik kanallarını çekinmeden kullandığı Ortadoğu'da işbirliği içerisinde olduğu ana aktörleri Türkiye ve İran'la zaman zaman zıt fikirler içerisinde siyaset izlediği yani gerilim politikası gütmesi de bölgesel güç unsuru taşıdığıının bulguları arasında yer almaktadır. Bir devlet bulunduğu jeopolitikte ne kadar etkin ve aktifse o denli güçlü olduğu bilinmekle beraberinde, Türkiye'nin ticari ilişkileri güçlendirip 'komşularla sıfır sorun' politikasıyla bağımlılık yaratarak bölgesel güç olduğu görülmüştür.

Rusya'nın Türkiye'ye oranla nüfus, askeri, ticari hacmi, işgücü oranlarının daha fazla olduğu görülmekle beraberinde verilerin her ne kadar Türkiye'nin orta ölçekli Rusya'nın ise bölgede daha güçlü olduğunu gösterse de, Türkiye jeopolitik konum gereği ve üç tarafının denizlerle kaplı yarımada özelliği taşıması doğru politikaları izlediği takdirde bölgenin tek hakimi ve lideri olabilme potansiyelinin olduğu görülmüştür.

Türkiye ve Rusya bölgede işbirliği ilişkisi içinde olup iki devlette bölgede birer güç unsurudur ve Ortadoğu'da aktif rekabet vermektedir. Türkiye ve Rusya askeri ve ekonomik olarak ise asimetrik bir ilişki içerisinde olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

SONUÇ

Bölgesel liderlik mücadele analizi yapılırken Türkiye'nin Rusya ile ikili ilişkileri, komşu ülkelerde yaşanan hadiselerle bakış açısı, Suriye'de, Dağlık Karabağ sorununda yaklaşımları bölgesel bir güç olduğu ayrıca reel potansiyel bölgede tek hakim lider güç olabileceği gerçeğini ortaya koymuş ve vurgulamıştır.

Ortadoğu'da ki liderlik mücadelesi analizinde askeri teknolojik güç Rusya'nın savunma sanayisine ağırlık verdiği ve savunma sanayisinde Türkiye'den önde olduğu görülüp bilinmektedir. Buna ilişkin örnek olarak Türkiye'nin S-400 savunma sistemlerini Rusya'dan almasıdır. Bölgesel nitelik anlamda yeni güç dengelerini belirleyen dinamikler perspektifinden Rusya'nın bütün büyük güç olmanın dinamiklerini taşımaktadır. Büyük bir askeri gücünün olması, ekonomik gücü, doğal kaynaklara sahipliği, coğrafi genişliği ve nüfusunun büyüklüğü, nükleer silahlara sahip olmak gibi katı güç denilen güç unsurlarını taşımaktadır. Sovyetler Birliğinin dağılması ve Rusya'nın Vladimir Putin başkanlığı sonrası ise Rusya'nın tekrardan bölgesel nitelikte de büyük güç olma arzusunun geri geldiği söylenir. Rusya bölgesel bir güç mü? Küresel bir güç mü? Sorusu yönetildiğinde, küresel bir güç olabilmek adına ilk başta bölgesel bir güç niteliği taşıma gereksiniminin olduğu bilinmektedir. Rusya'nın güç dinamiklerini taşıdığı ortaya koyulurken bölgesel bir güç niteliği taşıdığı vurgulanılmıştır. Güç kavramının sadece katı güç olmanın temel faktör ve unsurlarını içinde barındırmakla ilgili olmayıp, aynı zamanda bu gücün tanınması gerektiği, yumuşak güç unsurları ve normatif egemenlikle de birleşmesi gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Rusya'nın Ortadoğu bölgesinde, bölgesel bir güç olabilmek adına, kendi çıkarları el verdiği ve çıkarlarına uygun olduğu sürece herhangi şekilde pozisyona bakılmaksızın mutabakatta bulunabileceği, anlaşmalar sağlayabileceği, masaya oturabileceği kısaca tüm aktörler ile konuşabileceği bilinmektedir. Rusya'nın bölgede hakim olmak ve hakimiyetini yitirmemek adına diplomasi kanalları, askeri gücünü ve siyasi iradesini özgüvenli bir şekilde kullanmaktan çekinmediği görülmektedir. Rusya'nın Ortadoğu'da ana aktörlerinin İran ve Türkiye olduğu bilinmekle beraberinde, bölgesel güç niteliği taşımak adına Rusya'nın çatışma siyasetini de takip ettiği, Libya ve Suriye'de politikasını Türkiye'den ayrı götüğü ya da Suriye'de İran ile çıkarlarının örtüşmediği görülmekle beraberinde bu örneklemeler ile çatışma alanları vurgulanabilmektedir. Rusya'nın Ortadoğu bölgesinde bölgesel bir güç niteliği olabilmek adına İran ve Türkiye ile her ne kadar sıkı ilişkiler içerisinde olsa bile

Ortadoğu'da bugün çatışmaların devam ettiği bütün temel alanlarda işbirliği yaptığı aktörler ile Rusya'nın arasında aynı zamanda gerimin de olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Rus politikalarına bakıldığı zaman ise, Rusya'nın bu gerilimi azaltmak ya da bitirmek istemediği görülmekle beraberinde bu gerilim üzerinden Ortadoğu bölgesinde bölgesel güç olabilmek adına siyasetini sürdürmek istemektedir. Gerilim siyasetinde sorunu yaratan aktör ile sorunu çözen aktörün kendisi olma siyasetini izlemediği görülmektedir. Rusya'nın bölgesel güç olabilme potansiyelini yakaladığı ve özellikle Suriye'de Ortadoğu'da bölgesel aktör haline getiren Amerika'nın Ortadoğu'ya olan ilgisinin azalmasıdır. Bu azalan ilgi neticesinde ise bölgede bir güç boşluğu oluşmasına ilişkin Rusya'nın bu boşluğu değerlendirmesine istinaden bölgesel bir güç ortaya koyduğu görülmektedir. 2022 verileri ele alındığında Türkiye ve Rusya'nın nüfus yoğunluğu değerlendirilmelerinde Rus nüfusunun Türk nüfusundan hemen hemen iki kat fazla yoğunlukta olduğu bilinir.(Wikipedia E.T. Eylül 2022). Ayrıca askeri hizmete uygun, aktif ve yedek askeri personel nüfus verilerinde ise Rusya'nın nüfusuna istinaden Türkiye'den ufak fark ile fazla olduğu görülmüştür. Tank ve zırhlı araçlar, hava ve deniz kuvvetleri, günlük petrol üretim yoğunluğu ve rezervleri, iş gücü, otomobil ve tren yolları, havalimanı sayısı, altın rezerv miktarı dolayısıyla satın alma gücünün ve savunma sanayi bütçesine ayırdığı miktarın Türkiye'den daha fazla oldu güncel veriler neticesinde görülmüştür. Bu veriler de, bölgesel liderlik kavramında Rusya'nın bölgesel bir güç olduğu göstergelerini ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin 'komşular ile sıfır sorun' politikası gütmesi, girişimci ve insani politika gerçekleştirilmede kararlı şekilde dış politikasını sürdürmeye devam etmiştir. Komşular ile sıfır sorun politikasında Türkiye'nin akıllı güç unsuruna yer verdiği, enerjinin ve eforun daha ekonomik kullanılacağı aynı zamanda komşu ülkeler ile yakın ilişkilerin daha pozitif etkiler yaratacağı görülmüştür. Realist perspektif yaklaşımları ile ulusal çıkarları doğrultusunda adımlar atarak politikasını ve bölgesel güç olmanın anlamı gereği ayrıca Ortadoğu jeopolitiğine liderlik edebilecek potansiyelini ortaya koyabilmek adına bölge de komşularla ticari hacimleri genişletip karşılıklı bağımlılık yaratmıştır. Türkiye'nin de orta ölçekli güç kuvvetinde yer alan bir yapıya sahip olduğu görülmesiyle beraberinde, aynı zamanda Ortadoğu jeopolitiğinin de bölgesel bir güç olduğu ve bölgeye liderlik edebilme potansiyeline sahip olduğu değerlendirilmeleri yapılmaktadır. Türkiye'nin ise jeopolitiği açısından üç tarafının denizlerle çevrili bir yarımada olması zengin olan yapısına artı bir zenginlik ve değer katmaktadır. Bölgede her ne kadar veriler doğrultusunda Rus egemenliği görünse de, Ortadoğu bölgesine

liderlik edebilme rolünün potansiyeli Türkiye’de mevcuttur. Bu potansiyeli ortaya koyma şekli ise, Annan Planı’nda ve buna benzer tutumlarında görüldüğü üzere bölgesinde barış yanlısı çözümler ile bölgesel güç olabilme potansiyelini belli etmiştir.

Türkiye’nin askeri ve silah gücü sanayisine önem verdiği kadar coğrafi sınırlarının güvenliğine önem verdiği, S-400’ hava sahası savunma sistemleri anlaşması da esas alındığında, savunma sanayisine de önem vermeye başlamadığı ve gelişmeler kaydetmek istediği görülmektedir. Rusya’nın bölgesel güç olduğu; Askeri, ekonomik, enerji kaynakları, nüfus yoğunluğu ve birçok yönden bilinmekte ve görülmektedir. Fakat Türkiye açısından değerlendirilmeler yapıldığında, Ortadoğu’da bölgesel lider olma potansiyelinde bölgesel liderlik pozisyonuna oynamaktadır. Türkiye ve Rusya her ne kadar iş birliği içerisinde olsa bile iki ülke de güçlü hacimlere sahip olmasıyla beraberinde Ortadoğu’da aktif rekabet içerisinde olup güç mücadelesi de vermektedir. Realist perspektiflerden değerlendirilmeler yapıldığında; PKK/PYD Türkiye nezdinde bir terör örgütü olmasına ve mücadele vermesine rağmen Rusya bu iki yapılanmayı terör olarak görmemiştir. Neden sorusu yöneltildiğinde, Türkiye tarafından terör görülen bu yapılanmanın Türkiye’nin gücünü zayıflatması dolayısıyla Rusya’nın da bölgede tek lider olmak istemesi anlayışı değerlendirmeleri tespit edilmiştir. Türkiye’nin gücünün zayıflamasını isteyen Rusya’nın ise Türkiye’ye S-400 Hava Savunma Sistemlerini satmasında ki amaçlardan birisi ise tamamen ekonomik çıkarlardan geçtiği bilinmektedir. Ruslar; ‘çıkartlarımızın olduğu her masada varız’ anlayışıyla Türkiye’nin her ne kadar gücünün zayıflamasını istese bile ekonomik çıkarlarına istinaden Türkiye ile hava savunma sistemleri S-400 ticaretini yapmıştır. Rusya açısından ve perspektifinden olaylar değerlendirildiğinde; Türkiye ile işbirliği içerisinde olarak Türkiye üzerinden dolaylı olarak muhalif güçler üzerinde etkisini arttırmıştır. Suriye meselesinde, her iki aktör tarafından yani Türkiye ve Rusya açılarından görüş ortaya konulduğunda; her iki aktörün de bölgesel bir güç haline gelip meşru imgeleri ya da güç imgelerini arttırmış bulunduğu görülmektedir. Suriye meselesinde Türkiye ve Rusya açısından ikili ilişkileri ile ilgili değerlendirilmeler yapıldığında, her iki aktöründe bölgede koordineli işbirliklerinin test edildiği ilk yer sonucuna ulaşılmaktadır. Hem Libya’da hem de Karabağ çatışmasında koordinasyon hususunda orda da her iki aktörün marifetlerini ortaya koyduğu ve işbirliğine gitme kanallarını devamlı açık tuttıkları görülmektedir. İki devlette tüm bu marifetlerini büyük oranda Suriye’de test etmiş bulunmaktadır.

Suriye meselesine ilişkin değerlendirmeler de, 2015 öncesine dönülüp bölgesel güç olan bu iki aktörün ne istediğine bakıldığında Suriye’de gerçekleşen nihai hedefin büyük oranda Rusya’nın istediğinin olduğu görülmektedir. Rusya, Esed’in Suriye’de toprak bütünlüğü içerisinde iktidar da kalmaya devam etmesini istemekteydi. Dolayısıyla nihai hedef olarak bakıldığında Suriye’de istediği sonucu Rusya elde etmiş olarak görülmektedir. Nihai hedef olarak Türkiye ise; bölgeye ilişkin fiili olarak kendisi üzerinden kabul edilmiş bir güvenlik hattı oluşturmak istemekteydi. Hem PYD/YPG’ ye ilişkin kaygıları hem de göç hareketlerinin kontrolü adına ve kısıtlama arzusu gelen göçmenleri kontrol etme nedeniyle bunu istemekteydi. Türkiye’de bir biçimde bu arzusunu gerçekleştirmiş gözükmektedir. Fakat Türkiye’nin diğer hedefi olan rejim değişikliği gerçekleşmemiş olup, dolayısıyla Rusya’nın istediği gerçekleşmiştir.

Nihai hedef ve sonuca gelindiğinde ise; Rusya’nın bölgesel bir güç olduğu ve Türkiye ile askeri, ekonomik, nüfus, ticari hacimler vs. gibi alanlarda karşılaştırılma yapıldığında Rusya’nın daha fazla enstrümanlara sahip olduğu görülmektedir. Buna ilişkin olarak Türkiye nezdinden değerlendirilmeler yapıldığında, Türkiye’nin Ortadoğu jeopolitiğinde diğer ülkeler ile yapmış olduğu ekonomik ve ticari hacimleri, iş birlikleri Türkiye’nin de bölgesel güç unsuru olduğunu ortaya koymaktadır. Devlet ve iktidar temellerinin farklılıklarından değerlendirilme yapıldığında iktidarların değişebileceği fakat devletlerin her daim kalıcı olduğu bilinir. Türkiye, Cumhuriyet yönetim rejimi ile beraberinde anayasal yapının ve hukukun üstün oluşu, yönetim modeli olan Cumhuriyetten de anlaşılacağı üzere laik ve demokratik yapısıyla diğer bölge devletlerine hem güven aşulamakta hem de çekici bir güç imajı oluşturduğu görülmüştür. Bu da, Ortadoğu jeopolitiği güç ve liderlik mücadelesinde konum ve devletin yapısı gereğince ayrıca Müslüman devlet olması Ortadoğu bölgesinde güçlü imaj çizip jeopolitik güç konumunda merkez güç ve lider olmasını desteklemektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bölgesel bir güç olduğunu ve bulunduğu jeopolitikte Ortadoğu’da tek hâkim, lider güç olma potansiyelinin de olduğu değerlendirilmelerine varılmış bulunmaktadır.

“Hiç kuşkusuz Türkiye’nin Rusya ile ikili ilişkilerini geliştirmesinde hiçbir sorun yoktur. Hatta Türkiye’nin bütün komşularıyla iyi ikili ilişkiler geliştirmesi ve geleneksel olarak Batı odaklı politikalarını çok yanlı bir dış politika hattına çevirmesi arzu edilir bir dış politika yönelimidir. Ancak Türkiye’nin Rusya politikasındaki temel sorun Türkiye’nin Rusya ile ilişkilerini çok taraflı bir ortaklık arayışından daha ziyade tamamen Batı karşıtı bir yönetime oturtmuş olmasıdır. Bu yüksek lisans tezinin de

göstermeye çalıştığı gibi Türkiye Rusya ile askeri ve ekonomik olarak asimetrik bir ilişki içerisinde. Türkiye enerji açısından Rusya'ya bağımlıdır. Askeri olarak da Rusya hem bir nükleer güçtür ve hem de ordusu niteliksel ve niteliksel anlamda Türkiye ordusundan daha güçlüdür. Türkiye gibi orta ölçekli devletler, bu tarzda asimetrik ilişkileri ve güç dağılımını klasik olarak çok boyutlu ve çok ortaklı bir dış politika yönelimi ile dengelemektedirler. Rusya'nın Batı'nın bir alternatifi olarak öne çıkması bir bağımlılık ilişkisinin başka bir bağımlılık ilişkisi ile telafi edilmesi riskini içinde barındırmaktadır. Özellikle Rusya ve Batı arasında soğuk savaş yıllarını andıran gerilimlerin su yüzüne çıktığı böylesi bir dönemde ne Batı ne de Rusya ile bağları koparmayan, tarafsız ve dengeli bir dış politika elzemdir.”(Balta 2017).

KAYNAKÇA

- Aydınov Murad, 2000 Yılından Sonra Rusya'nın Ortadoğu Politikası, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Yıl 2013 s.30.
- Al Arzu, Ayvacı Aypetek Figen, Uluslararası Politik Ekonomi: Bitmeyen Kırım Sorunu, Marmara Üniversitesi, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Sayı:26, Yıl:2017.
- Balta Evren, Beşgül Burç, Özcan Gencer, (2017) Türkiye ve Rusya İlişkilerinde Değişen Dinamikler Kuşku ile Komşuluk, İletişim Yayınları İstanbul
- Balta Evren, Özyeğin fırtınalı Diploması: Türkiye – Rusya İlişkileri, Araştırma Raporu (2017). E.T. 02/09/2022
- Başaran Gamze, T.C. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Liderlik ve Liderlik Davranış Biçimleri, E-MBA Bitirme Projesi, Yıl: 2014
- Çaşın Mesut Hakkı, Derman Giray Saynur (2016), Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar, Srt Yayınları, Ankara.
- Çelikpala Mithat, Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasıya Geçiş, Kadir Has Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Cilt:7, Sayı:25 Yıl: 2010.
- Çotu Cuma, Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt:2 Sayı: 10.
- Demiray Muhittin, “Model Ülke mi? Değişen Dengeler Bağlamında Türkiye'nin Bölgesel Rolü ve Stratejileri” Dumlupınar Üniversitesi, pdf S,100
- Demiryol Hakan, Türkiye – Rusya İlişkilerinde Enerjinin Rolü: Asimetrik Karşılıklı Bağımlılık ve Sınırlar, Altınbaş Üniversitesi, Araştırma Makalesi, 2018.
- Devletlerin Küresel ve Bölgesel Güç Olma Stratejileri, Konukçu Yasemin, <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijephss/issue/39673/459528> pdf, S,209
- Dokuyan Sabit, Düzce Üniversitesi, İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri, Yıl:2013 Cilt:9 Sayı:18, Sayfa: 131.
- Hamzaoğlu Halit, Rus Dış Politikasında Realist Yaklaşım: Primakov Doktrini ve Yakın Çevre Kavramı, Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi, Cilt:8 Sayı:24 Yıl:2020.
- Işık Kübra, Akgüller Hilal, Tarcan Burçin Hafize, Ahmet Davutoğlu dönemi dış politika, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Araştırma makalesi, Cilt:2, Sayı:2, sf:257.

- Işık Kübra, Yeltin Hüseyin, Rekabetten İşbirliğine Giden Süreçte Türkiye – Rusya İlişkilerinde Bir Test: Suriye krizi, Uluslararası Politik Araştırma Dergisi, Cilt:3 Sayı:3 Sayfa 46.
- Kakışım Cemal, Türkiye'nin Bölgesel Doğalgaz Merkezine Dönüşebilme Potansiyeli, Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi, Cilt:8, Sayı:24, Yıl: 2020.
- Karımova Nazakat, 'Rusya'nın Kafkasya Politikası ve Azerbaycan ile İlişkileri', Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Yıl-2019 S. 54.
- KOÇAK Muhammet, "Türkiye – Rusya İlişkileri" Analiz Dergisi, Sayı: 201, S:10, Yıl: 2017.
- Köse İsmail, "Sovyetler Birliğinin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri 1945 – 1946 Notaları, Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi Araştırma Makalesi Cilt:74 No:4 Yıl:2019 S:20.
- Köylü Murat, Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytindalı Harekatı, Toros Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, Sayı:11 Yıl:2018 S:72.
- Kurban Vefa, Cabbarlı Hatem, 'Türkiye-Rusya ilişkileri ve uçak krizinin Rus-Türk Kamuoyundaki yansısı' Ege Stratejik Araştırma Dergisi, Cilt:10, Sayı:2, S:10
- Kurban Vefa, Cabbarlı Hatem, Türkiye Rusya İlişkileri ve Uçak Krizinin Türk-Rus Kamuoyundaki Yansısı, Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi Cilt:10, Sayı:2, Sayfa 109.
- Özdemir Çağatay, Duran Hasan, Türk Dış Politikasıyla Arap Baharı, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt:7, Sayı:2, Yıl:2012 S.186.
- Özdemir Burcu, Rusya'nın Kürt Politikası: Başlangıçtan 1947'ye, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Yıl:2017.
- ORHAN DERSAN Duygu, Rusya Dış Politikasında Ortadoğu: Arap Baharı Sonrası Tehditler ve Fırsatlar, Yıl:2018, Cilt:53, Sayı:1, <dergipark.org.tr/tr/pub/avrasya/issue/37321/612659
- ORHAN DERSAN Duygu, Rusya Dış Politikasında Ortadoğu: Arap Baharı Sonrası Tehditler ve Fırsatlar, Yıl:2018, Cilt:53, Sayı:1, <dergipark.org.tr/tr/pub/avrasya/issue/37321/612659>
- Sancak Kadir, Çakıcı Fatma, komşularla sıfır sorun politikası Türkiye-Ermenistan ilişkileri değerlendirilmesi, Gümüşhane Üniversitesi İİBF Fakültesi.

- Sarıaslan Fatma, “Türkiye’nin Rusya Federasyonu ile İlişkilerinde Ekonominin Rolü”, Avrasya İncelemeleri Dergisi, VIII/2 (2019): s. 210
- Semin Ali, Suriye Krizindeki İç Dinamikler: ÖSO-IŞİD-PYD Denklemi, BİLGESAM Analiz / Ortadoğu, No:1234
- Tire Ticaret Odası, Rusya Federasyonu Ülke Raporu (<http://www.tireto.org.tr/>) Erişim Tarihi 28 Eylül 2022).
- Topsakal İlyas, Tarihi Süreçte Rusya – Türkiye İlişkileri, Marmara Tarkiyat Araştırma Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, Yıl:2016.
- Tunçer Klavuz İdil, Dağlık Karabağ Müzakerelerinin Geleceği, Avrasya Etüdları, S:66.
- Üniver Noi, Arap Baharı ve Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:4 Sayı:48 Yıl:2012.
- Üren M. Rusya’nın Kürt Politikası ve Ortadoğu Bölgesine Yansımaları, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik dergisi, Cilt:11, S.38.
- Üren M. Rusya’nın Kürt Politikası ve Ortadoğu Bölgesine Yansımaları, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik dergisi, Cilt:11, S.40
- Üren Murat, Küresel Güç olma Hedefi Bağlamında Rusya’nın Doğu Akdeniz Politikası, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 31 Sayfa 53
- Yeltin Hüseyin, Işık Kübra, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, Cilt:3, Sayı:3, S.8.
- Yılmaz Bengü, Ukrayna Krizi Sonrası Türkiye’nin İlhakına Yönelik Politikası, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Yıl:2019, S:25.
- Yılmaz Bengü, Ukrayna Krizi Sonrası Türkiye’nin İlhakına Yönelik Politikası, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Yıl:2019, S:49.
- Yılmaz Muzaffer Ercan, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk – Rus ilişkileri Balıkesir Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Makale, Yıl:2009
- Yılmaz Halil İbrahim, Ortadoğu’nun Ekonomik Önemi ve ABD’nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri, Uludağ Üniversitesi, Tesam Akademi dergisi, Sayfa 108.
- Yiğit Süreyya, Gülbiten Gökhan, Rusya’nın Güney Kafkas Dış Politikası: Dağlık Karabağ ve Hazar Denizi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

- “<https://www.ayk.gov.tr/s6-haberler/c61-basndan-haberler/tarihi-atatuerk-stalin-gerginlii-sabah-gazetesi-10112008/>” Erişim Tarihi 29 Eylül 2022.
- “www.essex.ac.uk”. 2 Şubat 2007 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 22 Eylül 2022)
- “<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42232967>” > (Erişim tarihi: 16 Ekim 2021).
- “<https://www.enerjiatlası.com/rezerv/iran-petrol-rezervi.html>” (Erişim tarihi: 2 Eylül 2022)
- “<https://www.gencdiplomatar.com>” (Erişim tarihi: 3 Eylül 2022)
- “www.giga-hamburg.de” (PDF). 27 Mart 2009 tarihinde kaynağından arşivlendi. (Erişim tarihi: 22.Eylül 2022).
- “https://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu-petrol-ve-dogal-gaz-sektoru_nun-rusya-ekonomisi_nde-ki-yeri.tr.mfa” (Erişim tarihi: 2 Eylül 2022).
- “https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-birligi_ne-tam-uyelik-sureci.tr.mfa” (Erişim tarihi: 10 Eylül 2022).
- “https://tr.unionpedia.org/El-%C3%9Cmmet_Tugay%C4%B1” (Erişim tarihi: 20 Nisan 2022).
- “<https://tr.wikipedia.org/wiki/Antla%C5%9Fma>” (Erişim tarihi: Ekim 15 2021).
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Arap_Bahar%C4%B1 (Erişim tarihi: 16 Ekim 2021.)
- “https://tr.wikipedia.org/wiki/Hocal%C4%B1_Katliam%C4%B1” (Erişim tarihi: 22 Nisan 2022).
- “https://tr.wikipedia.org/wiki/Kırım_Özerk_Cumhuriyeti” (Erişim tarihi: 20 Nisan 2022)
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%B6zle%C5%9Fme> > (Erişim tarihi: 15 Ekim 2021).
- “https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1r%C4%B1m_%C3%96zerk_Cumhuriyeti” (Erişim tarihi: 16 Nisan 2022).
- “https://tr.wikipedia.org/wiki/N%C3%BCfuslar%C4%B1na_g%C3%B6re_%C3%BClkeler_listesi” (Erişim tarihi: 2 Eylül 2022.)
- “https://tr.wikipedia.org/wiki/Vladimir_Putin” (Erişim tarihi: 04 Ağustos 2022)

EKLER

Ek- A. Etik Kurul Onayı

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	
ADI VE SOYADI	AHMET PAMUK
ÖĞRENCİ NO	2020017019 (20195017)
TEL. NO.	
E - MAİL ADRESLERİ	ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME
ANA BİLİM DALI	YÜKSEK LİSANS / TEZLİ
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	TEZ
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP-YAPILMADIĞI	2021 / 2022 - GÜZ / BAHAR DÖNEMİ KAYDINI / YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	TÜRKİYE VE RUSYA İLİŞKİLERİ AÇISINDAN TÜRKİYE'NİN BÖLGESEL LİDERLİK MÜCADELESİNİN ANALİZİ
TEZİN AMACI	TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK KONUMU GEREĞİ LİDERLİK MÜCADELESİ
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	<p>Orta Doğu Bölgesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Rusya Federasyonu Devleti bölgede hakimiyet kurabilmesi ve oyun kurucu güç niteliği taşıyabilmesi adına liderlik mücadelesi vermektedir. Türkiye'nin ise bulunmuş olduğu oyun kurucu ve liderlik mücadelesinde jeopolitik olarak önem arz ettiği bu bölgede dış politikasını sağlam temelli ve rasyonel perspektifler ile oluşumunu sağlayıp oturtma gayretlerinde bulunmuştur. Bu çalışmanın amacı ve seçilmesi, Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya'nın tarihten bu yana güçlü köklerinin olması ve jeopolitik konum gereği Orta Doğu bölgesinde oyun kurucu, liderlik mücadelesinde akışa nasıl yön verildiği analizi yapılacaktır.</p> <p>Tarihten bu yana derin ilişkilerde bulunan bu iki devlet, Türkiye ve Rusya köklü ilişkilere sahiptir. İki devletinde aynı coğrafi bölgelerde yer alması, birbirlerine sınır niteliği taşımaları ve her iki devletinde Orta Doğuda hakim güç olma anlayışı benimsediği bilinmektedir. Gerek Rusya'nın geçmişten gelen sıcak deniz politikaları gerekse Suriye meselesi ve enerji paylaşım konuları da yer almıştır. İki devletinde hem ulusal hem de ticari iş birlikleri çıkarlarını korumaya özen gösterdiği bilinir ve Türkiye – Rusya arasında ciddi bir ticari hacim vardır. Ticari kaygılardan ötürü ise, her iki devlette birbirine bağımlı bir hale gelmiştir. Aynı zamanda ise her iki devlet ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti Devleti bölgesel bir güç olma niteliğinde mücadeleler vermektedir ve gerek hava sahası gerekse karasal sınırlarını korumak ve bölgeye hakim bir anlayış haline gelmek için ortaya bir irade koymaktadır.</p> <p>Arap Baharıyla birlikte ise yeni dengeler ve yeni ilişkiler kurulmuştur. Bölgesel güç mücadelesi anlatışında ise, komşu ülkelerle sorunsuz bir politika izlemeyi benimsemiş bir hale getirmiştir Türkiye. Bunların yanı sıra Türkiye'nin bölgesel güç mücadele politikası araştırılırken, Suriye'de keşmiş olan çıkarlar ve Kırım meselesi de Dağlık Karabağ yaklaşımı da analiz edilecektir.</p> <p>Bu tez çalışmasında, nitel araştırma yöntemi doküman ve metin analizi gibi veri toplama araçlarından da faydalanılmıştır.</p>
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	

İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI-ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)			
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER			
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇEKLERİN UYGULANACAĞI EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)		1) (.....) Sayfa Ölçeği. 2) (.....) Sayfa Anketi. 3) (.....) Sayfa Formları. 4) (.....) Sayfa	
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: AHMET PAMUK		ÖĞRENCİNİN İMZASI: TARİH: 16 / 06 / 2022	
TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU			
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.			
2. Anılan konu bilim, iç ve dış politika faaliyet alanı içerisine girmektedir.			
1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	ANA BİLİM DALI BAŞKANININ ONAYI	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI
Adı - Soyadı: Khaladdin İBRAHİMLİ	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı: Ali Engin OBA	Adı - Soyadı: Murat KOÇ
Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı:	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: Doç. Dr.
İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.	İmzası:	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.
... / / 20....	... / / 20.... / / 20.....	... / / 20...
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER			
Adı - Soyadı: Şehnaz ŞAHİNKARAKAŞ	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER	Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN
			Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN
			Adı - Soyadı: Jülide İNÖZÜ

Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.
İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.
..... / / 20..... / / 20.....	... / / 20..... / / 20.....	... / / 20..... / / 20.....
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE	☒	Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince incelenmiş olup, / / 20..... - / / 20..... tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi taraflarımızca uygundur.			
OY ÇOKLUĞU İLE	☐				
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ SEKRETERLİĞİNE ONAYLAR ALINMAK ÜZERE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA FORMDAKİ YAZI ON İKİ PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILACAKTIR.					

Ek-B. Etik Kurul İzin İstek Yazısı

T.C.
 ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
 Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-050.01.04-2200004548
 Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
 Kurulu Kararı Alınması Hk.

16.06.2022

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: 09.03.2021 tarih ve E-81570533-050.01.01-2100001828 sayılı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu konulu yazınız.

İlgi tarihli yazınız kapsamında Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesindeki Lisansüstü Programlarda halen tez aşamasında kayıtlı olan **Hüseyin Ender Arar, Ahmet Pamuk** isimli öğrencilerimize ait tez evraklarının "Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayları" alınmak üzere Ek'te sunulmuş olduğunu arz ederim.

Prof. Dr. Murat KOÇ
 Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek :

- 1 - Hüseyin Ender Arar-1
- 2 - Hüseyin Ender Arar-2
- 3 - Hüseyin Ender Arar-3
- 4 - Hüseyin Ender Arar-4
- 5 - Ahmet Pamuk-1
- 6 - Ahmet Pamuk-2

Ek-C. Etik Kurul İzin İstek Onay Formu

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : E-81570533-044-2200004720
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurul İzni Hk.

21.06.2022

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

- İlgi : a) 03.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004121 sayılı yazınız.
b) 06.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004128 sayılı yazınız.
c) 08.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004278 sayılı yazınız.
ç) 09.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004316 sayılı yazınız.
d) 10.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004345 sayılı yazınız.
e) 10.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004347 sayılı yazınız.
f) 13.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004384 sayılı yazınız.
g) 16.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004548 sayılı yazınız.

İlgi yazılarda söz konusu edilen **Hüseyin Ender Arar, Ahmet Pamuk, Ayşe Yılmaz, Mehmet Kayar, Ayşe Aras, Cem Soyupak, Özge Toraman, Kübra Şahin, Şefika Nilay Onatça, Kübra Demirkol, Nazire Demirbilek Kuştepe, Merve Ahiç, Onurcan Yılmaz, Mesut Gökkaya, Taner Çulha, Kübra Akbalı ve Kamer Aybüke Özdemir** isimli öğrencilerimizin tez evrakları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda incelenerek uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör